Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمد شاه بابا افغان

د ستر احمدشاه بابا د اتل ژوند تاریخ

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریځ

PDFBOOKSFREE.PK

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

PROPERTY OF ACKU 8242

احمدشاه بابا افغان

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریغ

PROPERTY OF ARIC Established 1989

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د کتاب پېژندګلوی:

د کتاب نوم: احمدشاه بابا افغان

مولف : میرغلام محمد غبار

ژباړن : امین الله «دریغ»

کمپوزر : مجیب الله

خپرونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، دهکی نعلبندی

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ توک

د چاپ کال : قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

بسم الله الرحمن الرحيم

ډالۍ

افغان توریالي ژوبل ولس ته چې د تاریخ په بهیر کې
څو پلا د خپلې تېرې تورې په تور، تور سکور شو.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

فهرست

عنوان	مخ
۱- د ژباړن سریزه	الف
۲- د لیکوال سریزه	د
۳- لومړی برخه:	۱
لومړی څپرکی:	۱
د احمدشاه نسب	۱
٤- دویم څپرکی:	٤
د احمدشاه نیکه	٤
٥- دریم څپرکی:	۸
د احمدشاه پلار	۸
٦- څلورم څپرکی:	۱۱
د احمدشاه مور	۱۱
۷- پینځم څپرکی:	۱٥
د احمدشاه وروړ	۱٥
۸- شپږم څپرکی:	۱۸
د احمدشاه د زوکړې نېټه او ځای	۱۸
۹- اووم څپرکی:	۲۱
د احمدشاه زده کړې	۲۱
۱۰- اتم څپرکی:	۲۲
د احمدشاه شخصیت	۲۲
۱۱- نهم څپرکی:	۲٤
د احمدشاه بڼه	۲٤
۱۲- لسم څپرکی:	۲٦
د احمدشاه اغوستن وخواړه	۲٦
۱۳- یولسم څپرکی:	۲۸
د احمدشاه دمه نې بوختیاوې	۲۸
۱٤- دولسم څپرکی:	۲۹
د احمدشاه دوراني نومولو لامل	۲۹
۱٥- دیارلسم څپرکی:	۳۱
د احمدشاه ماندیني او بچیان	۳۱
۱٦- څوارلسم څپرکی:	۳٤
د احمدشاه همهالي او ګاونډي پاچاهان	۳٤
۱۷- دویمه برخه:	۳٦
پنځملسم څپرکی:	۳٦
د احمدشاه ژوند لیک...	۳٦
۱۸- شپاړسم څپرکی:	٤٤
احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو؟	٤٤
۱۹- اوږه لسم څپرکی:	٤۸
تر احمدشاه وړاندې افغانستان	٤۸
۲۰- اته لسم څپرکی:	٥۳
د احمدشاه اداري ورتیا	٥۳
۲۱- دویمه برخه:	٥۸
د احمد شاه هېوادنی چارې	٥۸
۲۲- نولسم څپرکی:	٥۸
د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	٥۸
په پلازمېنه کې	٥۸
وزارت	٥۹
اعلي دېوان	٦۱
شرعیه محکمه	٦۲
د لیکلو څانګه (شاهي دارالتحریر)	٦۳
د دربار اداري	٦۳
عرض بیګي	٦٤
مهمانداراشي (مبلمه پال)	٦٤

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

عنوان	مخ
د پخلنځي ځارن	٦٤
جهرچي باشي (ویاند)	٦٤
اوردوباشي	٦٥
پیشخانه چي	٦٥
پیش خدمت باشي	٦٥
ځانګړی ندیم یا دپاچاه مصاحب	٦٥
خواجه سراباشي	٦٦
میراخورباشي ګري	٦٦
خزانه داري	٦٧
داروغه ګي، اخبارځانګه او...	٦٧
ضبط بیګي ګري	٦٨
سلاکاره غونډه	٦٩
په ولایتونو کې	٦٩
٢٣- شلم څپرکی:	٧٢
د احمدشاه پوځي جوړښتونه:	٧٢
پوځي ځانګې	٧٢
نظام دفتر	٧٢
سیورسات چي	٧٣
قورخانه (وسله تون)	٧٤
٢٤- یویشتم څپرکی:	٧٥
اوردو	٧٥
پوځي سرتېري	٧٥
سپورتولګی	٧٦
پلی تولګی	٧٦
توپ تولګی	٧٦
لښکري جوړښتونه	٧٧
لېږدونې	٧٧
دنیم پوځي لښکرو جوړښتونه	٧٩
د اوردو شمېر	٨٠
د اوردو تنخاوې	٨١
٢٥- دوه ویشتم څپرکی:	٨٤
د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه	٨٤
دولتي لګښت	٨٨
٢٦- درویشتم څپرکی:	٩٠
د احمدشاه د کارکونکیو رسمي نومونه	٩٠
٢٧- څلورویشتم څپرکی:	٩١
د احمشاه ودانی	٩١
٢٨- پېنځه ویشتم څپرکی:	٩٣
د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان	٩٣
٢٩- څلورمه برخه:	٩٧
داحمدشاه پوځي تیارسی	٩٧
٣٠- شپږویشتم څپرکی:	٩٩
لومړی یون (١١٦١) س کال	٩٩
د کابل، پېښور، سندو ملتان نیول	٩٩
د لاهور جګړه	٩٩
د «سرهند» جګړه	٩٩
٣١- اوه ویشتم څپرکی:	١٠٦
دویم یون (١١٦٢) کال	١٠٦
د سیالکوټ، اورنګ آباد، کوجرات	١٠٦
و سپرسرور نیول	
٣٢- اته ویشتم څپرکی:	١٠٨
دریم یون (١١٦٣) کال	١٠٨
د هرات نیول، شمال و سهیل...	١٠٨
او د بلخ، بدخشان وبلوڅستان...	١٠٨
٣٣- نه ویشتم څپرکی:	١١١
څلورم یون (١١٦٥) کال	١١١
د پنجاب و کشمیر نیول،...	١١١
د ملتان، سندو د اندوس د...	١١١
٣٤- دېرشم څپرکی:	١١٣
پېنځم یون (١١٦٦) کال	١١٣

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

عنوان	مخ
د نېشاپور جګړه	۱۱۳
۳۵- پودېرشم څپرکی:	۱۱٤
شپږم یون (۱۱٦۷-۱۱٦۸) کال	۱۱٤
د مشهد و نېشاپور نیول	۱۱٤
۳٦- دوه دېرشم څپرکی:	۱۱٦
اووم یون (۱۱۷۰) کال	۱۱٦
د پنجاب و کشمېر سمون، د دېلي نیول	۱۱٦
۳۷- دري دېرشم څپرکی:	۱۲۲
اتم یون (۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال	۱۲۲
د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» تنبیه، د پانیپټ جګړه، د هندوستان نیول	۱۲۲
۳۸- څلورد ېرشم څپرکی:	۱٤٤
نهم یون له (۱۱۷۵) تر (۱۱۷۷) کال پورې	۱٤٤
په پنجاب و هند کې د سیکانو تنبیه (د شنې پاڼې جګړه)، کشمیر ته لښکر...	۱٤٤
۳۹- پېنځه دېرشم څپرکی:	۱٤۷
د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې- د افغانستان وبخارا برید تاکنه	۱٤۷
٤۰- شپږ دېرشم څپرکی:	۱٤۸
لسم یون (۱۱۸۳) کال	۱٤۸
د خوراسان ولایت سمون	۱٤۸
٤۱- اوږه دېرشم څپرکی:	۱۵۱
د احمدشاه مړینه	۱۵۱
د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه	۱۵۱
٤۲- اته دېرشم څپرکی:	۱۵۳
د احمدشاه ځای ناستی	۱۵۳
٤۳- اخځ	۱۵۵
٤٤- د انځورونو نیولیک	۱۵۷
٤۵- ویې پانګه	۱۵۸

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال وړ تمین ژوندانه پر لوري د انساني تولنو د سړو او تودو هڅو زېږنده پایله ده.

انساني پرګنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان څرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او بریاوې له خپلو تکرونو، تېروتنو او ماتیو سره د همدغه تاریخ له لارې خپلو راتلونکیو کولونو ته د ارزښتمنو ژوند نښو په توګه یادګار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندې په تاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناتاکلې او ناڅرګندې بشپړتیا پر لورې پر له پسې ګامونه ګرندې کړي، په دې توګه، تاریخ د فرهنګ د پرمختلوني بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنیز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شېبو کې د اورېدو وړ بللې، خو ټولنیز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام و پړاو کې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بېلا بېلو اړخونو کې انساني اند ځواک وده ومونده؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېریال په اړه ژورې پوهې ته اړتیا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړ وګرځېد؛ ارزښت یې راڅرګند شو او تر تاکلیو پوهنیزو آرونو لاندې یې راټولونه پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغوني یونان په ځلاند پېرکې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره څانګه کې پوهان راډګر ته شول، تاریخ ته هم هراړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند وهڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړي پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې ستړې څانګې په توګه آرو لاسوند وتاکلی شول. همدا آرو لاسوند وو چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مړاوې ونې بیانوې را واخیسته او بشر د

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پرمختګ و بیا راژوندي کولو هوډ و تابیا ونیوه؛ ترهرڅه لومړی همدا تاریخ و چې دځلاندې ډیوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغوني یونان پرلوري د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واټونه ورونړول او د نننې نړیوال پرمختګ ارت ډګرونه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله راپرډېخوا یوځل بیا د تاریخ فرهنګي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې وموندله. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګړندی ساینسي او ټکنالوژیک پرمختګ چې د توکیزې زېږندویی له پلوه یې د بشري ژوندانه بڼه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی همدا تاریخ و چې څو زره کلنه انساني پوهه یې وپېیله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر ددې وړ شو چې سپوږمۍ ته پرتګ سربېره د مریخ ترشا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو بېځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر دلانویو پرمختګونو پر لار ولوري روان دی، تر هربل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون ترڅنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسکېرنې له ګرنګ وژغوري، نو ښایي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېښتونو، تودو، سړو، بریو، ماتیو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وتړي چې بشریت پرځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زړه بوګنوونکیو پېښو د ازمېښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خو د سوکالۍ، بړم و برتم «آغلي ښار» هرو، مرو ودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هر بل چا ډېر د آغلي ښارودانی ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرتمین و ویاړلي تاریخ پر لرلو سربېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستی پاتې شوی او د ژوندانه په ترخو او تیارو شیبو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړنی ولس چې پر هر ډګر یې د توري بریښنا د دښنه غونی ځیږ کړی، یوځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سربښندنو ته ځیر شو، نو دا متره لري چې نن هم د ژوندانه په بېلا، بېلو فرهنګي، اقتصادي، ټولنېزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوبمن ملت په توګه لومړی له پرمختللې نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې جګه هم کړای شي. ددې سپېڅلې موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول د خپل ملي تاریخ رښتیني اتلان، لوړو ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاند ستوري ځلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زړه څیرلی او د افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلی «احمدشاه بابا» د اوږد مهالې کرکجنې تورې شپې په گوگل کې د سوبې او برم د سپېڅلې سباوون هغه رونړلر دی چې په خپلو وړانگو یې زرگونه کلونه وروسته بیا د برمیالی «آریانا» تیاره او هېر شوي گوټونه وروڼول او کنگل وهلي زړونه یې د نوي ژوندانه د پسرلنیو گلو رینو شېبو د بیا پیلولو پرلوري تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه درې سپېڅلې آزونه (پوهه، مینه، بلهاري) یې د سیاسي ژوندانه ستری ځانگړتیاوې، وې او د خپلو ویاړلیو هڅو تر پایه یې «د هاغه مهال له نړیوال سیاسي، جغرافیایي دود و او تاسره سم» یوه شېبه هم خپل سر ښندوی ولس چې د ده په لارښوونه یې بې ساري اتلولی او سر ښندونې وکړې، هېر نه کړ، ځکه خو، همدومره چې احمدشاه بابا ته خپل سر سپارلی ولس گران و، ولس ته هم دی دمانیز پلار غوندې ښکاریده او د زړه له کومې یې درناوی کاوه او کوي یې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصیت، د هغه د منځته راتگ سیاسي چاپېریال او د هغه د پرله پسې هڅو او کړاوونو زېږنده پایلې په ژورو او هر اړخیز ډول وپېژني او د ملي یووالي د سمبول په توگه یې د گاندې له ځانگړتیاوو سره سم د سیاسي ژوندانه پر ډگر د لارې مشال وگني.

د احمدشاه بابا په اړه کورنیو او بهرنیو تاریخپوهانو گڼ شمېر کتابونه لیکلي چې هریو یې پر خپل ځای تاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (٦٠) کاله پخوا د هېواد تکړه او نومیالي تاریخپوه ښاغلي ارواښاد میرغلام محمد «غبار» د «احمدشاه بابا» په نامه لیکلي و، زما ډېر خوښ شو او پرېکړه مې وکړه چې د ټولو پښتنو او پښتو ویونکیو له پاره یې وژباړم، دا د ی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنی هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته اېښې، هیله ده چې په لوستویې مانیزه گټه ترې واخلئ او د احمدشاه بابا د لاښې او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندویه شي.

په پای کې له خپل گران ملگري افغان فرهنگ مین ښاغلي اسدالله «ساپی» نه مننه کوم چې د «دانش کتاب پلورځي» په لگښت یې د دغه کتاب چاپولو ته تندي ورین او یوځل بیا یې د گران افغانستان له ویاړونو سره خپله اورنی مینه زیات کړه.

د ودان افغانستان په هیله

ا «دریغ»

تله، ۱۳۷۷ کال

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د لیکوال سریزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۱۳۵ سپوږمیز = ۱۷۲۳ زېږدی) کال په هرات ښار کې وزېږېد، د (۱۱۶۰-لس پرشوال = د ۱۷۴۷ زپراکتوبر) په کندهار ښار کې د افغانستان پر پاچاهی وټاکل شو او د (۱۱۸۶ س پر رجب = ۱۷۷۳ زپر سپټامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سیاسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دی د هېواد د تاریخي بهیر یې له سترو نومیالیو څخه دی چې د ژوندانه او هڅو زده کړه یې د هر افغان ملي دنده ګڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې یو افغان پاچاه و، له دغه اړخه ډېر غوره دی چې دی تر دوو پېړیو ویجاړتیا او د افغانستان تر سیاسي شننې (د افغانستان د تیموریانو د دولت تر ړنګېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د ځواکمن دولت بنسټ ایښوونکی او د افغانستان د پخوانۍ لوړتیا نوی کوونکی دی.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکیانو او ابدالیانو نومیالیو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکیانو د پارس هېواد نیولی، خو دوی په کورنیو چارو کې د ټول هېواد د سیاسي اداري پریووالي بریالي شوي نه دي. خو احمدشاه

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

هماغومره چې د پوځي بريوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دې لا ډېر د هغو خدمتونو لا امله چې د افغانستان د ملي او سياسي يووالي په لار کې يې وکړل؛ د درناوي ورګڼل کېږي، نو دا به يوه نيمګړتياوي چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاريخ د عباسي خليفه القاهر يا پرانسوي ځلورم هانري تر ژوند پېښنو لږ وپېژني، هغه هم پر داسې مهال چې ګران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعليحضرت محمد ظاهرشاه اطال الله بقاءه د پوهې او ادب پالنې تر سيوري لاندې د پرمختګ خواته ځي.

د ۱۳۱۷ لمريز کال پر مني د کندهار ولايت نايب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو د ديوان «چې تر اوسه لاسي ليکنو په بڼه و» د چاپولو تابيا وکړه او ماته يې وويل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند پېښې د هغه د شعرونو د ديوان د سريزې په توګه وليکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې وړ کتابتون و کتابونه هم نه وو، بيا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونيو او په بې وزلۍ کې مې هغه څه چې کړای شول؛ بشپړ کړل.

داچې د دغه کتاب پرېږوالي «څلورېرخې، اته د برش څپرکي» د غزلې د ديوان په سريزه کې د هغه د راوستو مخه نيوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د يوه ځانګړي کتاب په توګه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو.(۱)

په پای کې د دغه ټکي يادول بې ګټې نه دي چې د دغه کتاب په ليکلو کې زما له دود سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم يې اخلم، لومړی ځل په لمن ليک کې د ليکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته د مخ يا متن په لمنليک کې هوازې د ليکوال يا کتاب د نامه په يادولو بسنه کېږي.

د ۱۳۱۷ ژمی- کندهار ښار

ميرغلام محمد «غبار»

---

(۱) د احمدشاه آرغزليز ديوان د ښاغلي ليکوال عبدالحي خان حبيبي په بشپړه سريزه پر ۱۳۱۹ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نيولېک دوې ته وړکړی او نوموړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منګ، پلاژناستې، ودانيو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو ځينې برخې او سرليکونه د «لوې احمدشاهٔ» د سريزې په (و-ط) مخونو کې ځايولې وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، د غو اخځونو ته يې هم نغوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو ليکنو کې هرو، مرو د سرچينو او اخځونو يادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپيدو په ترځ کې پر ماتېنګار وکړ چې اقتباس ته يې نغوته وکړم. هماغسې چې هغه ورور دنيا وله مخې دالار ښوونه وکړه، زه يې هم د وجدان له مخې په پلې کولو اړ شوم. «ليکوال»

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

لومړی برخه

لومړی څپرکی

د احمدشاه نسب

احمدشاه د زمان خان زوي د دولت خان لمسی د سدوزیو له کوچني وند څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبیلوي وېش له مخې د سړبنو ابدالیو د لوېي څانګې اړوند دی.

دلته د دغه وندېز وېش سپړنه چې لومړی یې د کورنیو له نومونو نه سرچینه اخیستې او بیا قبیلې پرې نومول شوي چې هرې یوې څو وړې او ستري څانګې موندلی او په دې توګه یې د ملي ښوالي د رنګېدو او د ویجاړتیا لار برابره کړې، سمدلاسه بې ګټې او له دې څېړنې نه بهر ده.

خو د احمدشاه د نسب په اړه: یو شمېر لیکوالو چې غوښتي یې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغږېږي، هېښنده دروغجنې شجرې یې لیکلې، لکه یو چې د احمدشاه د نسب په اړه وایي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شیرخان زوی، د

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

خواجه خضر زوی، د سدو زوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کاني زوی، د بامي زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د ښرخبون زوی، د سرین زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی. (۱)

دا وروستی د حضرت محمد (ص) همهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او اوسني څو مېلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پر دې هم نه سهېږي؛ د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمېري او پر شپږ دېرشم هغه یې ملک ساول ته رسوي. (۲)

ځیني لا ددغو شجرو د نومونو او ګڼو د ټاکنې په اړه هم یوه خوله نه دی، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ور ډېر کړي دي. (۳)

کېدای شي چې په دې اړه زموږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرني لیکوال هم تېریوستي وي، لکه ښاغلی «رېورټي» (٤) چې دغو کیسو ته غوږ نیولی او په هغه ځای کې چې ددې شجرې د نومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (دسدوزیو مشر نیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکرة الملوک» و «ریاض المحبة» نومیو کتابونو پر بنسټ (۹٦٥) سپوږمیز کال ښیي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷-۸٥۰ سپوږمیز) همهالی ګڼي، دی په خپله اټکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د ښرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷-٤۲۱ سپوږمیز» همهالي و او دغه اساطیري ښرخبون هم د لومړی هجري پېړی په وروستی نیمایي کې د ثقفي حجاج همهالی ګڼي.

خو ددغو ګروهو دروغجنوالی د سم اندیو پر وړاندې څرګند دی، ځکه چې که ددغو

---

(۱) کتلی شئ: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸٦٥ زېږدی کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «خورشید جهان» تاریخ، د شیر محمد خان ګنډاپوري لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زېږدی کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی شئ: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د بمبیی چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ٥۲-٦۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادتخان لیکنه، د لکنهو چاپ ۱۸۸٥ زېږدی کال، ٤٥-۱٤٦ مخونه.

(٤) کتلی شئ: د پښتو ژبې د وېې پوهې او غوند له پوهې سریزه، د ملتان د کمېشنر مرستیال لفتنټ ایچ جي رېورټي لیکنه، د کلکتې چاپ ۱۸٥٦ زېږدی.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

تاریخلیکونکیو او نسبپوهانو پر اند د هرو درېیو پلرونو له پاره یوه پېړۍ وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلي، د ټولو له پاره اووه پېړۍ کېږي، په دې توګه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښایې د دې کیسې اتل «قیس» به پر پېنځمه هجري پېړۍ ژوند کړی وي. بیا نو دا خپللاسې شجره له خپلو ټولو هغو څانګو او پانو سره چې ورپورې نښلولې یې دي له ولیو او جررونه د باد مخې ته دغورځولو ده.

زموږ د دارنګه تاریخونو نیمګړتیا پر دغه کیسه ښ آر اړه نه لري، ستره نیمګړتیا دا ده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، ګډونې او ناپامی شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او څرګندو بنسټونو څخه ګڼل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پیل ته راګرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پرڅانګه پورې اړ لري.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دویم څپرکی

د احمدشاه نیکه

د احمدشاه نیکه «دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پېل کې د کندهار د ابدالیانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختیزو، لویدیزو او شمالي سېمو کې په رېښتیني مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هند و وزبکو حکومتونو هم ددوی یو ډول کورنۍ خپلواکۍ ته درناوي لاره، تر دې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځګړتیا پرته له افغاني ملت سره اړیکې نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسي واکمنو تل د کندهار د مالیې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړیکې ساتل. (۱)

ښکاره ده چې د مشرانو دا واک د پردیو واکمنو نه خوښېده خو دا یې ازمېیلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته یې په افغانستان ته ورته هېواد کې سیاسي اغېز له ګواښ سره مخامخېدونکی دي، ځکه چې افغانانو لږ موده وړاندې خپلواک تیموري دولت بایللی او د خپل سیاسي واک دبیا ګټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغه امله درون تاوان وګاله او د یوسفزیو (۲) د زړو رو

---

(۱) سلطاني، ٦٤ مخ

(۲) د «فرشته» تاریخ لیکوال «محمد قاسم» د جلال الدین اکبر د پېر د پېښو په پای کې د یوسفزیو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو یادونه کوي، لکه د سوات و باجوړ په جګړو کې چې د هغه د وژل شویو شمېر اته زره ښیي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

مشرانو، پیر روښان[1] خوشال خان ختک[2] او د هغوی د وروستیو او نورو د بریدونو په لړ کې د ډېر ژوبل شو.

---

(۱) پیر روښان (بایزید) د افغان عبدالله زوی او د وزیرستان د کانیګرم او سپدونکی دی. مور یې «بیبي» نومیده او په جلندر کې یې خپل دغه زوی وزېږاوه. روښان په کانیګرم کې د ملا پاینده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې یې له افغاني لودي پېغلې «شمسیې» سره واده وکړ او له ملا سلیمان کالنجري سره یې لیدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځایه جلال آباد او نورو ختیزو سیمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې یې د هندي مغولو د ښکېلاک پر وړاندې هڅې پیل او په پېښور کې یې د ښکاره جهاد جنډه پورته کړه. په پای کې د هغې جګړې په ترڅ کې چې د کابل له مغولي نایب الحکومه «محسن خان» سره یې د جلال آباد ختیز لوري ته په تور راغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشنغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پېړۍ پای).

پیر روښان پوه سیاسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو یې لیکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې یې په «حالنامه» نومي کتاب کې لیکلې دي. پیر روښان د یوه ځانګړي مذهب بنسټ اېښوونکي و چې ګروهې یې پر ۹٤۹ سپوږمیز کال د ېر پرمختګ وکړ.

د پیر روښان کول، لکه زوی یې «جلال الدین»، لمسي یې «احداد»، کړوسې یې «عبدالقادر» او کودې یې «کریم داد» تولو د هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانګیر، شاهجهان او نورو پر وړاندې په مېړانه جګړې وکړې او پرته له «عبدالقادر» تول له هندي بابریانو سره د جګړې پر ډګر ووژل شول، په پای کې د غه تاریخي کورنۍ د بایزید د لمسي «الله داد خان» له مړینې سره سم په «دکن» کې وپرځېده.

ملا درویزه په خپل «تذکره الابرار و الاشرار» نومي کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمریز کال لیکل شوی، د دې کورنۍ په اړه لنډې خو کرکجنې لیکنې کړې، کتلی شئ: د پېښور چاپ تذکره الابرار ۱۳۰۹ کال، ۲۱۳، ۱۵۹، ۱۳۷ مخونه. د پیر روښان د مذهبي تګلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږمیز کال د بمبیې چاپ ۲۳۵-۲٤۷ مخونه کتلی شئ، دا کتاب د برولسمې هجري پېړۍ په دویم نیمایي کې لیکل شوی او ښکاري چې لیکوال یې یې کرکې او فیلسوف ډولی سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانګړې توګه هغه چې د نو لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د لیکوال نوم پرې نه شته او بوازې د «نامه نګار» بلنوم پرې لیدل کېږي. د نولکشور، کانپور د ۱۹۰٤ کال چاپ کتلی شئ، خو د بمبیې د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې یې لیکوال د کشمیري «میرزا محسن فاني» په نامه یاد شوې. سرجان ملکم هم څو ځایه دا نوم یادوي خو په ښکاره توګه دا نوم ناپېژندل شوی دی.

شمس الدین سامي وایي د «دبستان مذاهب» لیکوال د زرتشتي دین ګروهمن موبد (د زرتشتي دین پوه اولر وایي لاربود - ژباړن) وچې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب یې د هغه پادشاه په نامه لیکلی دی. کتلي شئ: قاموس الاعلام، داستامبول چاپ ۱۳۱٦ لمریز کال، شپږم ټوک م. هـ. ب ترکي. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وینا رېښتینې کېږي، په دې مانا چې لیکوال یې تر نورو دینونو او مذهبونو په زرتشتي دین بشپړ پوهېږي او د کتاب په بیل کې تر نورو دینونو غوره او پراخه څېړنه پرې لیکي، همدا راز د موبد ځینې شعرونه یې راا خیستي او د خپل تېر لیکنې دود په توپیر د شاعر نوم په درناوي نه یادوي، همدا لاسوند رابښیي چې د کتاب لیکوال په خپله «موبد» نومېده، والله اعلم بالصواب. خو سامي تېر وځي چې وایي، موبد خپل کتاب د اکبرشاه په نامه لیکلی و ځکه چې لیکوال په کتاب کې د جلال الدین اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځینې لیدلې او اوریدلې پېښې را اخیستي او په یوه ځای کې وایي چې «هغه پر ۱۰۳۳ کال ماشوم و» ۱٤۷ مخ، دبستان، بمبیې. اکبر چې پر ۱۰۱٤ کال مړ شوی، نو ویلی شو چې دا مهال لا موبد زېږېدلی نه و، همدا راز یې د مسلمانۍ په اړه هم غوڅه خبره نه شو کړای.

(۲) خوشال خان ختک د تورې او قلم خاوند نومیالي افغان مېړه دی (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هجري) د غه سیاسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر وړاندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره ډېرې جګړې وکړې، په دغه لړ کې یې د «تاترې» په جګړه کې د اورنګزېب ترڅلوېښتو زرو جګړه مارو پورې وځپل.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

په پای کې افغانان بریالي شول چې د هندوستان د یوولسمې پېړۍ د نوماند شاهنشاه اورنګزیب پر مهال له پېښوره تر اټکه خپلواکه واکمني پر پښو ودروي. پردي واکمن په افغانستان کې دغې پېښې ته ځیر او د افغانانو ترمنځ یې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په رښتیا هم همدغه سیاست ددوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران یې مات کړل. ښایي ووایو چې د افغانانو په زرکلنو تاریخونو کې د کورني بېلتانه ترخې پېښې څرګندې او زموږ د تېرو تاریخي ویرونو آر لامل کنل کېږي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وایو.

په هرډول، پارسي واکمنو په لویدیزو سیمو او کندهار کې د بېلتانه اچونې له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمریز کال حسین خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته یې د «ګرګین» په نامه یو لېون ډولی ارمني چې پر پارسیانو پورې یې دومره اړه نه لرله، د «بېګلربیګي» ترنامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نایب الحکومه په توګه وټاکه او راولېږه.

ګرګین له شل زریز اوردو سره سیمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته څرګنده شوه چې دده د خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې یو یې د ابدالیو او بل یې د غلزیو څانګه ده. د لومړۍ څانګې مشر د احمدشاه نیکه «دولت خان» او د دویمې هغې «میرویس خان هوتک» و.

ګرګین چې د افغانانو اروا یې نه پېژنده، له حکومتي نامه او نښې سره یې ان د خوارو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مخ ور اړول ستوغه ګڼله، له همدې امله یې پریکړه وکړه چې په هرډول چې کېدای شي دا دواړه ځواکونه له منځه یوسي او د خپلو یرغلونو له پاره ډګر پرانیزي. ګرګین داکار پیل او هرڅنګه چې کېده، لومړی ځواک یې سملاسي وځاپه، خو دویم ځواک هماغه وچې دی او دده لارښود دولت یې له منځه یوړ.

د احمدشاه نیکه «دولت خان» د کندهار ښار ختیز خواته پېنځه ویشت میله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر یوه توره او غلې شپه چې په باندو کې هیڅ غږ نه پورته کېده د ګرګین سپرو کنډکونو دا کلا، کلابند او په زور یې ونیوه. دولت خان په زرورتیا ګرګین ته ورغی، خو د کورنۍ ځینې غړي یې په تېښته بریالي او ځینې یې

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ونیول شول. گرگین په بېړه دولت خان او د هغه مشر زوي نظرمحمد خان ووژل او شتمني يې تالان کړه. گرگین دا کار د سدوزی دولت خان، عزت او اتل خان د کورنیو شخړو له امله «چې یو تر بله خپلوان وو» بشپړ کړ. د احمدشاه د نیکه دولت خان برخلیک همدلته پای شو، خو د نوموړي پېښې نېټه څرگنده نه ده، پرته له دې چې گرگین د حسین صفوي ترمنځته راتگ (۱۱۰۵ لمریز) کال وروسته کندهار ته راغلی، کېدي شي چې د دغه چار د بشپړولو له پاره په ځنډ راخوځېدلی وي.

اټکلي ویلي شو چې دا پېښه به د ۱۱۱۵ سپوږمیز کال پر شا وخوا شوې وي. د دې پېښې تر برسېرېدو وروسته د ارغستان ابدالیان چې ارته سیمه یې په لاس کې وه، وسله وال شول او له گرگین څخه یې د غج اخیستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاړاکه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران وټاکل او جگړه یې پیل کړه.

دا مهال گرگین ووېرېد؛ د سولې له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوي «رستم خان» مشري یې په دې توگه ومنله چې د دولت خان کشر زوی «زمان خان» ده ته برمته ورولېږل شي، رستم خان چې بله تگلار یې په پام کې وه دا غوښتنه یې ومنله، خو گرگین نه غوښتل چې هغه ته وار ورکړي، نو څلور کاله وروسته یې رستم خان په چل راوغوښت؛ بندي یې کړ او ویې واژه، کورنۍ او خپلوان یې چې د کندهار ختیز لوري ته څو میله لرې د علی آباد کاریز ته څېرمه اوسېدل د گرگین له خوا تالا او د گرشک و فراه ترمنځ د ښوراوک و بکوا سیمو ته وشړل شول.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دریم څپرکی

د احمدشاه پلار

د احمدشاه پلار «زمان خان» نومیالي سړی دی، خود تاریخ په تیارو کې یې ډېر لږ وینو. په اټکلي توګه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظرمحمد خان د ګرګین په کرغېړن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمته په ډول ګرګین ته ورولېږل شو. نه پوهېږو چې دا مهال دې څو کلن و، خو دا څرګنده ده چې ماشوم نه و او ښایي تر پېنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچنی هلک برمته نه لیږل کېږي.

زمانخان د ګرګین له خوا «چې ددې کورنۍ بنسټیز رنګول یې هیله وه» کرمان ته ولېږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر څارنې لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال ګرګین له خپل ټول شل زریز اوردو سره د کندهار د غلزیو د څانګې د مشر میرویس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنۍ د ګرګین وراره «خسرو» له پېنځه ویشت زریز اوردو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د ګرګین د وینې ګټلو له پاره کندهار ته راولېږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توګه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

لاسه کړي او د کندهار د غلزي دولت پر وړاندې يې وکاروي، ځکه چې هغه د دواړو افغاني ځانګو په تربګنۍ پوه و، خو چې کندهار ته راغی، ويې ليدل چې ابداليو د ګرګين تر وژل کېدو وروسته «عبدالله خان ابدالی» له ملتانه راغوښتی او مشري يې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومني. زمان خان هم له عبدالله خان سره د ليدنې په ترڅ کې يې له دې چې پخواني زړه بدی په پام کې ونيسي، د هغه مشرتوب ومانه، په دې توګه دواړه کورنۍ چې له کلو راهيسې يې ترمنځ دښمني وه سمدلاسه روغې ته ورسېدې. ددوي ددښمنۍ لامل دا و چې د زمان خان پلار «دولت خان» د عبدالله خان له پلار «حيات سلطان خان» څخه د ابداليو مشري نېولې او هغه يې له خپل کهاله سره د ملتان تګ ته اړ يوستی و، سلطان محمد دا پېښې په ځير سپرلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (ګرګين) په برخليک اخته او ترڅو جګړو وروسته پر ۱۱۲۳ لمريز کال له خپل ټول اوردو سره د افغانانو له تورې تېر شو.

د ابداليانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لويې دلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له دغه سيال مشر سره بدرګه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمانخان هم ورسره و.

عبدالله خان هم ځانته څه وېل او غوښتل يې چې دويم ميرويس شي. د هرات پارسي واکمن «عباس قلي شاملو» د پخواني واک ساتنې له پاره، عبدالله خان له خپل زوی «اسدالله خان» سره بندي کړ، خو افغانانو چې د پرديو د ورکونې ژمنه يې کړې وه، هوډ يې وانه وښت او د «آزاد خان ابدالی» په مشرۍ يې جګړې ته ورودانګل. د پارس حکومت «ددې له پاره چې د هرات شخړه د کندهار غوندې نه شي» عباس قلی لرې او جعفر قلی استاجلو [1] يې پر ځای وټاکه. د همدغه کړکېچ په ترڅ کې عبدالله خان ابدالي له زندانه وتښتېد او ژر تر ژره يې د وينا وو او منځګړيو په مرسته د هرات او اسفزار ټول ابداليان د پرديو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات يې برېد وکړ.

پارسيان وېرېدلي وو؛ د تاريخ ليکونکيو د څرګندونو له مخې يې توپونو د افغانانو د ويشتلو پر ځای د خپلو سپرو کرښې ويشتلې [2] په هر ډول، پايله څرګنده وه؛ پارسيان برمته او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشرۍ

---

(۱) يوه تورکي ځانګه ده چې د صفويانو پر مهال يې ګڼ شمېر وګړيو په اوردو کې دنده لرله. «ژباړن

(۲) تاريخ عمومی، د ميرزا عباس اقبال خان پارسي ليکنه، دويم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمريز ۱۹٤ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د ۱۱۲۹ سپوږمیز کال د روژې پر ۲۶ نیټه منځته راغی، عبدالله خان پرله پسې، فراه ونیو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې رالېږل شوي پارسي جګړه ماریې په «کوسویه» کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه ددې کورنۍ او د کندهار د غلزي هغې ترمنځ د فراه د نیولو پر سر د جګړې اوربل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په دلارام کې د عبدالله خان تکړه زوي «اسدالله خان» د میرویس د زوی «میرمحمود» له لاسه ووژل شو او سپینږیری پلار یې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزی چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، ولیدل چې نور د سپینږیري او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نورو افغاني مشرانو ته یې د نوي مشر تاکنې وړاندیز ورکړ او په ترڅ کې یې «زمان خان» ددغه چار له پاره وروښوو. د هرات جرګې هم په غوڅه پریکړه ومانه، په پایله کې عبدالله خان لرې او د احمدشاه پلار «زمانخان» یې پرځای وتاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توګه په څرګنده توګه په نوموړي ښار کې لیدل کېږي. زمانخان تر ډېره ژوندی نه و او تر دوو کلو او پېنځو میاشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمانخان تر شپېږتو کلو پورته نه و، څکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرګې دې عبدالله خان د زړښت له امله لرې کړی او د هغه پرځای دی یې بل اویا کلن بوډا تاکلی وي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

څلورم څپرکی

د احمدشاه مور

افغان تاریخپوهان داسې روږدي شوي چې د ښځو په تاریخي اړه لږ غږیږي هغه هم په ځانګړیو ارزښتمنو پېښو کې او یا د یو شمېر ودونو یا مړینې په اړه، ځکه نو دا دومره هیښنده نه ده چې د افغانسان د نورو ښځو غوندې، د احمدشاه د مور په اړه د خپل تاریخ په پاڼو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره لیکي چې: «احمدشاه د غه ویاله (د روضې ویاله) د ارغنداو سېند لویدیز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره بېدیا ته ویوسته، الکوزیو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمدشاه همخپله پرېکړه پرېښووه، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته یې ښخه او پرځای یې «روضه» نوم کېښوو.[1] فیض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه څرګندونه کوي.[2]

ښکاره ده چې له دغو ناڅرګندو لیکنو نه څه لاس ته نه راځي، خو د کندهار سیمه یزې اترې د تاریخ لیکونکیو د غه بې ځایه چوپتیا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نیکونه یې د احمدشاه همهالي وو، د احمدشاه د مور په اړه یې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه د دوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې یې پیاوړی ملاتړ کوي. وګړي د احمدشاه

---

(۱) سلطانی، ۱٤۳ مخ.

(۲) سراج التواریخ، ۳۰ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

مور «زرغونه» بولي. زرغونه له آره پښتو ویی او مانا یې «شنه» ده. ډېرې افغانی ښځې په دغه نامه نومول شوي، د احمدشاه د یوه همهالي لیکوال لیکنې، دغه سیمه ییزې اترې سمې ګڼې، نوموړی لیکوال د خپل کتاب په یوه ځای کې د کرماني شاعر «میرزا علی اکبر» بمرودی درې بیتونه لیکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم «زرغانه» راغلی[1] کېدی شي چې وروسته د لیکنې ورته والي له امله د لیکونکي (کښاند) یا د اروپایي چاپچاریو له خوا پر «زرفانه» اوښتی وي. د احمدشاه پر وړاندې د شاعر ژوره کرکه هم څرګندونې ته اړتیا نه لري، ده خپل بیتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ویلي؛ د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر رنګېدو راوروسته او د افغان احمدشاه د لوړتیا ورځې یې غندلي او د فردوسي خراساني یو بیت هم په خپل شعر کې تضمینوي.

هماغسې چې افغانان د احمدشاه مور «زرغونه انا» بولي، زوی ته یې هم «بابا» وایي او وند یې الکوزی ګڼي «کوه» کلی چې د احمدشاه د مور هدیره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د یو شمېر الکوزیو تاتوبی دی، احمدشاه هم د خپلې مور هدیره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور یې الکوزی وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل وند په دیرکې ښخه شوې ده.

پرګنې وایي چې د احمدشاه مور د اوسني کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷٤) مړه شوې او د دغو ویناوو له پاره کیسې هم لري، لکه وایي: احمدشاه چې د ښار د ېوالونه او جګړه یز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم یې ګرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لارښوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته یې ووېل: «د یوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تاته نه ښایي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتګ اټکل کړې.» احمدشاه هم د خپلې مور مېړانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پرځای یې کوچنۍ ویاله چې د ښار اوبه پرې ووځي؛ ووېسته. همدا راز وایي چې:

(۱) کتلی شئ: «مجمل التاریخ بعد نادریه» کتاب، د ابن محمد امی ابوالحسن ګلستانه نیکه، د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال، ۱۳۵ مخ. لیکوال زلمی وچې پر ۱۱٦۹ لمریز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب یې پر ۱۱۹۵ سپوږمیز کال په مرشد آباد کې ولیکه، نوموړی اوربدل شوې پېښې چې دده د تاریخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره یې ګډې کړي، ځکه یې کتاب ډېرې تاریخي تېروتنې لري چې کره کتنه یې جلا لیکنه غواړي. «هراسکارمن» په هغه الماني سریزه کې چې پر دغه کتاب یې لیکلې نوموړیو ټکیو ته ځیر شوی او په ترڅ کې یې نغوړلي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

په هند کې له مرهټیانو نه د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷٤) خبر «چې درواغو» کندهار ته راورسېد، وګړي د احمدشاه په تېښته او د اوردو په ځپېدو خواشيني شول. زرغونه انا چې خبره شوه ګرد چاپېر وګړيو ته يې وويل: «بری او ماتې د تقدير پرېکړه ده، احمد به مړ شي خو تښتي نه!»

په هر ډول، زما موخه د دغو رواياتو له راخيستونه، د هغوی د تاريخي رښتينولی منل يا نه منل نه دي، همدومره غواړم چې د احمد شاه د مور په اړه د کندهاريانو انګېرنې راپرسېره شي.

دا منلی شو چې د سيمه يزو روايتونو او د تاريخ ليکونکي سلطان محمد له څرګندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷٤ کال (د داوسني کندهار ښار ودانېدل) وروسته، د احمدشاه تر مړينې (۱۱۸٦) لږ څه وړاندې مړه شوې، نو د مړينې نېټه يې د ۱۱۷٤ او ۱۱۸٦ (د احمدشاه د مړينې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که داسې وګڼو چې زرغونه انا د احمدشاه د زېږېدو پر مهال (۱۱۳۵) شکل کلنه وه او د ۱۱۸۰ لمريز کال پر شا و خوا مړه شوې نو دې پايلې ته رسېږو چې اروا ښادې (٦۰) يا (۷۰) کاله ژوند کړی، خو د هغې ګور چې د سلطان محمد د ناڅرګندې ليکنې له مخې د ارغنداو سيند ښي اړخ ته په «روضه» نومې ځای کې دی، يوه ساده ودانی ده چې د اوسني ښار شمال لويديز لوري ته د څلورو ميلو په شا و خوا کې لرې د «کوهک» غره په لمن کې جوړه شوې. کوهک کلی له دوو سوو بېلا، بېلو الکوزيو کورنيو څخه جوړ دی. د کوهک ځمکې کرنيزې دي خو د ګاونډيو کليو په توپير پرته له انګورو نور بڼونه نه لري. د کوهک کوچني غره پر سر د پخوانيو کلکو ديوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري چې مخکې په دغه لويه سيمه کې يو کلک پوځي کوټ و. د دغه ځای کروندګرو ماته وويل چې په لرغوني پېر کې دغه پوځي ښار د غره له څوکې د ډاګ ترمنځ پورې د يوه اوږده ژور سوري له لارې اړيکې لاره او د جګړو په ترڅ کې اوبه له کاريز نه پورته وړل کېدې.

د دغه روايت رښتينوالې اړنګ لري خو ما ونه کړای شو چې د دغه کنډوالې په ځير وګورم او ويې څېړم. د کوهک، ناګهان او روضې ويالې د زرغونې انا د زيارت له شمالي لوري څخه څنګ تر څنګ بهېږي او د ځمکې په پنه ولو کې مرسته کوی.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د کلي ملا په ډېره مینه د کوهک د پخوانیو باغونو په ځانګړې توګه د احمدشاه د یادګار «شاهي باغ» یادونه کوله او خواشینی و چې نوموړی باغ چې پر (۱۲۰) جریبه ځمکه ودان شوی او د زرغوني انا د زیارت دربو خواوو ته راچاپېرو، اوس نه شته.

د زرغوني انا زیارت یوه مربع ودانی ده چې پاس پر منځ یې ګومبزه لیدل کېږي. د ودانی سهیلي او شمالي اړخ درې، درې پرانیستې برنډې لري چې له منځنی خونې څخه یې د ګومبزې منځ ته لارې دي.

دا اړخونو برنډې په څلور ګونو خونوکې جوړې شوې (د کوټو غولی وران او ورونه یې په خښتو او ختو ترل شوي دي) د ودانی ختیز او لویدیز اړخونه له منځ نه د ګومبزې پر لوري په یوه برنده بېل شوي (دا لارې یې نیمې په ختین دېوال ترلې دي) له ورایه د ګومبزې د بام د چندرکاری نښې تاپې، تاپې ښکاری خو د څلې هیڅ نښه نه شته، کېدای شي چې له آره به یې نه لاره. دا ودانی په پخو خښتو جوړه شوې، سره له دې چې د مهالېښو له امله یې خپله ټوله ښکلا بایللې خو بیا یې هم خپل کالبوت ساتلی دي. د ودانی په منځ کې یوه اته اړخیزه ساده ګومبزه وه چې خښتې یې په ګچ پټې دي؛ پرمخ یې په ښېلا، ښېلو رنګونو ښکلي انځورونه کښل شوی او ځینې الوتې اسماني، بنفش، شنه او نسواري دود لړلي رنګونه پرې لیدل کېږي.

ګومبزه په خپلو څلور ګونیو پورتنیو خواوو کې څلور اوږدې کړکۍ لري چې هوا او رڼا ترې راننوځي خو له څه مودې راهیسې دا دنده د ګومبزې څوکې چې پرسر سوری شوې او باد و باران ترې راننوځي پرغاړه اخیستې ده. د ګور بهرني جوړښت «چې د ګردۍ په منځ کې دی» خپله آرا و پخوانی بڼه اړولې او په ناشو له ته لاسونو ختې پرې تپل شوي دي. له بده مرغه د ګور د برلیک چې د تاریخي منځپانګې، نامه، ځای، میاشتې او کال پېژندنه ترې کېږي او په داسې ځایونو کې یې شته والی د یر ارزښت لري؛ ورک دی.

دا و د کندهار په کوچني کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغوني انا زیارت چې اوس یې د کندهار سیمه یز حکومت بیا ودانول پیل کړي دي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پېنځم څپرکی

د احمدشاه ورور

مخکې مو وویل چې زموږ په تاریخونو کې د ښځو د نومونو او نښېو لږ یادونه کېږي، ځکه نو د احمدشاه د خویندو په اړه «که لرلې یې هم» په څه نه پوهېږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي یې سترګې پټې کړو ځکه چې ډېر لږ لیدل شوي چې یوه کورنۍ دې د زامنو د لرلو ترڅنګ لونې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاریخونو په وینا د احمدشاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوغې نومیالی ټولواک و. د پښتنو په ټبر لیکونو کې د احمدشاه د پلار «زمان خان» ېوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمدخان ښوول شوي دي. د احمدشاه مشر ورور «ذوالفقارخان» د هېواد په تاریخ کې نومیالی، هېواد پال او تکړه افسر و. د هرات د ملي حکومت ترجوړېدو او د پارس د لاس ترلنډېدو وروسته پر ۱۱۳۶ او ۱۱٤۲ سپوږمیزو کلو یې د هغې سیمې واکمني ونیوه او پر له پسې یې د پارس او خوراساني نادرشاه د رالېږل شویو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنیو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوکې شو، مخکې تر دې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، واک یې پرېښوو او له خپل ورور احمدشاه سره پر ۱۱٤٤ کال د خپل کورنۍ سیال «شاه حسین» دربار ته وړغې خولته د سیاسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

وروسته تر دې چې نادر کندهار ونیو ، د هغه درناوي له پلوه چې خپلو مېړنیو دښمنانو ته یې لاره، ذوالفقار خان یې هم په درناوي ومانه او په مازندران کې یې اوسېدو ته ولېږه، ځکه چې په افغانستان کې دننه د داسې نومیالي او پېژندل شوي سړی شته والي د هغه له سیاسي ګټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ کال په پیل کې مازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. که ذوالفقار خان د نادر تر مړینې وروسته ژوندی وای کېدای شوه چې د هغه هېواد د تاریخ اړولو لامل شوی وای.

دا چې ذوالفقار خان د احمدشاه سکني ورور و که میرنی، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراه ته د ذوالفقار خان له بېلو ېونونو او له هغه نه د احمدشاه د مور او د هغې د کوچني زوي د لرې پاتې کېدو له امله، زه داسې ګڼم چې زوالفقار خان او احمدشاه میرني ورونه وو. د دواړو ورونو د ژوندانه واټن هم دا وینا زیاتوي ، ځکه چې د پلار تر مړینې یې وروسته (۱۱۳۶ ل) احمدشاه دوه کلن ماشوم و چې ورور یې ذوالفقار خان لا رښود زلمي او د هرات د واکمنی وړ ګڼل کېده. دا مهال د ذوالفقار خان منګ د شلو او د برشو کالو ترمنځ و ځکه چې تر دې کشر د هاغه مهال له سیاسي او جګړه یزې او تاسره سم د یوه لوي ولایت مشر تاکل کېدی نه شو. د دغه الواک له منلو سره سم ښایي په اټکلي توګه ووایو چې ذوالفقار خان به د دوولسمې لمریزې پېړۍ په پیل کې زېږېدلی وي، که د مور لومړنی زوي وي نو د مور منګ یې هاغه مهال شل کاله اټکلولای شو او احمدشاه چې پر ۱۱۳۵ کال زېږېدلای، نو بویه ووایو چې سربېره پر دې چې د احمدشاه مور به تر بوې پېړۍ د بر ژوند کړی وي، احمدشاه به یې هم د ژوندانه پر پنځوس کلنی زېږولی وي، چې داسې پېښه د بره لږ لیدل کېږي.

ابن محمد امین وایی چې د احمدشاه وراره او نایب السلطنه «لقمان خان» هند ته د احمدشاه د لومړي تګ پر مهال په کندهار کې و، او د تیمور شاه پر مهال د لقمان خان د زامنو یادونه هم کوي. [1] د دغه روایت له منلو سره بویه وویل شي چې د ذوالفقار خان تر مړینې وروسته د لقمان په نامه یو زوي تري پاتې شو چې په کندهار کې د خپل تره له دربار سره یو ځای و.

---

(۱) مجمل، ۱۱۲ مخ، ۱۵۲ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

که د «شیرمحمد گنډاپوري» وینا چې کېدای شي د «محمد مهدی» لیکنې یې لیدلې وي، ډاډمنه وای[1] نو ویلای مو شول چې احمدشاه د «علیمردان» په نامه دویم ورور هم لاره چې په فراه کې یې د افغان و پارس په جګړه کې ګډون کړی و.[2]

خو څومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاریخونو کې د دغه نامه او چارنبې یادونه، نه شته.

---

(۱) جهانګشا، ۱۶۷ مخ، د بمبیي چاپ ۱۳۰۹ ل.

(۲) خورشید، ۱۵۲ مخ، بویه روایو چې د دغه کتاب سیاسي منځپانګه ډېرې تېروتنې لري او د ډاډ ور نه دي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

شپږم څپرکی

د احمدشاه د زېږېدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمدشاه د زېږېدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستاني لیکوالو نه اوریدل شوې او یو شمېر نورو یې پېښې کړې، لکه محمد حسن هندي چې پرته له کوم لاسونده د خپل کتاب په یوه ځای کې وایي: «احمدشاه خطهء ملتان مین پیدا هوا... = احمدشاه د ملتان په سیمه کې زېږېدلی...» او دا دوه بیتونه هم د هغه د تولواکېدو په اړه وایي:

چو بنشست احمدشه نامدار — به تخت خلافت بصد اعظم و شان
ندازد بشیرم ز سال جلوس — بود تا ابد این خدیو جهان[1]

فیض محمد هم د «تاریخ احمدي» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمدشاه نیکونه د ملتان او سېدونکي وو، دی هم هلته زېږېدلي او په ماشومتابه کې د ځینو پېښو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی.»[2] موږ پوهېږو چې دا روایتونه بې بنسټه دي او «تاریخ احمدي» د «مرأت الاشباه» په څېر یې د احمد شاه کورنۍ د ابدالیانو د پخواني مشر د حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنۍ سره چې په ملتان کې کېږوال و، ګډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

---

(۱) محمد حسن د احمدشاه هم مهالی و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرأة الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب وروسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو، همدا چاپ کتلی شئ، ٤٧ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمدشاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و. دغه لیکوال په ناسمه توګه د حیات خان ابدالی زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمدشاه نیکه بللی او داسې ګڼي چې احمدشاه او پلار یې له نوموړي عبدالله سره له ملتانه هرات ته تللي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ابدالیانو د خانی ترړنگبدو وروسته پر بوولسمه لمریزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته یې زوي عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او یو ځل بیا د ابدالیانو د «خان» په توگه هرات ته لاړ. عبدالکریم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی گڼلی او داسې پایله یې اخیستې چې احمدشاه په ملتان کې زېږېدلی دی. خو داسې نه ده، دا دواړه یو تر بله جلا او سیالې کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهیسې د اوسني کندهار ختیز خواته د صفا ښار د ابدالیو په منځ کې اوسېده. (۱)

لکه مخکې چې وویل شول، یوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره د رواغ ده. په کلک اټکل سره به یې لاندې ولولئ چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمریز کال زېږېدلی دی.

تاریخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، ډگروال «مبلسن» او «محمد حیات» وایي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. (۲) ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمریز کال مړ شوی دی. محمد حیات د سلطان محمد غوندې د هغه د مړینې دا نېټه سمه گڼي. (۳) که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بویه چې د خپل پلار تر مړینې دوه کاله وروسته زېږېدلی وي چې دا نا شونې ده نور تاریخلیکونکي چې د احمدشاه تر مړینې وروسته د هغه د منگ په اړه غږېږي، یو «علامه سید جمال الدین افغان» او بل پېرنگی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړینه پر (پنځوس) کلنی ښیي. (٤)

د احمدشاه دا منگ ټاکنه تر ډېره رېښتینې ښکاري او دا منلای شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لومړی، ځکه چې له یوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنیو سیالانو او پارس واکمنی تر منځ په تولو جگړه یزو پېښو کې، تاریخونو هیڅکله هم د احمدشاه د گډون یادونه نه ده کړې، خو په دغو جگړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

---

(۱) سلطاني، د «ابدالیو تېر» سرلیک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «د افغانستان تاریخ» د ډگروال «مبلسن» لیکنه، دویم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال، د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳٤۵ مخه.

(۳) حیات، ۱۲۷ مخ، سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(٤) کتلی شئ: «تحفة البیان فی تاریخ الافغان»، د سید جمال الدین افغان لیکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ، د ملکم تاریخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دویم ټوک، ۱۲۷ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نومونه راغلي، له دې نه زياتيږي چې دا مهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱٤۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه و او يا دومره کوچنۍ و چې د جګړې پرد ګرېې د ګډون ورتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، توري ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالې کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لورې ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنۍ ښوولی، د اينسايکلوپيديا اف اسلام» له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالې د احمدشاه بنديتوب په نښه کړی؛ سمون لري. بله دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سيزونکيو داګونو او د هېواد په شمال لويديزو سيمو کې، داس په سپرلۍ پر جګړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سليمان په څېر زامن او د شا ولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لرې ښکاري چې په خپله په بوداتوب کې د جګړو له پاره د اس په سپرلۍ دغه اوږده واټنونه ووهي، نو ښايي وويل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تګ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳۵ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وينو، راته څرګندېږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زېږېدو ځاي يې هرات او په کلک اټکل هرات ښار دی. اينسايکلوپيديا اف اسلام، هم دا ټکي مني او وايي: پر ۱۷۲۲ زېږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لوري وړاندې لاړل، دا مهال احمدشاه هم زېږېدلی و او ډېر وي چې: «احمدشاه چې تولوا ک شو، (۲۵) کلن و.»

له پورتنيو څرګندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳۵) کال په هرات کې وزېږېد؛ چې (۱٦) کلن شو پر (۱۱۵۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکې وموندلې؛ چې (۲۵) کلن شو پر (۱۱٦۰) کال په همدغه ښار کې تولواکۍ ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸٦) کال د کندهار په اړونده «توبه غر» کې يې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. العلم عند الله العليم

---

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اووم څپرکی

د احمدشاه زده کړې

احمدشاه د ژوندانه له پیله تر پایه له داسې کورنۍ، چارپېریال و مهال سره اړیکې لرل چې د تورو له خرپهار او د توپ و توپک له غرمبهار پرته یې بل څه نه لیدل او نه اوریدل؛ لا کوچنی و چې خپل ورور یې د عبدالله خان ابدالي له سیالي کورنۍ او پارسیانو سره په جګړو لګیا لیده؛ له نوي زلمیتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تر دې وروسته یې د ژوندانه شپږ کاله له نادرشاه سره په ملتیا په یانه او جګړو کې تېر کړل او بیا د ژوندانه تر پایه په هېواد چارو کې بوخت و. څرګنده ده چې د دغه راز برخلیک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزګار نه و، خو بیا هم لیدل کېږي چې کله وزګار شوی، زده کړه یې شاته غورځولې نه ده، احمدشاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو یې شعرونه هم ویل. سره له دې چې د احمد شاه شعرونه ساده او تر ډېره د مینې څرګندوی دي خو بیا هم سوچه شعر دی.

احمدشاه تر بل هرڅه ډېر د سیاست و جګړې مېړه و، له هغو ازمېښتونو څخه چې ده په دغو دوو څانګو کې تېر کړي، زیاتېږی چې دی د ختیځ ستر پوه نومیالي او، ویاړونه یې هم د عملي اړخ اړوند دي.

د ډېر پرځای ویل شوي چې په ټولنه کې د سړي ارزښت د دې اړوند نه دی چې څومره پوهېږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اتم څپرکی

د احمدشاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په څرګنده توګه د احمدشاه د کړنو له څرنګوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لارښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې د هر کله پراخ واک پر تېري او تادا اوري خو سره له دې احمدشاه داسې لار غوره کړه چې دنیا ومنو پاچاهانو په لړ کې یې شمېرلای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکیو ته د غړیو غوڅونې سزا ورنه کړي او څوک پښتو ته د سرتېتولو په ډول، «لکه زموږ په ځینو ګاونډیو هېوادو کې چې دود و» د رناوي کولو ته پرې نه ږدي. د کوپې ملاسلام کولو پرځای یې، د سرخواته لاس جګول «لکه زموږ د نن ورځې سلام ورکول» دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستې او مرکه تېنګار کاوه. (۱)

احمدشاه زړور سړی و؛ پر بې جوکو او کمزوریو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې بښل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې ډاره دښمن و. پر دیني تېنګ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کې د وګړیو د نېژدې او خواخوږی پلار غوندې وخو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکیو ته پر غزګر ځواک ښکاریده.

احمدشاه مېړه او حقوق پوه سړی و، د هېچا د ښېګڼې غبرګون یې نه هېراوه، دده دغه ځانګړتیا د ژوندانه تر پایه د نادرشاه د کهاله او له ده سره د نادر د هملاریو ملګرو

---

(۱) سلطاني، ۱٤۷ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پر وړاندې لیدل کېږي. احمدشاه ،ډار، لویې او وړ ستر ګې نه کوله؛ ښښونکې او لوروونکی و ډېر لګښتی هم ورته نه شو ویلی او ځانګړی ژوند یې پرته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده ګی کې تېر شو. د احمدشاه تګلار، ټینګه، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په بېلا، بېلو پړاوونو کې یې تیتوالی، لوړوالی، بند، خپلواکي، کشرتوب او مشرتوب، ولیدل؛ له هر راز سړیو او پوړونو سره یې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غوندې واکمن ټولواک برم وماتې یې ولیده.

دغه هر څه یې پر خدای ورکړي لیدو اند اغېزو ښیند او خوی او اخلاق یې وردرانه او پاخه کړل. داهم نه شو ویلی چې احمدشاه هیڅکله په خپله تګلار کې ښوېدلی نه دي، خو د کړو ډېره برخه یې د ښو اخلاقو ښکارندویي کوي، له همدې کبله ټولو افغاني تاریخوپوهانو د احمدشاه اخلاق ستایلي او ټولو افغانانو هغه د اولیا الله له ډلې ګڼلی چې دا د دغه پاچاه له سترو مانیزو ویاړونو څخه شمېرل کېږي، فیض محمد د عبدالکریم له خولې لیکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ویل چې په ګرد ایران، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غوندې سم چاری او دښو خویونو خاوند سړی نه دی لیدلی.(۱)

PROPERTY OF ACKU 8242

(۱) سراج، ۹۰ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نهم څپرکی

د احمدشاه بنه

د احمدشاه د بنې په اړه څرګند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتیا او ځاني ځواک خاوند سړی و، دایې له تاریخي تېر ژوندانه او جګړه یزو هڅو څخه ښه څرګندېدای شي، ځکه چې احمدشاه لرې هېوادو ته پر اس تللی؛ له څپاندو سیندونو تېر شوی او په سلګونو میله ګړندي یرغلونه یې کړي دي، د بېلګې په توګه د ۱۱۷۵ کال په جګړه یزیانه کې چې له پنجابه سرهند ته د سیک ځواکونو پر وړاندې مخکې ته، ۱۳۵ میله لاریې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاریخپوهانو د احمدشاه د بنې په اړه څه نه دي لیکلي او د هغه خپل انځور چې غوځ لاسوند وګڼل شي په لاس کې نه شته، یوازې په هندو پنجاب کې ځینې انځورونه موندل کېږي چې پر احمدشاه اړه لري، له هغوي څخه یو پر ۱۳۱۵ لمریز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) ددغه انځور ریښتینوالي د منلو نه دی، خو دا ترې څرګندېږي چې وګړیو د کیسو او روایتونو له مخې د احمدشاه د بنې او کالیو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښیي چې د احمدشاه کالي له تاریخي څرګندونو سره سمون لري چې په وروستیو کرښو کې به یې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

---

(۱) سراج، ۲۶ مخ.

(۲) کالنی، ۱۳۱۵ لمریز کال- کابل مجله، د کابل چاپ، د ۴۱۲ او ۴۱۳ مخونو ترمنځ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلی شئ: دویم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښین مخ، غټې توري سترګې، جګه پوزه، ورین تندی، توره ږیره، او د شونډو د پاسه بیاتي شوي منځني بربت لرل» سره له دې چې دا انځور نیمایي دی، خو لیدونکی پټه دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځ ونی لنډی سړی وي، په دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سر یې لویه پګړی او د چورمه یې چپني د پاسه یې بله ارته برګه چپن هم اغوستې ده چې دا ټول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشوني ده چې داحمدشاه د څېرې په اړه تر دې ډېر څه ولیکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ه

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

لسم څپرکی

د احمدشاه خواره او اغوستن

د تاریخ په پاڼو کې هیڅ نه لیدل کیږي چې احمدشاه دې ځلېلې ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې دا راز ژوند خوښاوه نو تاریخلیکونکیو یې یادونه کړې، د بېلګې په توګه د احمدشاه زوی تیمورشاه په الماسو پسوللشوی خول پر سراوه؛ پسوللشوی امېل یې اچاوه؛ په ګرانبیو مرغلرو پسوللشوې چپن یې اغوسته او نومیالی الماس «کوه نور» یې پرښې او فخراجی یې پر کېږ مټ تاړه؛ پر اس باندې د سپرېدو پر مهال یې په غمیو ښکلې شوې څوکې تر پښه لاندې ایښووه، او د سپرلی د اس پر سر یې هم د مرغلرو جوغه ولاړوه.[1] د احمدشاه لمسي «زمان شاه» هم د غمیو خول پرسراوه چې د غمیو څلور جوغې یې لرلې.[2] د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنګ په ډګر کې د کابل وسله وال سرتېري کتل، پر داسې آس سپور و چې د سپینو زروغوندې سپین اوڅنې اولکی یې په نکریزو سرې وې؛ لکی ته یې د سوچه سرو زرو «په غمیو ښکلې شوې» کړی وراچول شوې وه؛ او د غوړونو ترمنځ یې د ښاکوتو او زمرودو خول ځلیده او زین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانبیه غمې د ستوریو

---

(۱) سراج، ٤٤ مخ

(۲) سراج، ٥٠ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

غوندې پرې ځلېدل. دا د یوه کابلي یوسل و شل کلن سپینږیري (حسین داشي) د سترګو لېدلې پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږمیز کال یې د لیکوال پلار ته ویلې وه.

خو د احمدشاه د ژوندانه ځلېلتیا په اړه له یوې خوا تاریخ څه نه وایي او له بلې خوا یې سیمه یز روایتونه هم ساده توب منې. پرګنې وایي چې احمدشاه پر پلازنه کېناسته او خول یې نه پر سر اوه او له توکیز پلوه یې هم ژوندانه له نورو افغاني لوړو پوړو سره ډېر توپیر نه لاره، مانا دا چې په ودانۍ کې یې غالۍ او توشکونه غوړېدلی وو؛ اغوستن یې پګړۍ، چپن او موزې وې، او په افغاني خواړو سهېده. اوس به وګورو چې هاغه مهال د افغاني لوړ پوړ خواړه څه وو؟

محمد حیات په دې اړه د پاملرنې وړ څرګندونې کوي، هغه د جګ ابدالي پوړ اغوستن داسې راښیي: تر پوندیو پورې اوږده چپن، ارت پرتوګ، لوی کیچه ړی[1] غټه پګړۍ، موزې، ملابند، د ملاچاره، او پر اوږه راځوړنده توره.[2] د هاغه مهال د پاچاهانو او لویانو انځورونه چې یو پر بل پسې موندل کېږي، د محمد حیات دا څرګندونې رېښتینې کوي.

همدا راز د هاغه مهال افغاني لویانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکني کباب، پوخه، مستې، مېوه په ځانګړې توګه ختکی، شربت او داسې نور.[3]

له دې نه اټکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنیو بېلګو یې تېری نه کاوه. د نوموړیو څرګندونو د رېښتینوالي له پاره «په ځانګړې توګه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هماغه مخکې یاد شوی انځور دی.

---

(۱) چپن ته ورته له وړیو نه جوړ شوی اغوستن دی چې غرني شپانه یې اغوندي، (ژباړن)

(۲) حیات افغاني، ۱۳۰ مخ

(۳) حیات افغاني، ۱۳۰ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

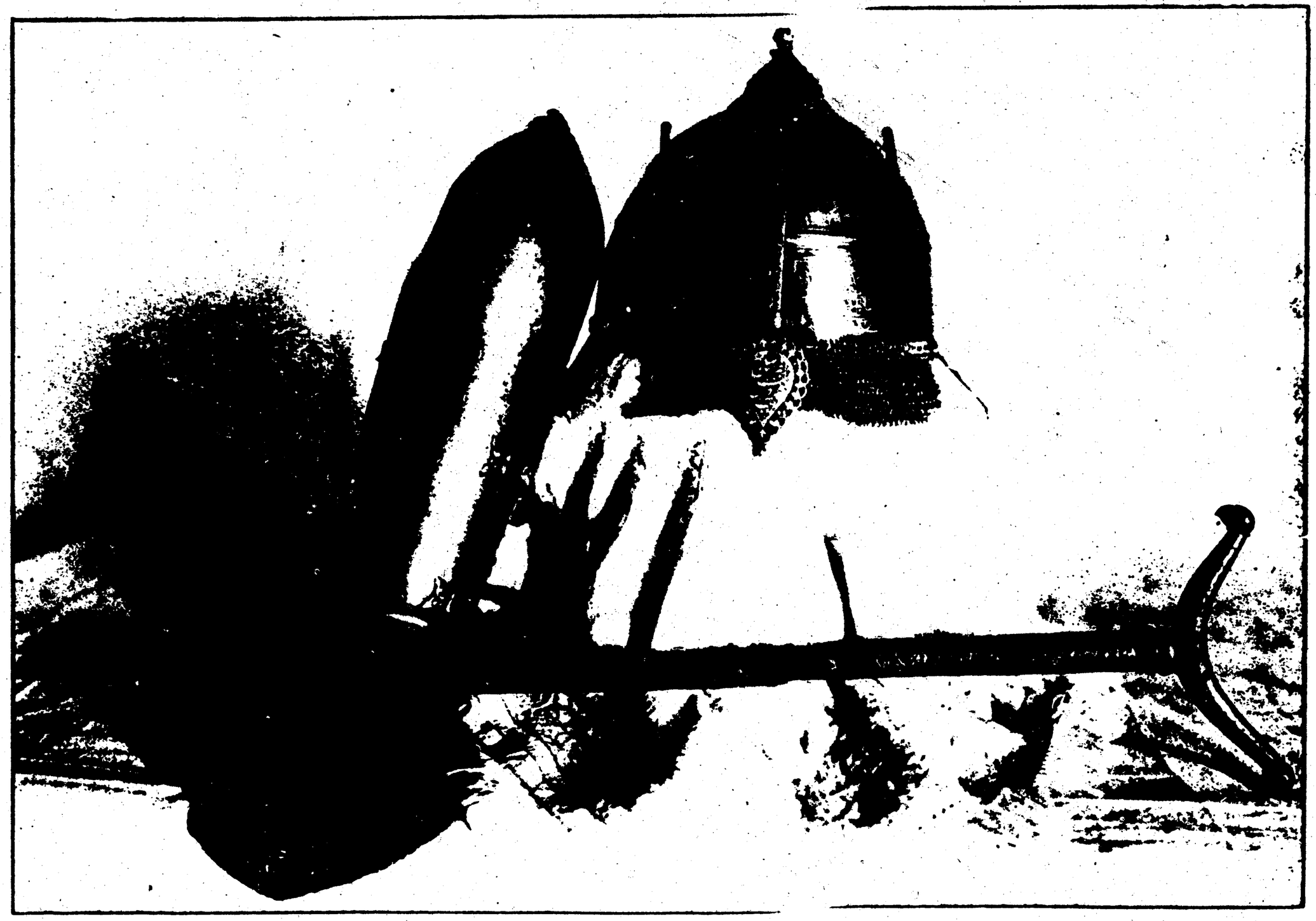

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

يوولسم څپرکی

داحمدشاه دمه نۍ بوختياوي

ښکاري چې احمدشاه پر هيڅ ډول لوبو او دمو اخته نه و. په تاريخ او سيمه يزو روايتونو کې له ښادیو، لوبو او ان له ښکار سره د احمدشاه د مينې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې» څه نه شته. په تاريخ کې د احمدشاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «ميرښکار» نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هيڅ يو لوبغالی، چوتره او بڼ نه شته چې د احمدشاه مېله ځاي ورته وويل شي. ده په ګرده پاچاهۍ کې يوازې يوه ورځ ساز وموسيکي اورېدلې او بس. (۱)

په رښتيا هم چې ددومره ساړه ذوق خاوندان پاچاهان «که دهېوادنيو چارو ډېرښت يې لامل نه و»؛ لړليدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به داحمدشاه ددمې مخه نيولې وي.

تر ډېره د سلطنتي لړيو لومړني بنسټ اېښوونکي، تکړه سړي وو چې يوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځاي ته رسېدلي او د ژوندانه تر پايه يې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخيستی نه دی. سربېره پر دې موږ د احمدشاه يوه دمه نۍ بوختيا پېژنو چې هغه له هېوادنيو چارو نه د وزګارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمدشاه هنري غزل بول شاعر «واقف لاهوری» هم څو ورځې رابللی، وايي چې «واقف» احمدشاه ته له ورتلو سره سم لاندينی بيت ووايه: (۲)

نديده هيچکس ظل پيغمبر بحمد الله که ظـــل الله ديدم

ژباړه: (چا ليدلی سيوري نه دي د استازي شکر، شکر چې مې وليد د خدای سيوری)

---

(۱) سراج، ۳۰ مخ. (۲) نګارستان فارسي، د محمد حسين آزاد ليکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دوولسم څپرکی

داحمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومو ویل چې احمدشاه پر لویه سدوزي کورنۍ پورې اړه لري. د افغاني تاریخپوهانو د وینا وو له مخې ددې کورنۍ بنسټ اېښوونکی «سدو» د احمدشاه شپږم نیکه و، «راورتي» وایي چې د لسمې لمړیزې پېړۍ په پای کې یې ژوند کاوه، او نوم یې هم اسدالله یا سعدالله ښوول شوی وروسته د «سدو» په ښه لنډ شوی دی، په هر ډول په یوولسمه لمړیزه پېړۍ کې د سدوزي کوچني وند نوم ډېر نه یاد ېده د دغه نامه خپرېدل د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو کورني او بهرني تاریخپوهان تر ډېر ځایه احمدشاه ته «ابدالي» وایي چې دا د پښتنو د یوې لویې څانګې نوم دی. ابدالي نوم ددې څانګې د ډېروالي په پرتله، دومره پخوانی نه دی او په تاریخونو کې تر اوومه لمړیزه پېړۍ پورې نه ښکاري، خو له لومړنیو اسلامي پېړیو راهیسې د پښتنو د نورو څانګو، لکه: سوري، غوري، لودي او نورو نومونو په تاریخونو کې راغلي دي، له دې نه ښکاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ودیالې تر لېږه او څارنه و، او کېدی شي چې هاغه مهال ددې ډلې څانګې په څانګړیو تېرنیو نومونو پېژندل کېدې. تر دې وروسته ورو، ورور ابدالي نوم اوړېدل کېږي او پر نهمه او لسمه لمړیزه پېړۍ یې د تاریخ په مخونو کې په څرګنده توګه وینو.

نوځنګه په افغانستان کې ناڅاپه دغه څو سوه کلن نوم پر «دراني» واوښت او

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او یا هم «دُرِ دران» ونومول شو؟ په دې اړه له تاریخپوهانو نه نغښتې او هیښنده خبرې اورو، لکه یو بهرنی لیکوال چې د بل هغه په پېښو، لیکي: د احمدشاه د خوب لیدو له امله، ابدالیانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه.[1] ښکاره ده چې د دغه بې بنسټه الواک نه منل څیړنې ته اړ نه دي.

محمد حیات په دې اړه تر دې هم ډېر لیکي او وایي: د افغانستان پر پلار. د احمدشاه ترکېناستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه؛ ورته وویل چې «دُر دوران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل تېره د نامه له په پام کې نېولو سره «دُر دُران» هغه غوره کړ.[2] په دې مانا چې ابدالي څانګه یې «دران» او «دراني» او ځان یې «دُرِ دران» ونوماوه.

فیض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسې د خبره مني.

په هر ډول، ښايي وویل شي چې د «در دران» نوی نوم په هیښنده چټکی د یوې بې بنسټه ترنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي خپرونو او دیني دریځونو کې یاد شو. افغاني تاریخپوهان وایي چې احمدشاه پر خپله تاپه چې د طاوس ښه یې لرله او صراحی ته ورته وه، دغه لیکنه وکړه: «الحکم لله یا فتاح، احمد شاه در دراني»[3] تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ویلو سربېره ټول ابدالي تېرد «درانیو» په نامه ونومول شو.

د احمدشاه د پاچاهۍ پر هماغو ورځو په کورنیو ژبو او لیکنو کې د «ابدالي» پرځای «دراني» نوم وکارول شو.[4]

---

(۱) د ایران لنډ تاریخ، د «سرپرستي سایکس» لیکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نېټه یې نه شته، لومړی څنډه، کېدای شي چې «سرپرستي» د اکرېښې له «مېلسن» نه زده کړې وي. ضیاء الملت والدین وایي: دا خوب نوماندولي «چکني» لیدلی و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواریخ، د امیر عبدالرحمان خان لیکنه، د بمبیي چاپ: ۱۳۲۳ ل کال، دوی ترک، ۷ څپرکی، ۱۵۲ مخ.

(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ

(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲٤ مخ.

(٤) کتلی شئ: په حجاز کې د افغاني حاجیانو د ودانی دې برلیک په اړه لیکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د خپرېدو دویم کال، دویمه ګڼه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دیارلسم څپرکی

د احمدشاه ماندینې او بچیان

زموږ په تاریخونو کې د احمدشاه د ماندینو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بېځایه چوپتیا له امله، ناڅرګند دی. د زامنو په اړه یې هم نه وایي چې له یوې موره وو، که له بېلا بېلو، ځکه نو د احمدشاه د مېرمنو شمېر تاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ویل کېدای شي چې پر یوه مهال یې د ښځو شمېر تر څلورو ډېر نه و، خو دا چې څه نومیدې، له کومو کورنیو وې او څه مهال واده شوې؛ څرګنده نه ده. مورد احمدشاه له مېرمنو څخه یوه چې شاهزی «بیګم» نومیده او د هندوستان د شاهنشاه محمدشاه ګورګانې (۱۱۳۱-۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نومیالی کورنۍ یې وه، ددې نجلۍ مور د «صاحبه محل» په بلنامه یادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې یې له احمدشاه سره واده شوی دی خو دا چې احمدشاه له شاهزی بیګم نه بچیان لرل که نه؛ څرګنده نه ده، محمد حیات د احمدشاه د لومړنۍ ماندینې (د شاهزي تیمور مور) په اړه څرګندنه غږېږي، دی لیکي: احمدشاه د جلال آباد د بهسود د عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تیمورشاه ترې وزېږېد.[1] محمد حیات هلته د نجلۍ نوم، پلار، او دواده نېټه نه یادوي.

دا چې احمدشاه په کوچنیوالي کې زنداني شوی؛ په ځلمیتابه کې پارس ته لاړ دی

)(۱) حیات، ٤٤٦مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

او شهزاده تیمور هم هماغلته زېږېدلی نو ښايي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره يې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اټکل لرې نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد و خیبر نه د تېرېدو په ترڅ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرگه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لور يې هماغلته له احمدشاه سره واده کړی او تیمور ترې زېږېدلی دی. ددغه اټکل له منلو سره سم ویلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته (۱۱٤۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پرمهال (۱۱٦۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله میرمن هم د عبدالکریم د وینا له مخې پېژندلی شو، نوموړی وايي چې «شاهزی سلیمان» د «شاهزي تیمور» میرنی وروردی. دا چې سلیمان د احمدشاه دویم زوي دی، بویه وویل شي چې مور يې هم د احمدشاه دویمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې يې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زېږېدلی او د احمدشاه د پاچاهی پر مهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزی «بیگم» سره واده وکړی په کندهار کې پاچاه شوی و.

تر دې اخوا نه پوهېږو چې د احمدشاه نور زامن له همدغو درېیو ماندېنو څخه وو که د بلې مور یا نورو میندو څخه زېږېدلي دي. د احمدشاه د لوریا لونو په اړه هیڅ څرک نه شته، په تاریخونو کې يې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او یا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مودل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشر زوی تیمور، دویم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرویز (د ابن محمد امین د وینا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امین شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته يې د تیمور پرمهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی ګڼلی دی. (۱)

څرګنده ده چې دا تاریخلیکونکی د سکندر د ځای ناستی په اړه تېروتی، خو بیا هم دده وینا دا څرک لګوي چې تیمور و سکندر به له یوې او سلیمان و پرویز به له بلې موره

---

(۱) مجمل ۱٤۸ او ۱۵۲ مخونه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

وي، په دې توګه د نورو تاریخونو چوپتیا د دې مخنیوی نه کوي چې شهاب و داراب دې د هندوستان د پاچاه د لور زامن وګڼل شي، ځکه چې اوس موږ ته د احمدشاه د څلورمې ماندینې پته نه شته.

په هر ډول، تیمور د پلار له خوا د پنجاب تر نایب الحکومه توب وروسته د هرات نایب الحکومه تاکل شوی او د خوراسان د ولایتونو د څارنې دنده یې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پایه ځای ناستي تاکلی نه و، خو د خپلې ناروغۍ تر کلکوالي وروسته یې ملکي او پوځي مشرانو ته تیمور په دغه نامه وروپېژاند.

توبه غر ته د احمدشاه ترتګ وروسته، سلیمان هم څه مهال د کندهار د حکومت وکیل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنۍ په وروستیو کې د پنجاب پر نایب الحکومتوب وتاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتیا هغې سیمې ته وخوځېد، خو لا په پېښور کې و چې د احمدشاه د مړینې خبر یې واورېد او د تیمور شاه له لارښوونې سره سم کندهار ته راستون شو.[1] پرویز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستیو کې د کابل واکمني لرله. او د پلار تر مړینې وروسته کندهار ته وغوښتل شو[2] خو د شهاب و داراب په اړه څه ویل شوي نه دي.

---

(۱) مجمل-۱۵۲مخ.

(۲) مجمل ۱۵۲مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

خوارلسم څپرکی

داحمدشاه هممهالي او ګاونډي پاچاهان

د احمدشاه پر مهال د افغانستان شمالي ګاونډی هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکو د یوې کورنۍ «چې د جنیدیه لړۍ نومېده» په واکې و. ددې کورنۍ لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهی کورنۍ بې جوکې شوه او د دربار مشرانو په ځانګړې توګه مانغیت مغولانو د دولت واګې ونیول او په مادون النهر کې یې بلواوې پیل کړې. احمدشاه پر ۱۱۸۱ هـ کال چې وزیر شاه ولي خان د اوردو کوماندان و له جیحونه په اوښتو هغوي ولړځول او پرته له جګړې یې پر خپل ځای کېنول.

د بخارا د جنیدیه لړۍ لاندېني مشران د احمدشاه هممهالي وو:

عبدالمومن د ناستي کال ۱۱۶۰ هـ، دویم عبدالله د ناستي کال- ۱۱٦٤ هـ. محمد رحیم (د مانغیت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱٦۷ هـ. عبدالعزیز (د جنیدیه کورنۍ وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ هـ پورې.

سلطان محمد او فیض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمدشاه هممهالی ګڼي، تېروځي، «معصوم شاه مراد» د مانغیت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنیدیه کورنۍ پرځای کېناست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ هـ کال پورې یې شپږو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ هـ کاله تر ۱۲۰۷ پورې پاچاهي کړې، څکه نو

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمدشاه بابا. احمدشاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې یو ټاکلی هممهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړینې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تیرواکی دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزیو خان «آزاد» له پېنځلسو زرو سرتېرو سره، په استرآباد کې «حسن خان» کاجار او په عراق کې «کریم خان زند» واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته «کریم خان» د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمدشاه تر مړینې یې هممهالی ګڼل کېږي، دغه سړی ډېر خوښ و چې احمدشاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واهه.

خو د هند دولت چې د اورنګزېب تر مړینې وروسته مخ پر ویجاړېدو و، د احمدشاه پر مهال رنګېدو ته نېژدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر ښځو او چرچو لګیا وو؛ وزیرانو او نور مشرانو لومې غځلوې او ځانګړې موخې یې غوښتې او د ولایتونو واکمنو خپل واګ ټېنګاوه. د راجپوت، جټان او مرهټیان د سلطنت رنګولو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمدشاه مړانه او مرسته نه وی، هندي دولت به د مرهټیانو په لومړي یرغل راپرځېدلای و.

د احمدشاه هممهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدین محمدشاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان ۱۱۳۱-۱۱۶۱ هـ، مجاهد الدین احمدشاه د محمد شاه زوی ۱۱۶۱- عزیزالدین دویم محمد عالمګیر د معزالدین جهاندار شاه زوی ۱۱۶۷- ابوالمظفر جلال الدین عالي ګهرشاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷٤-۱۲۲۱ هـ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دویمه برخه

پېنځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوندلیک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزېږېد او پر همدغه کال یې پلار «زمانخان[د هرات د حکومت مشر] » مړ شو. مور یې احمد شاه له ځان سره یو ځای له هراته فراه ته بوت.(۱)

د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم ښوراوک (د فراه او گرشک ترمنځ) ته لاړ، ځکه چې د «ملي سلا جرگې» له خوا د زمانخان پر ځای د پخواني مشر عبدالله خان ابدالي زوی، محمد خان ټاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاریخي سیالي (د زمانخان کورنۍ) ته ښه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه څرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو کې یې «د احمدشاه د کوچنیوالي له کبله» نوم نه لیدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر ۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له ښوراوکه د فراه له لارې هرات ته راغی.

دوه کاله وروسته (۱۱۳۸) جرگې دی د «باخزر» د حکومت مشر او ځای بې د

---

(۱) حیات، ۱۲۷ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

مخکې یاد شوي محمد خان ورور «الله یار خان» ته ورکړ، خو له باخزر نه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرویستنې وروسته، جرګې الله یار خان د فراه حکومت ته ولېږه او ذوالفقار خان یې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې و او له ذوالفقار خان سره یوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله یار خان تر راتګ وروسته، هرو مرو له هغه ځایه وتلی او مروچاک یا بل ځای ته تللی دي.

پر هرات باندې د نادرشاه خوراساني د یرغل له ګنګوسې سره سم، جرګې پر (۱۱۳۹) کال بیا له فراه نه الله یار خان راوغوښت؛ د حکومت مشر یې وټاکه او ذوالفقار خان یې د فراه حکومت ته ولېږه، خو په دې نه پوهېږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نیولو له پاره د نادر د جګړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱٤۱هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورنې سیال الله یار خان په مرسته د نادر پر وړاندې پر جګړه بوخت شو، دلته بیا هم د احمدشاه نوم نه لیدل کېږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ یا اووه کلن هلک و.

تر سولې او پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱٤۲ کال یو ځل بیا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرګې په پرېکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله یار خان مروچاک ته ولېږل شو. تر دې وروسته موږ په څرګند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱٤۳ کال په پای کې نادرشاه له دېرشو زرو جګړه مارو سره پر هرات یرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پېنځه میاشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله یار خان ګوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرګې ته خپله استعفا وړاندې او څرګنده یې کړه چې اوس له پارس سره جګړه روانه ده، خپله مشري پرېږدم چې کوچنۍ شخړه د ستروراني لامل نه شي.[1] جرګې پخوانی مشر الله یار خان بیا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او ورور (احمدشاه) سره له هراته ووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکي افغانان د نادرې جګړه مارو پر وړاندې

---

(۱) سلطاني، ۱۱٤ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ځواکمنول، خو چې د الله یار خان د ماتې او د نادر د بري غږ یې واورېد، له خپل کشر ورور احمدشاه سره پر هماغه ۱۱٤٤ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هیښنده برخلیک لاره او د تقدیر له غوښتنې سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تیاره شپې همدلته تېرې کړې، هماغسې چې ښاېي د خپل ژوندانه پر مختلونې ورځې یې هم له هماغه ځایه پیل کړې وای.

په هرډول، د میرویس نیکه د کورنۍ (هوتکیان) وروستی واکمن «شاه حسین» چې د نادر په لاس د هرات له نیولو نه خبر شو او له ابدالي تېره سره یې د هغه ښه چلند ولید؛ شکمن شو او ددغې ځانګې نومیالی مشر «ذوالفقار خان» یې بندي کړ، احمدشاه هم چې نېژدې لس کلن هلک و له خپل ورور سره یو ځای د زندان پروره ورننووت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه یوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېرېږي ده د زندان په انګړ کې نېژدې شپږ کاله بې غږو غوږه غلی ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادر شاه کندهار ښار ونیو او بندیان یې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نېژدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسین هم د خپلو لویو سیاسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «میراشرف» «چې له نادر سره پرجګړو بوخت و» ملاتړ و نه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلښکر جوړولو او تېنګښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې یوې دلې سپرو په لاس یې د کندهار په جنوب لویدیزه سیمه کې وواژه او په خپل دغه چارې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځوری یوه څرګنده بېلګه ده» د هوتکي نوي دولت بنسټ ته کلک ګوزار ورکړ. وروسته تر دې چې نادرشاه پر هرات باندې د یرغل له امله زړور شو، شاه حسین بیا هم د دریو زرو مرستندویو سپرو له لېږلو پرته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هیڅ مرسته و نه کړه او ددغې دویمې ناوړه چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسین یوازې او د تولو شاه اشرف پلویو غلزیو او ابدالیو مشرانو له مرستو نا هیلی و ځکه یې د نادرشاه پر وړاندې ماتې هم څرګنده وه، د ساري په توګه اشرف سلطان غلزی چې د توخیو سپرو مشر و، د کلابندۍ په ترڅ کې له شاه حسین څخه جلا او له نادر سره یوځای شو او خپل مشر ته یې دغه دروه یې د هغه د ناوړه سیاست تر ملاتړ غوره وګڼله.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

سربېره پر دې هم شاه حسین چې زرور او خپلسری سړی و، په لږ شمېر سره څه د پاسه یو کال د نادر پر وړاندې وجنګېد.

نادرشاه چې د ۱۱٤۹ له ذی الحجې نه د ۱۱۵۰ تر ذی الحجې پورې د دېوالو او ډګر پرجګړو بوخت و، د کندهار له زاړه ښار نه یې لویه کړی راچاپېره او څو ځایه یې په یوه میلې واتن کې کوچنې پوځي کوټونه جوړ کړل چې په هر یوه کې زرسا تونکې ځای پر ځای وو. د دغو کوټونو ترمنځ یې هر سل ګامه وروسته نور برجونه جوړ کړل چې هر یو یې په لسو سرتېریو ساتل کېده.

نادرشاه له پلازمېنې د وه میله لرې ختیځ خواته د یوې ستري پوځي چاونۍ بنسټ کېښوو؛ د دېوالونه، برجونه، استوګنځی، جومات او څو ودانۍ یې جوړې کړې؛ د «نادرآباد» په نامه یې ونومولې، او په خپله د اوردو له ستري برخې سره ورته راکښته شو.

نادر د سپرو کنډکونو په بریدونو، د کلات د غلزیو، بست، ګرشک، زمینداور او نور پوځي غونډونه مخکې نیولې او د شاه حسین د اړیکیو کرښې یې له هره ځایه پرې کړې وې، خو خپل اړیکی یې له هرات، خوراسان و پارس سره ټینګ وو؛ د کندهار ښار د شاتنیو غرونو لوړې څوکې یې نیولې وې او د پلازمېنې منځ یې تر اور لاندې ونیو. په دې توګه ښار تر درنې مړینې ژوبلې وروسته، لاندې او د کوڅو په منځ کې وژنې پیل شوې، شاه حسین له سلطنتي کورنۍ سره د غره څوکې ته چې د ښار سهیل لویدیځ ته وه؛ وخوت او وروستی هڅې یې پر مخ بوتلې، خو هرڅه له لاسه تللې وو، په پای کې ده او کورنۍ یې ځانونه وسپارل او مازندران ته وشړل شول. نوموړی پر ۱۱۵٤ کال هماغلته په سنګیا ووژل شو.

نادر د کندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادین دال و، روغ پرې نه ښوو او ړنګ یې کړ. دغه کلک ښار د سرپوزې د غره په ختیزه لمن کې پروت او له دریو خواوو ژورې کندې، برجونو او دېوالونو له رېونده ځمکې څخه بېلاوه؛ د نېغ او ستونزور غره لړۍ له لویدیز لورې ساته چې پر لوړو څوکو یې پوځي چاونۍ وې او په دوو دېوالونو سره پر ښار پورې نښتې. بالاحصار او سلطنتي ارګ د ښار په منځ کې لږ څه شمال خواته د یوې توتې لوړې ځمکې پر سر ودان شوي وو چې پلن دبرین بنسټونه یې لرل او «نارنج»

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختيز دېواله سره نښتی او پلازمېنه يې پر دوو (شمالي او سهيلي) برخو ويشله. شمالي برخه چې کوچنۍ ده د دولتي زيرمو، څانګو او پوځي ادې له پاره وه او سهيلي برخې پر ښار پاڅ پورې اړه لرله. دغه څوکې له سهيل لويديز لوري په خپلو برجونو و دېوالونو ښار څارله او ساته چې قيتول»[1] نومېده.

نن هم د ښار دېوالونه، برجونه، نارنج او قيتول له څه پاتې دي چې په څلورم انځور کې ښوول کيږي.

وروسته تر هغې چې نادر شاه کندهار ښار ونيو او ړنګ يې کړ، افغاني مشران يې د هغوي د هيلې سرچپه په مينه ومنل، د ساري په توګه عبدالغني خان الکوزی يې په هرات کې د ابداليانو د مشر په توګه وټاکه، په کندهار کې يې هم نورمحمد خان غلزی« ځينو تاريخ ليکونکيو په ناسم ډول عليزايي ليکلی »د «مير افغان» په بلنامه د غلزيو مشر او د خپلو بدرګه والو افغاني سرتېريو کوماندان وټاکه. همدا راز يې افغاني مشران و کارمنان د نيول شويو ولايتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسمعيل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شيندند و کلات حکومتونو او د فراه او ګرېشک سيمو ته وليږل شول.

سربېره پر دې نادرشاه ګڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اوردو کې ومنل چې ځيني تاريخپوهان، لکه محمد مهدي او ابن محمد امين يې شمېر څلوېښت زره ليکي، خو نور ډېر يې شپاړس زره ښيي چې دوولس زره ابداليان او څلور زره غلزيان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نورمحمد خان په لارښوونه د نادر په بدرګه خوځېدل، دوی ليکي چې: هغو مره داد چې نادرشاه پر افغاني سرتېريو لاره، پر پارسيانو يې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نيولو کې يوځای وو او ډېره توره يې وکړه.

رېښتيا دا ده چې د پارسي تاريخپوهانو پر ليکنو سربېره چې نادرشاه يو پوستين ګنډونکی تورکمن او يو نالوستی سړی و[2] هغه د خوراسان او سېدونکی، سني مذهبه او د بشپړ عقل، هوډ او ازمېښت څښتن و. نادرشاه په خوراسان کې روزل شوی او له

---

(۱) په تورکې مغولي ژبه، لښکري ادې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(۲) تاريخ ايران، د ميرزا حسين خان فروغي ليکنه، د پارس چاپ، ۱۳۱۸ سپوږميز کال، ۳۲۸ مخ، همدا راز تاريخ عمومي، د ميرزا عباس خان اقبال ليکنه، څلورم ټوک، ۲۱۰ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

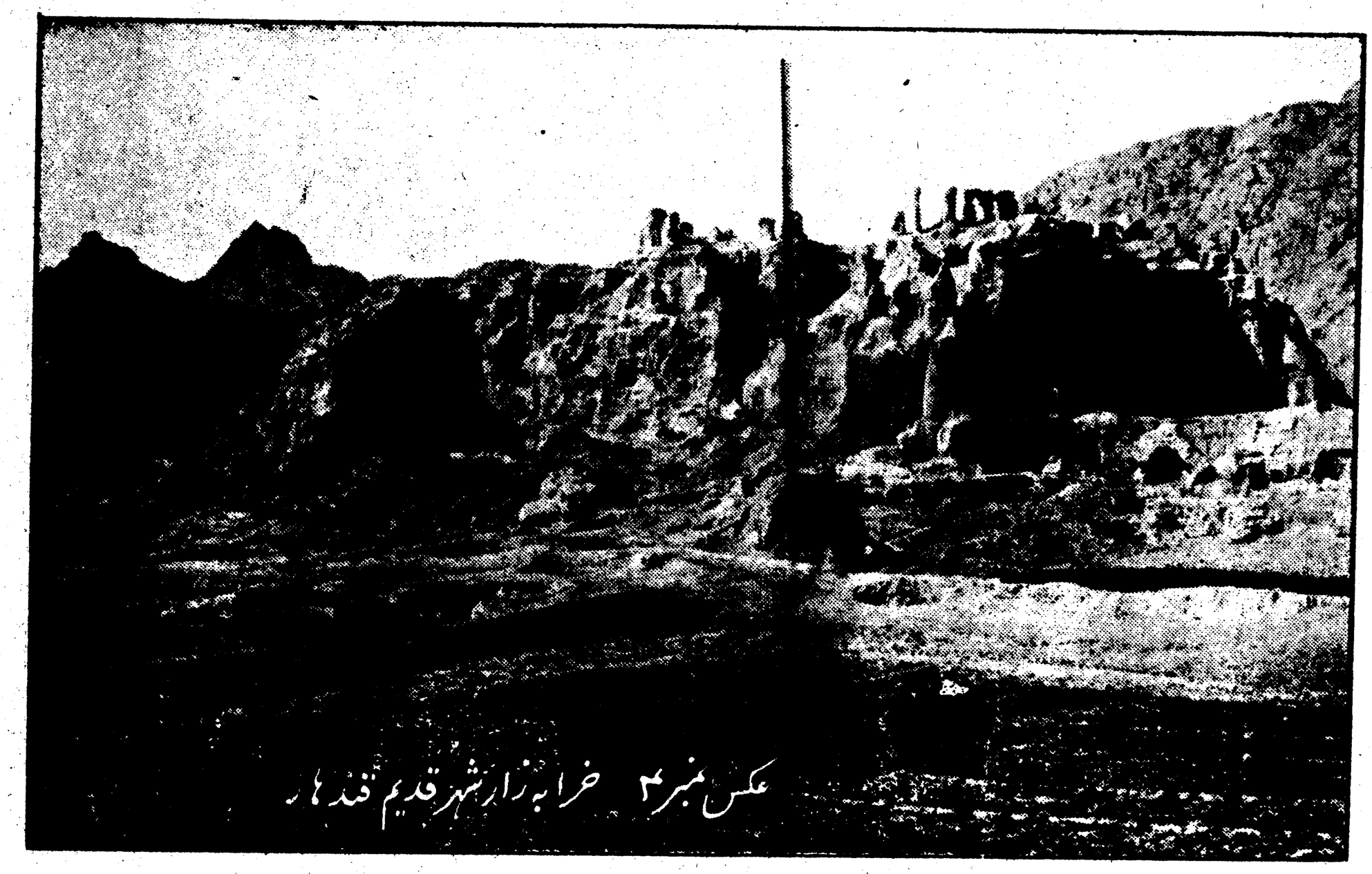

عکس نمبر ۴ خرابہ زار شہر قدیم قندھار

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

افغانی ملک محمود خان سیستاني سره یې د اړیکو په ترڅ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغاني سلطان محمود په څېر ستره اروا لرله او غوښتل یې چې پر ګرده منځنی اسیا واکمني ولري، ځکه یې د خنډونو پر لرې کولو پیل وکړ او تر هرڅه یې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بېلتون یې د سیاسي یووالي د ماتې لامل ګانه، تر هرڅه لومړی یې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغه هېواد د لویانو په جرګه کې د تشیع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادرشاه وکړای شول چې د افغانانو مینه راکاږي، افغانانو هم د هند په نیولو، په لویدیځ کې د تورکانو په ماتولو او د داغستان په ښکیلولو کې ونډه واخیسته، دا هماغه داستان دی چې سلطان محمد، شیرمحمد، محمد حیات او داسې نور تاریخپوهان یې لیکي.

نادر له افغانانو سره دومره نېژدې وو چې د پارسي افسرانو د کرکه یې راوپاروله، ابن محمد لیکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو یو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سیالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې دده له اند سره سم نه وو، له منځه یوسي، په دې اړه له افغانانو سره وغږېد، افشار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادر پر وژلو یې لاس پورې کړ. (۱)

افغانانو هم هیڅکله نادرشاه هېر نه کړ، ان تر مړینې وروسته یې هم کور او سلطنتي کورنی د پارس اوردو له لوټ څخه وژغورل او د هغه وریرونه (علي شاه او ابراهیم شاه) یې په هماغه هېواد کې د دښمنانو پر وړاندې پیاوړي کړل. دا ټکي له هغه لیک څخه چې د «قم» د بلوا ګرو مشر «میرسیدمحمد» ابراهیم شاه ته لیکلی و او د نادر له مهاله یې ترخپل مهاله پورې له افغانانو سره د اړیکو له امله ګیله کړې وه؛ ښه څرګندېږي. (۲)

احمدشاه ته راځو: نادر د کندهار تر نیولو او له وګړیو سره تر پېژندګلوۍ وروسته له خپلو ټولو افغاني دښمنانو څخه یوازې «سیدال ناصري» وځاپه، دی د هوټکیانو پرمهال د پارس په جګړو کې نومیالی افغاني جرنیل و، نادر چې پر دغه سرغړاو افسر ډاډ نه شو کړای، نو وړوند یې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې یاد سړی و ډېر

(۱) مجمل ۱۴-۱۵ مخونه.

(۲) مجمل ۴۲ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

داريده، خو دا چې هند ته يې تنګ په مخکې و، هغه ته يې تنخا او جاګير وټاکل او په مازندران کې يې مېشت کړه، احمدشاه هم اوس مهال له ورور سره وخوځېد او ده وي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نيولو، افغانستان ته تر راستنېدو، د بخارا تر تګ او د خوارزم تر نيولو وروسته پر ۱۱۵٤ کال خوراسان ولايت ته راغی، دغه ځای ته د راتلو په ترڅ کې يې د هېواد مخور له هرې خوا هر کلي ته راغلل، په دغه لړ کې يو هم افغان احمدشاه و چې له مازندرانه د نادر ليدو ته راورسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن ازمېيلی زلمی و، نادرشاه دی د افسرۍ ور وباله او د خپلو افغاني بدرګه والو سرتېريو په ډله کې يې ومانه. نادرشاه چې د هند، بخارا او خوارزم په جګړو کې يې د افغانانو زړورتيا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته يې افغاني افسرانو او سرتېريو ته ځانګړې پاملرنه کوله، د نادرشاه د دغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د دندو په سمبالولو کې خپله وړتيا وښيي، خو تر اوسه لا احمدشاه يو افسر و او د ټولو افغاني سرتېريو کوماندان هماغه نورمحمد خان غلزی ګڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتېريو، په ځانګړې توګه د ابداليانو د ډاډ و درناوي وړ شي. سربېره پر دې تېرني ګډون او د پلارو ورور نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې اړنګه چې احمدشاه په داغستان و ايروان کې د نادرشاه په جګړه يزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي دندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله يې د نادر په دربار کې غوره ځای ونيو. شيرمحمد خان په داغستان کې د احمدشاه د توري يادونه کوي. (۱)

احمدشاه د نادرشاه د واکمنۍ په وروستيو کې د هغه له نوميالیو او ډاډمنو افسرانو څخه و او د نادر په بدرګه والو افغاني سرتېريو کې تر نورمحمد خان غلزي (ميرافغان) وروسته، لومړنی سړی ګڼل کېده، ان تر دې چې د نادرشاه د مړينې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابداليو کنډکونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کنډکونه يې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵٤ تر ۱۱٦۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تګ راتګ کې

---

(۱) خورشيد، ۱٦۸ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

یوځای و. ښايي دا ومنو چې د هېواد مشرې په اړه د احمدشاه د پوهې يوه برخه د هماغو ورځو پايله ده چې دا ټکي د دواړو لويو پاچاهانو په ځينو سياسي او پوځي چارو کې په پرتليز ډول ليدل کېږي. هغه څه چې دد غو دواړو ترمنځ توپير جوتوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره يې وکړل، له بده مرغه يې د ملت په زړه کې خپل ګرانښت او لويوالی د ژوندانه تر پايه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د څرګندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مرګ وروسته هم خپله مينه او ګرانښت د هغه په زړه کې ژوندی وساتي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

شپاړسم څپرکی

احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو ؟

څرګنده شوې چې نادرشاه د ژوندانه په وروستیو کې روغتیايي او تا بايلله او د بوې ناپامی او پرغز په ترڅ کې يې خپل ځای ناستی زلمې زوی «میرزا رضاقلي خان» ړوند کړ، تر دې وروسته پرله پسې غمونو او يو لړ خيانتونو چې په هغه هېواد کې روان وو، دده مزاج تريخاوه، ځکه يې د خلکو پر ځورولو پيل وکړ او په کوچنی ګناه يې لويه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، ربړولو او بې شمېره وژلو نه پوزې ته راغلل او وسله وال پاڅون يې پيل کړ. شيروان، تبريز و استرآباد يو پر بل پسې سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پر غزنور هم اورنی کړ او چې له خپل آرتاتوبي او پلازمينې خوراسان ته تلو؛ په لار کې يې د وګړيو له کوپړيو غونډی جوړې کړې، سربېره پر دې يې وغوښتل چې خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر څار لاندې نادري کلات ته ولېږي چې خلک يې د وراره ميرزا علي قلي خان غونډې، د ده پر وړاندې و نه پاروي او وريسې لوي پارسي مشران او چارواکي چې د خپل سياست مخالف يې ګڼل؛ له منځه يوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړيو پرېکړو په غونډه کې له خپلو باوري سړيو او لويو افغاني مشرانو ، لکه نورمحمد خان غلزي ،احمد خان ابدالي (احمدشاه) او نورو سره چې ده ته د ښې لاس غونډې وو؛ څرګند او غوښتل يې چې ددوي په لاس يې پلی کړی، خو د نادر

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پارسي دښمنان چې دارن او په کمين کې وو، له دې غونډې نه خبر او د ځان له وېرې يې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې دغه نومیالی پاچاه د ۱۱۶۰ سپوږمیز کال د جمادی الاخر پر ۱۱ د یکشنبې پر شپه «خبوشان» ته نېژدې د «فتح آباد» په استوګنځي کې د محمد خان کاجار، موسی افشار، خواجه بېګ افشار، صالح قرقلوي او نورو اوږا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوردو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوټلو له پاره له ځایه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخیستو وروسته له افغاني سپرو ټولګیو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونیوې او سمدلاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (میرافغان) له خوا د غلزیو او اوزبکو په ټولیو پیاوړی شو.

پارسایانو جګړه و نه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماندینې له خوا احمدشاه ته د هغه د مېرنې ملاتړ له امله ځینې دالی ور ولېږل شوې چې په هغو کې یو هم نومیالي الماس (کوه نور) و. (۱)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره یې ستر آرمان لاره، پرته له دې چې نور د پارس په کورنیو چارو کې لګیا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولګیو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندینه (ملکه) او

---

(۱) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو پېنځلسو نومیالیو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تیږه د تاریخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځایه نړۍ ته افغانانو وریږندلې، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاؤالدین افغاني خلجی د ۷۰۹ کال په جګړه کې پر «مالوا» برې وموند او د هغه د نوروزېرمو په لړ کې یې «کوه نور» هم ترې واخیست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نوموړې تیږه د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونیو، دا تیږه یې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېنو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همایون» ته وبښله. بابري کورنۍ دا تیږه تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د یرغل له امله یې له لاسه ووته. د نادر تر مړینې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پرزړه پورې نه و او په خوندېینه کې وساتل شو، خو د تیمورشاه ته ډېر خوښېده او پر ښي مټ یې تاړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستې ته وسپاره د روند والی یې ۷۹۳/۸/۳ قیراطه و. شاه شجاع د یوه اروپایي په لاس کوه نور وتړوه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه یې هم پرېښوده او په پنجاب کې استوګن و، دا ارزښتمنه تیږه ورسره وه. دا د افغانستان له شتمنیو سره د شاه شجاع یوه ناپامې وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجیت سنګ د ۱۲۲۸ کال د جمادي الثاني په پیل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخیست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نایب الحکومه «لارډ دالهوزي» له خوا پر ۱۲۶۳ کال په لندن کې ملکې «ویکتوریا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بیا تونې وروسته ۱/۱۶ قیراطه پاتې او تر اوسه د بریتانیا د سلطنتي کورنۍ په ګاڼو کې شمېرل کېږي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

کورنۍ د احمدشاه تر خوځېدو وروسته له ناوړه برخلیک سره مخامخ شوې.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترڅ کې هیڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کارلري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له ګردو افغاني ځواکونو سره یو ځایکندهار ته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشري د نورمحمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم یې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو وړاندیز وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راوبلل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځي ځواک چې نېژدې شپاړس زره تنه وو، سره بېل نه شي.

څه موده وروسته د «شیرسرخ» په زیارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پیل شوې. د شیر سرخ زیارت چې د نادرآباد پوځي چاونۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د یوه ناپېژندل شوي روحاني سړي ګور دی. خو نه پوهېږو چې هاغه مهال یې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ یې (پېنځم انځور) یوه اته اړخیزه ګومبزه ده چې د احمدشاه دلمسی (دشاه محمود ماندینه) له خوا د احمدشاه تر مړینې (۳۵) کاله وروسته، په افغاني ډول او ډېره ساده ګی له پخو خښتو نه جوړه شوې ده.[1] کېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاونۍ یوازېنۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاونۍ د اوږښت و لمړو رانګو له امله پر دغه لنده ځمکه د ویجاړېدو په درشل کې ده خو زیارت به د روحانیت د نامه ترسیوري لاندې ډېر؛ کلونه روغ پاتې وي.

د شیرسرخ جرګو ډېرې ورځې ونیوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته بې پایلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپیر د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر یوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتیا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلا بېل وو ځکه نو غوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لویو غړیو، لکه: «د نادر شاه د بدره ګه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزیو مشر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) د اسحق زیو مشر موسی خان، د نورزیو مشر نصرالله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورو د تبرنۍ سیالي او بېوالي له کبله د یوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نورمحمد خان غلزي چې د جرګې مشر ګڼل کېدلو ځان یې د شخصي او کورنۍ سابقې له مخې د پاچاهۍ وړ ګاڼه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره یې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غونډې د هغه

(۱) پر ډبرلیک یې دغه پارسي لیکنه لوستل کېږي: «بعون و عنایت الله تعالی وقف فی سبیل الله بر مزار فیض آثار شیر سرخ، از طرف نواب مستطاب معلی القاب (والده عصمت نشان) شهزاده کامران.. گردیده است.. چهارشنبه ۱۴ ذی القعدة ۱۲۲۱»

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

تریخ مزاج دد پاچاهی وړ ونه باله. په رښتیا هم ښه یې ویلي هغه څوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پر خلکو به حکومت و نه کړای شي.

هغه چاچې د جرګې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هیڅ ونه ویل، یو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې یوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزی د ښو اخلاقو او څرګندې کار پوهې له امله د پاچاهی وړ وګاڼه او د هغه تاکنې په اړه یې وړاندیز وکړ، دغه سړی د استاد لایخوار زوي صابر شاه کابلی[1] وچې د تصوف د لاروي په توګه د ټولو کندهار یو مشرانو د درناوي وړ و.

دده ناپېیلی وړاندیز نه یوازې دا چې د شخړې او لانجې لامل نه شو، لا یې د غونډې لوی مشران دې ته ځیر کړل چې احمدشاه د کوچنۍ کورنۍ دی او د لویانو پر وړاندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توګه تر لږ خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه تاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزی د افغانستان پاچاه او د شیرسرخ ملي جرګه چې ارزښتمن تاریخي کار یې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرګې نه د افغانستان د پاچاه په توګه راووت؛ د خلکو لوریینو او پېرزوینو ته یې ځواب وایه او د سرو زرو جوغې ته ورته غنم وړی یې پر سر ولاړ و. «کتلی شئ: شپېږم انځور» دغه طبیعي او تاریخي جوغه، د تاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني تاکونکي «صابرشاه» له خوا د نېکمرغۍ په هیله د هغه د خولې پرځنډه تومبل شوې وه، دا تاریخي پېښه د ۱۱۶۰ هـ پر شوال چې د ۱۷۴۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاریخ لیکونکیو د نادرشاه وژل او د احمدشاه پلازناستی د ۱۷۴۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهېږو چې د ۱۱۶۰ کال پیل (د محرم لومړی) د ۱۷۷۴ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر میاشتې د نوموړي کال له جمادی الاخر (د نادرشاه د وژل کېدو نېټه) او شوال (د احمدشاه پلازناستی) سره سمېږي.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلمی چې د پېښو لړۍ د یوه لوړو څوړلیدلي هېواد د چارو په سر کې وټاکه؛ ووینو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره یې څه ډول خدمتونه سرته رسولي دي، خو دده د کړو د ارزښت پېژندنې له پاره غوره ګڼم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر اوتا لنډه رڼا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاریخي پېښو د یوې ستري اړتیا په توګه له لاسه و نه وځي.

---

(۱) منشي غلام حسین، سیرالمتاخرین، د لکنهو چاپ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اوولسم څپرکی

تر احمدشاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهیلي اسیا کې یو لوي هېواد دی. د بتلیموس له «آریاکا» یا «جیحون» څخه د عمان تر سمندره او د لرغوني «اپارتیا» له ولایتونو او «سکاستین» یا خوراسان او سیستانه د «ایندوس» تر سیند پورې غځېدلی چې د ګاونډیو آریایي ملتونو په پرتله تاریخي ارزښت او لرغونوالیلري. (۱)

افغانستان د هندو اروپا څانګو د خوځښتونو منځی دی چې د سیحون وجیحون له غاړو تر اتلانتیک سمندر پورې خوځېدلي او د ګاونډیو آریایي ملتونو پر ژبو، دین، سیاست او صنعت یې اغېز ښیندلی او تر اسلام څو پېړۍ د مخه یې په ماوراء النهر، پارس او د هندوستان په سیمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان یا لرغوني باختریان و اسلامي خوراسان د هند و ایران د ژبو، دین او دودونو سرچینه ده. د مسیح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه یې پارس ته د زرتشتي دین زېری ورکړی او تر پېنځمې زېږدې پېړۍ پورې یې د یوناني او تخاري دولتونو په پېرکې د ماوراء النهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هېوادونو واکمني کړې.

---

(۱) کتلی شئ: (لس تاریخي لیکنې) د «افغانستان و نگاهي به تاریخ آن» تر سر لیک لاندې د کمترین لیکنه د کابل مجلې د لومړي کال په ګڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰-۱۳۱۱ لمریز کال. همدا راز «تاریخچه مختصر افغانستان، زما لیکنه، په لومړنۍ کابل کالنۍ کې، ۱۳۱۱ لمریز.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

همدا راز د اسلام په پېرکې د صفاري سامان، غزنوي سامانيا و غوري پاچاهانو له مهاله تر تيموريانو او ابداليانو پورې پر ماوراء النهر، پارس و هندوستان په بېلا بېلو، مهالونو او ځايونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنيتونه لرل او د اويستا له مهاله يې تر يوه پېړۍ پورې د ختيزو اريايانو په تاريخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د يامار، رستم، زرتشت، اوېستا، ښکلي بخدي، ويشتاسب، کنهشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدين نومونه د ابونصر، ابن سينا، ابوريحان، مولوي جلال الدين بلخي او په لسګونو داسې نورو له نومونو سره، همدا راز له افغانستان« په ځانګړې توګه له ختيزو ولايتونو، شمال او کابلستان(تر اسلام د مخه) » څخه لاس ته راغلې نښې، لکه: ودانۍ، بوتان، انځورونه، پيسې او داسې نور، د اسلامي پېړۍ ودانيو نښې او ګڼ شمېر صنايع، لکه: زرګندلي انځورونه، ميناتوري، خاتم کاري،[1] ترکاني، انځوريزې وسلې جوروني او داسې نور د افغانستان د تېرو وياړليو ورځو د يادګار په توګه پاتې دي.

سربېره پر دې، افغانستان ستري تاريخي ناخوالې ليدلې، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت يوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپېړمه مخزېږدې پېړۍ کې هخامنشيانو پر افغانستان راودانګل، سره له هغې چې نوميالي« کوروش » د افغانستان د لويديزو ساتونکيو (د سيستان سکايان) پر وړاندې خپله کوېړۍ بايلله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سياسي واکمني وغځېده. دا مهال افغانستان وځېد او په باج مننه اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنيت« چې لا اوم و » تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشيان د ماکيدوني سکندر « څلورمه مخزېږدې پېړۍ » له يرغله وتښتېدل او د افغانستان ور يې د هغوی پر مخ پرانيستې پرېښوو.

يونانيانو په ډېره مړينه، ژوبله هېواد ونيو، خو ژر په افغانواله کې ورنګېدل او د باختري صنايعو سرچينه او د يوه برويال دولت بنسټ اېښوونکي شول.

پر شپېړمه مسيحي پېړۍ د افغانستان دويمه ويجاړي پيل شوه، ساسانيانو له

---

(۱) هغه لرګين لوښي چې د پيل دارو، هېوکيو، وسپنې، يا لرګي په توتو ښکلي شوي وي. (ژباړن).

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان ړنګولو او وېشلو تړون وتاړه؛ بدخشان او کتغن يې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات يې خپله واخيستل. کېدی شي چې «نوشيروان» به په دغه سياسي تېروتنه کې چې پر دی توکم يې د افغاني آريايانو هېواد ته راننوښت او مرسته يې ورسره وکړه؛ ګرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هياتله دولت چې پر پارس يې بريدونه کول؛ لوټه يې او کلکه دښمني يې ورسره کوله، په خپله يو بل دښمن ګڼل کېده.

محمود غزنوي هم چې د بر پوه او سياسي پاچاه و، داسې تېروتنې دی؛ په خوراسان ولايت کې يې څو زره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې يې دده د کول د ولت وپرځاوه او د افغانستان د شمالي ولايتونو پرنيولو سربېره يې پارس هم ونيو. تر هغې چې دوي له افغانستان و پارس سره د ګډېدو په ترڅ کې روږدېدل، نوموړيو مدني هېوادو ته يې د بر تاوان ورواړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چينيان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدې پېړۍ هغه ولايت ته راننوتل. افغانستان په دغه پېړکې له بهرنيانو نه د بر تاوانونه وليدل او له ساساني تمدنه يې چې تر دېره يې مصنوعي بڼه لرله هم دومره ګټه وانه خيسته.

همدا چې اسلام راڅرګند او عربو نيوني پيل کړې، ساساني يزدګرد د داريوش غوندې له لويديزې جبهې نه وتښتېد او عربان يې د افغانستان ترمنځ او ماوراء النهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوي ژوندانه ته ورننوت؛ ابومسلم خراساني او بلخي برمکي کورنۍ د عربو سياسي رژيم واړاوه؛ عربي پوهه يې پر مخ بوتله؛ پر درېيمه اسلامي پېړۍ د هرات ظاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پيل کړه او افغاني صفاريانو په هماغه پېړۍ کې دا هيله وغځوله، ان تر دې چې د ټولو مسلمانو اريايانو د خپلواکۍ بنسټ يې کېښوو. له همدغه امله يعقوب سيستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ويلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نېولې د قطب الدين خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرګندېدو پورې، افغانستان د پرمختګ و تمدن پر ليکه لاړ او خپل بايللی لرغونی سياسي برم و مدنيت يې په نوي بڼه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

هندوستان تر څو پېړیو پورې د افغانستان دویم سیاسي، ادبي او مدني منځی شو. (۱)

د افغانستان دریمه توره او ډاروونکې ویجاړتیا د چنګیز (اوومه اسلامي پېړۍ) له تاړاکه پیل اود ګوډ تیمور (اتمه اسلامی پېړۍ) له مړینې سره پای ته رسي.

د تیمور لړۍ د خپلې وړتیا له مخې په افغانواله کې ورنګېدل او له دې خاورې او اوبو (هېواد) سره یې زړه وتاړه. دوی د جغتایانو پر توپیر په افغانستان کې پلازمېنه جوړه کړه ځکه خو تر سلو کلو پورې افغانستان وکړای شول چې د مغولو ویجاړونې ورغاوي، خو له بده مرغه پر لسمه اسلامي پېړۍ د افغانستان څلورمه ویجاړونه پیل او پارسي صفویانو د ماوراء النهر له اوزبکو سره افغانستان لوټلو ته لاسونه راوږده کړل، دوې د افغانستان وېشلو له پاره د نوشیروان او تورکي خاقان هماغه تګلار پلې کړه خو توپیر یې دا و چې هاغه مهال یې یو ځای او دا مهال یې په سیالۍ سره دغه کار پرمخ بوت، همدا وه چې یو ځل بیا د افغانستان رنګېدل و وېشل پیل شول.

دا مهال بابر ګورګاني ته د هند هیله ودرېده او د هند د افغاني دولت تر مات، لو وروسته یې د هېواد ختیزې سیمې له ځان سره کړې، لکه څه رنګه چې اوزبکو او صفویانو هم شمالي او لویدیزې سیمې ښکېللې وې.

افغانان د دې څلورمې ویجاړتیا په بهیر کې چې له لسمې تر دوولسمې پېړۍ پورې اوږده شوه، وزګار کېنه ناستل او د پردیو د شړلو او خپلواکۍ ګټلو له پاره یې د بړې هڅې وکړې. سره له دې چې په ختیزه جبهه کې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاریو او جهاد بړۍ ونه موند، خو په لوېدیز کې د پارسي صفویانو پر وړاندې ملي مشران بریالي شول. د دغه تاریخي داستان اتل هماغه نومیالی افغان مېره « میرویس نیکه » دی چې زوی یې « میرمحمود » پارس ونیو، خولا د میروس نیکه « (کتلی شئ: اووم انځور، د میرویس زیارت) او شاه محمود له مړینې څوکاله تېر شوې نه وو او افغانستان لا په دننه کې د سیاسي واکمنۍ پریووالي بریالی شوی نه و، چې د تاریخ پاڼې واوښتې او نادرشاه خراسانی راڅرګند شو. د نادرشاه تر مړینې وروسته یې په نېول شویو هېوادو کې پاڅونونه او تېرمشري پیل شوه. پارسیانو تر لسو کلو پورې هېوادنی

---

(۱) کتلی شئ: د کمترین نه تاریخي لیکنې، د « افغان در هندوستان » تر سرلیک لاندې، د کابل مجلې د دویم کال په ګټو کې، ۱۲-۱۳۱۱ لمریز کال.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

امنیت او د سیاسي واکمنۍ یووالی ټینګ نه کړی شو، دا ګواښ افغانستان ته ډېر مخامخ و، ځکه چې د افغانستان ملت د وندیزو سیالیو له امله شنلی؛ د پردیود واکمنۍ له امله ناهیلی او کرکجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانیونو هم د ملت ډېره برخه چې پر کرهنه څاروي روزنه او څه هم په ښارونو کې په سوداګرۍ او لاسي کارونو بوخت وو، د خپلو وړو توکیزو ګټو له پاره کارول. د هېواد په شمالي سیمو کې د بخارا د جنیدي واکمنو پټې سیاسي لومې غځېدلې وې؛ په لویدیزو برخو کې نادري واکمنو ځانګړې خپلواکي غوښته او په ختیزو څنډو کې هندي واکمنو یو ځل بیا له هندوستان سره د یو ځای کېدو بنسټ کېښوو.

په دغسې او تاکې افغانستان یوه ځواکمن مټ، ټینګ هوډ او رانه اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سیاسي یووالی راژوندی او افغانستان یو ځل بیا د ختیځ هېوادونو پر لیکه ودروي چې په دې توګه د میرویس نیکه نا بشپړه تګلار بشپړه شي. داسې سړي احمدشاه و چې په دې ارزښتناکه شېبه کې یې ستر خدمت وکړ او خپل ځانګړی او ټولنیز ارزښت یې وځلاوه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

مقبرہ میر ولیس کوہ کرانہ نمبر ۷

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اتلسم څپرکی

داحمدشاه اداري وړتیا

احمدشاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلازکېناست، یو جګړه لیدلی او ازمېیلی سیاسی سړی و، هغه په افغاني اروا او تاریخ پوه او د کورنیو شخړو له امله د ملت د تولنیز بنسټ کمزورتیا ته ځیرو.

احمدشاه پوهېده چې که د یوه هوښیار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره یو شي، بیا به یې نړۍ ته تاریخي برم وځلېږي، ځکه یې له یوې خوا د کورنیو شخړو د هواري «په ځانګړې توګه د ابدالیو او غلزیو کورنۍ لانجې ته چې میراثي بڼه یې موندلې وه» پام شو او له بلې خوا یې پرحکومت باندې د ملت د ډاډ منېدو هڅې پیل کړې. احمدشاه زیار وکیښ چې د افغانستان وګړي وپوهوي چې دوی سره ورونه؛ په ګټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره ګډ دي، له همدغه امله یې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو یوه تلپاتې جرګه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنیو چارو کې یې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمدشاه به چې یو ستر کار پیلاوه، نو د مخه به یې دلویو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه یې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راګډ کړي، په دې توګه یې د افغاني مشرانو د جرګې ګډه پرېکړه تر لاسه کوله، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او خنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمدشاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جګړه یزو خوځښتونو کې یې د خپلو قامونو له

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نیم پوځي سرتېریو سرد یوځای دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مېلسن» د مبالغې په بڼه «فیوډالي جوړښت= تېرواکي» ګڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شېبه کې مخامخ شو چې د ګروهې او دین پریووالي سربېره د ګټو له پلوه سر بېل و خو د فطرت او ملي ځانګړتیا وو له پلوه دخپواکی، ویاړ او د اقتصادي کمزورتیا له امله د شتمنی غوښتونکی و او لا یې پر زړه د هوټکي پېروېښوونکی باد لګېده، ځکه نو یوه ښه لارښود ته سترګې پر لار ښکاربده.

هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه یې لري چمتو وي او ور شیبې څاري. احمدشاه هم د لارښوونې دغه دنده ومنله او هماغه ور شیبې یې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رښتیا چې ده دا چارې په ښه توګه تر سره کړای شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د یوه ازمېیلي سیاست پوه غوندې چې وګړنی ځان غوښتنې دخپلې تګلارې له پاره کار وي، د افغانانو توره، ویاړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمني او ګټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جګړه او له بډایو هېوادو څخه د شتمنیو د اخیستلو ټکي یې وراندې کړل، په دې توګه یې د ټول ملت نغښتی او ویده مانیز ځواک راویښ او پر یوه لوري وخوځاوه.(۱)

---

(۱) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورینو پړ، د خانانو او سیمه یزو مشرانو پړ، د روحانیونو پړ (ملایان، شیخان، سادات) د سوداګرو پړ، د کروندګرو پړ، د صنعتګرو او کسبګرو پړ، د شپنو او کوچیانو پړ او د پریوتیو پړ (چپراسیان، بېوزلي او نور). سره له دې چې په افغانستان کې دا پړونه له پخوا راهیسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک یې لاره خو بیا هم ډېر لږ لیدل شوی چې یو سړی دې د خپل پلار پړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنۍ او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي لومړنی پړ و او روحانیون و سیمه یز لوی خانان پر دویمه کرښه سم ورسره تلل. سوداګر او ځمکه وال دریم پړ او نور پړونه تر هغوی ټیټ وو، خو روحانیونو په نومړیو پړونو کې بله وړتیا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي مالیو او پوځي بېګارونه ګوښه وو. همدا راز یې هر کال له دولت نه د «مستمري» په نامه تنخا او له وګړیو نه «نذر» هم اخیسته؛ رسمي درباروونو ته بلل کېدل او د کرکیلې، ویالې کېندلو او داسې نورو پر مهال د وګړیو له خوا وړیا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکیو او خانانو یې سپارښتنې په خورا درناوي منلې خو خدای ښه پوهېږي چې د وګړیو دا مرستې او وړیا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او یا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟

کروند ګر او ټیټ پړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانیونو او خانانو تر بېګار لاندې ګڼل کېدل. یوازې شپانه کوچیان چې تاکلی کور یې نه لاره د بېګار له جغه لرې وو، ځکه یې کلیوال او ښاري ژوند خوښ نه کړچې پایځور یې تر ننه هم لیدل کېږي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د لویو هیلو بشپړاوی تولنیزه پارونه غواړي. د پیاوړي ملي ځواک جوړېدو او د پرله پسې جنګونو پیل یوځل بیا دافغانستان ملت پټ ځواک را وینښ او په پای کې یې پر پردیو د افغان توکم د برم و لوړتیا ګروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جګړو او بریو وروسته په نیول شویو سیمو کې د افغان ملتوالې د کړې خپرولو ته ملا وتړله چې ورځ پر ورځ لویه هم شوه. احمدشاه نیاو او سلاد خپلو کارونو بنسټ باله؛ له دې لارې یې تولنیز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مینه او ډاډ یې د خپلو کارمنو او چارواکیو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تګلارې د سرغړوونکیو پر وړاندې سخت سړی او کلکزړی سړی هم وچې بې لارې یې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځایه مو ولیدل چې احمدشاه په ښه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتیا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانیو پېښو له امله منځته راغلې وه، د هېوادنۍ لوړتیا له پاره ګټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره، ستري بریاوې، د کورنیو چارو سمون او دده ځانګړې اوچت اخلاق په ګډه د دې لامل شول چې واړه افغاني پرګنې پر ده بشپړ ډاډ ووېسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځو د باور لرلو د بېلګې په توګه یو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاریان وایي:

یوځل د هندوستان له پوځي یانه څخه د احمدشاه تر راستنېدو وروسته د اوسني کندهار ښار شمال ختیز لوري ته پېښه میله لرې «دامان» نومی ځای دده د اوردو اډه شوه. د شپې له خوا یوه سرتیري اډه خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خواته چې د احمدشاه له چاونۍ نه دومره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اینو» لیدو ته ورغې، خو همدا چې مېرمن یې وپوهېده چې مېړه یې په تېښته د احمدشاه رکاب پرې ایښی، لوړه یې وکړه چې کاله ته یې پرې نه ږدي او ورته ویې ویل شرم دي چې احمدشاه بابا لاخپل انګړ ته ننوتی نه وي، سرتېری یې خپل کاله ته راشي. سرتېری ستنېدو ته اړ او اډې ته له ورننوتو سره سم د څارن له خوا ونیول شو، سهار دا پېښه د ساتونکیو افسر ته ورسیده، سرتېری یې خوشې کړ خو کیسه تکی پرتکې د احمدشا تر درباره واورول شوه، احمدشاه د دغې افغاني مېرمنې په مېړانه خوراخوښ او د داسې روزنې د هڅونې په پار یې هغه کاریز چې د همدغه کلي ترڅنګ بهېده، دې ته ور وباښه. دا کاریز تر ننه شته او «اینو کاریز» نومېږي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دغه سیمه یزه کیسه چې بېلګې یې خورا ډېرې دي پر احمدشاه باندې د پرګنو د لوربینې ښه څرګندویې کوی:

لکه و مو چې ویل احمدشاه د ملی او سیاسي یووالي، د افغاني ملتوالې د کړی پراخېدو او کورنیو شخړو د لرې کولو له پاره بې ساري هڅې وکړې او د یوه پیاوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې یې د تاریخي لوړتیا غوښتنې هیلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز یې په افغانستان کې ځواکمن دولت جوړ کړ او ریښتیني چارواکي او تکړه افسران یې وروزل. په ډاګه ویلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په تاکنه کې ښه وړتیا لرله او د خپل اخلاقي ځواک او غوڅو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټینګښت، اطاعت وبلهاری لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکیو وړتیا او پر هغوی باور بنسټیز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پایه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سربېره پر دې احمدشاه تولې دولتي چارې د یوې ستري اوپتې کړی په مرسته څارلې او پر سزا او ستاینه یې لاس نه نیوه، همدا هڅې وې چې ده له ستلجه تر خراسان وسیستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سیاسي او ملي یووالي بشپړ او میلیونونه افغان وګړي یې پر یوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

د افغانستان ملت هیڅکله هم د احمدشاه د هیلو پر وړاندې خنډ نه شو؛ دده له غوښتنې سره سم پر مخ لاړ او زرګونو وګړیو یې په نغوته پر ډګرونو خپلې وینې توې کړې، دغه پېرزوینې او لوربینې وې چې پر ته له کومې خپللاسې جوړونې او رسمي تشریفاتو ده ته (د افغان بابا) وویل شول.

یوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستایلی دی:

«... و کان هذا السلطان العظیم الشان (ای احمدشاه) من قبیلة السدوزائی وهی القبیلة التی... من اجل ذالک تمکنت محبته من قلوب رعایاه عموماً مع اختلافهم فی الاجناس و المشارب ومن قلوب الافغانیین خصوصاً حتی انهم کانوا یعتقدون من المقربین الی الله و یعدونه اباً للعموم الافغانیین و من ثم لقبوه بابا و هو الی الان یعرف عندهم بهذا اللقب اذ یدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملکه وسلطنته علی دعائم الثبات و التمکن ولکن لما کانت العلة الحقیقة لثبات الملک و السلطنة هی حکمة و تدبیره الخ»[1]

---

(۱) کتلی شئ، د سید جمال الدین افغان «تتمة البیان»، ۶۸-۶۹ مخونه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمدشاه د بهرني سیاست په اړه ځیر سړی و، له همدغه امله یې د جنګیالي او چمتو ملت او د توریالي او پیاوړي اوردو پر لرلو سربېره هم پر ماوراالنهر یرغل و نه کړ او د جیحون پنځیز برید ته یې په درناوي وکتل. همدا راز یې پارس ته لاس و نه غځاوه او یوازې د خراسان و سیستان د ځمکو په بیا نیولو چې د افغانستان لرغوني او پنځیزې برخې وې؛ وسهېد.

که احمدشاه له ستلجه اخوا پورېوتی هم دی، نو موخه یې د سند د سیمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ تر سره کړي یا هېواد ونه ونیسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سیاسي او پوځي پوهې او له تول هغه برم و پرتم سره چې وې ګاته، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختګ مهال لاس ته ورغلای وای چې ګانده یې په ډاډمنه توګه وځاري او تینګه یې کړي، نو د نړیوال تاریخ یو نومیالی پاچاه به ګڼل شوی وای، خو موږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې ورتیا او پوهې تر سیوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او تینګ هوډ له امله په افغانستان کې ستري سیاسي سمونې او مانیز بدلونونه تر سره او خپله دنده یې بشپړه کړه، تر دې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک ګڼلای شو، ځکه چې سیاسي بدلونونه د مذهبي او تولنوتیزو هغو په څېر د تولنې په اروا کې نوې ودې ته اړتیا لري، نو په دې توګه احمدشاه یو بریالی پاچاه او تکړه سیاست پوه و، نه یو اندیال فیلسوف.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دریمه برخه

داحمدشاه هېوادنۍ چارې

هغه بنسټونه چې احمدشاه د افغانستان په اداري، ملکي او پوځي چارو کې پر بېلا، بېلو مهالو او له جګړه یزو لښکر غځونونه د وزګارتیا په ترڅ کې ایښي، پر له پسېوالی نه لري او ورو، ورو یې وده کړې خو د هغې اوږدې له پلوه چې په پام کې ده، دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

نولسم څپرکی

د احمدشاه ملکي جوړښتونه

په پلازمېنه کې:

داحمدشاه د اداري جوړښتونو (ملکي، پوځي) د پېژندلو له پاره دوې سرچینې لرو:

لومړی د هغه د دولت د کارکوونکیو نومونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده توګه د تاریخ پړیانو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمدشاه د پایځوړ د مهال ټولنیزې تاریخي نغوتې دي چې یادده کول و یا محمدزي؛ ځکه چې دوې هماغه د احمدشاه مهال جوړښتونه په لږ و ډېر توپیر

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ساتلي دي. په دې توګه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، ددې څېړنې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه ښايي وپوهېږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې هماغه هېښنده ځانګړتياوې شته چې د ډېرو اسلامي هېوادونو په څو پېړيزو اداري جوړښتونو کې ليدل کېږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربو د اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او ګړنويو ډول ګډون دی. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه دملي، عربي او تورکي ګړنو له اوږدې څخه راوتلي وو چې ځيني يې تر چنګېز ډېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکی په ګڼو اسلامي تاريخونو کې په څرګنده توګه ليدل کېږي. په دې توګه په افغانستان کې د احمدشاه ځيني دولتي اداري بو تر بله اړيکې نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. ګڼ شمېر اداري خپلواکې اوسيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يوشمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکې نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښونو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاع وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خو په ډېرو چارو لکه: لګښتونو، تنخاګانو او لوښيو کې يې له ماليې وزارت او ملکي ځانګو سره ګډې خواوې وې.

د احمدشاه پرمهال څه بنديغ نه و چې يو سړی پر يوه مهال څو دندې ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچپه چې يو شي پر يوه مهال دوه ځايونه نيولی نه شي، د احمدشاه چارواکيو کړای شول چې د مانا له مخې دا ناشونی کار کېدونکی زيات کړي. په دې توګه د پورتنيو کتنو او ځانګړنو له په پام کې نيولو سره سم د دغو اداري جوړښتونو پر څېړنه پيل کوو چې له نيم څرګندو تاريخونو څخه راوېستل شوي؛ د محمد زيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په نننيو اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پرمهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت بوه سړي ته چې «وزير» نومېده سپارل شوي وو، دا سړی تر پاچاه وروسته د هېواد لومړنی څېره وه چې کله کله به يې د «وکالت» په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کرارو ورځو کې د صدراعظم په توګه د وزير دندې د دولتي ادارو پرڅارنه او د پاچاه

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پرسلاکاری سربېره د هېواد په چارو کې دا وې:

د واکمنو په مرسته د ټولنیز امنیت ساتنه، د سیمه یزو ساتونکیو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنی تنخایې دخپلو ځمکو هماغه مالیه وه چې دوی ته ورشمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به یې څه تاوان پېښېده نو دوی یې په ورکړه اړ وو، یو مهال د کندهار و غزنې دلارې غلزیو ددغه خدمت په بدل کې د ځمکې د مالیې کالنی څلوېښت زره روپۍ مجرایي لرله. (۱)، د واکمنو او نورو ملکي چارواکیو ټاکنه او ګوښه کول (ټاکنه او ګوښه کول د نایب الحکومه ګانو او لویو چارواکیو له وړاندیغ سره سم د همدغه وزیر له خوا د پاچاه له په فرمان سرته رسېدل)، د پوستې (ډاګ) چارې (په کرارو شېبو کې د سیمه یزو لارویو په لاس، په بیړنیو ورځو کې د سپرو په مرسته)، د مالیو راغونډول (د مالیې وزارت او مالي څانګو له وړاندیغ سره سم د پاتیشونیو د لیک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزیر «بګي خان بامیزی» و چې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه یادېده او په لیکنو کې «وزیراعظم» ورته ویل کېده. (۲) د احمدشاه د پایځور په پېر کې وزیر ته «امیرکبیر، مختار مشیر» هم ویل شوي دي. (۳) د «تیمورشاه» پر مهال «شیخ عبدالطیف» ته د وزارت چارې سپارل شوې وې او ابن محمد امین هم څرګندوي چې نوموړی وزیر و. (٤)

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فیض محمد» «شیخ» ېوازې د وکالت او دیوانی مالیې د غونډولو څانګې مشر بولي (٥) خو دا چې دغه څانګه د وزیر په دندو کې راتله نو بل څوک یې د تیمور شاه د مهال د وزیر په توګه په ګوته کړای شوی نه دی ځکه چې هاغه مهال د وزیر په نامه پرته له یوه سړی بل څوک نه و. همدا راز فیض محمد تېروځي چې وایي: «وزیر شاه ولي خان د بدخشان تر نیولو وروسته د احمدشاه له خوا د

---

(۱) سلطاني، ۲٦٤مخ.

(۲) مکتوبات فقیرالله، ۲۷۰ مخ، د فقیرالله علوي شکارپوري د لیکونو کتاب په لاهور کې چاپ شوی، خود چاپ نېټه نه لري.

(۳) سلطانی، ۱۹۲ مخ.

(٤) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(٥) سلطاني ۱۵۲مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اعلی دیوان وزیر » نوم تر لاسه کړ » ځکه چې د « اعلی دیوان » نوم د مورخینو پر څرګندونه سربېره د سدوزیو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم « د مالیې وزارت » ته ویل شوي دي[1] او د مالیې وزیرانو د « دیوان بېګي » یا د اعلي دیوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه د مخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشر ته وزیر ویل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدراعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني څلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دیوان وزیر، کله، کله د وزارت د دیوان خاوند) صدراعظم هم ګڼل کېده: لومړی- د دیوان وزارت (د مالیې وزارت وعظمی صدارت)، دویم- د عرض وزارت (دفاع وزارت) خو د دغه وزارت په سر کې « سپاه سالار » د مارشال وستر درستیز په توګه ګڼل کېده. درېیم- د رسالت وزارت (شاهي دارالتحریر). څلورم- د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړیو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پرمهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر « شاه ولی خان » د تیمورشاه وزیر « شیخ عبدالطیف خان »، د زمانشاه وزیر « رحمت الله خان »، د شاه محمود وزیر « فتح خان »، د شاه شجاع وزیر « عبدالشکور خان » او « سردار محمد اکبر خان (وزیر فتح جنګ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.[2]

اعلی دیوان:

یا د مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او نا سیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او خرڅ اخیستې په نامه ګمرکونه) د کرهنې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خوارو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې اداري چې د دولت د ګټو تولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

---

(۱) کتلی شئ: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰-۱۲۲۱ سپرومیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمریز کال (۳) ګڼه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو څخه سربېره پر دغه ټکي داهم څرګندېږي چې د افغانستان دسیمو او ټبرونو خانان د پاچاه له خوا د « سلطان و سرکرده » په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.

(۲) کتلی شئ: د بیهقی تاریخ د ابوالفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸۶۲ زېږدی کال ۳۱۱۱ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دولت ټول لګښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له يوې ځانګړې ځانګې پرته چې د پوځي سرتېريو تنخايې وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه يې شمېر غوښته.

د احمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزير ته «د ديوان بيګي» ويل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

د احمدشاه د ديوان بيګي يا د مالېې وزير «عبدالله خان باميزی» نومېده.[1] چې تيمورشاه هغه وواژه[2] د فيض محمد خان په وينا محمد علي رضا خان نومی هم يو مهال د احمدشاه (د داعلی ديوان د استيفا کارکوونکی) و.[3]

شرعيه محکمه:

د احمدشاه پر مهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضيانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پوليس يې پلي کوونکی ځواک ګڼل کېده. سره له دې چې د ولايتونو قاضيان د پلازمينې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خو د منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضيانو نېژدې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضات» وويل شول او د ابداليانو پر مهال د لومړي ځل له پاره ملامحمد سعيد آخوند پر خپل لوي شرعي مُهر دغه مسجع بيت وکيښ:

«محمد سعيد از فضل حق مشهور شد قاضی القضات شه محمود شد»[4]

دا هماغه نوم دی چې په افغانستان کې د غزنويانو پر مهال دود و.[5] د احمدشاه د مهال قاضي «ملافيض الله خان» و چې د تيمورشاه پر مهال «پاچاه مشير» شو.[6]

ښايي پوه شو چې د پاچاه د ټولواکۍ له امله د هاغه مهال قضايي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لارښوونې څخه ګوښه او خپلواکې وې، لکه د تيمورشاه د مهال له يوې شرعي قبالې څخه چې ښکاري د هېواد د سترو منځيو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضايي محکمې د يوه قاضي او اتو نايبانو او مفتيانو (همدا راز څو کاتبانو» له

---

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ. (۲) سراج، ۳٦ مخ. (۳) سراج، ۵۵ مخ.
(٤) سراج، ٦۲ مخ. (۵) بيهقي، ۲٤۸ مخ. (٦) سراج، ۷۲ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

خوا اداره کېدې. (۱)

د لیکلو څانګه (شاهي دارالتحریر):

ددې څانګې دنده څرګنده ده چې د شاهي فرمانونو لیکل وو. د احمدشاه پرمهال د انشا دېوان د یوه یا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشي باشي» نومېدل او د «سرلیکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر مالیې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو څانګو څخه ګڼل کېده.

د احمدشاه سرلیکونکي «سعادت خان سدوزی» او «میرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پرمهال دغه کارونه دوو سرلیکونکیو «میرزا محمد شریف خان» او «میرمحمد علی خان» پرمخ بېول. (۲)

د دربار اداري:

د احمدشاه مهال د دربار اداري ډېري او ځیني یې خپلواکې ګڼل کېدې، سره له دې

---

(۱) قباله د کندهار ښار او سېدونکي محمد رحیم خان پلوپلزیده چې لاندېنی ځانګړتیاوې لري:
د قبالې کاغذ ژېړ و پېر، مخ (۸×۱۰ اېنچه) په تور رنګ او سرونبر لیکل شوې. د قبالې پر سر د قاضي لوی او ګرد مهر له دغه مسجع بیت سره لیدل کېږي:
چون مفوض شد به تیمورشاه شاهی از کریم قاضی اسلام شد از صدق دل عبدالرحیم (۱۱۸۷)
د قبالې پرڅنډه د محکمې د رسمي غړیو (نایبان و مفتیان) (۸) لوې او واړه مربع و مسجع مهرونه دي چې دوه لوی یې په دې ډول لوستل کېږي:
لومړی: از عطای خدای هردو جهان پیرو مصطفی بود عمران
دویم: ز الطاف شاهجهان خوشدلم غلام همایون روشندلم
د قبالې د لیکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږمیز کال د جمادی الثانی (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت مهم مساوی هشت شبانه روز آب و زمین از یک دهنه قنات مشهور به «سوره» واقع در محال پوشنج (پښین) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبدالله خان ترینی عبدالرحمن زایی... به محمد نام... در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دینار تبریزی نقد که عبارت از یکهزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپیه بوده باشد.... »
دا چې په کندهار کې لوی کاریز پر یوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پنوې، منځنی کاریز یو خروار او کوچنی کاریز تر دې لږ، نو د کندهار یو خروار چې د کابل له ۶۲ نیمو منو سره سم دی په لسو جریبو کې شنل کېږي، نو په قباله کې تو له لیکل شوې ځمکه (که کاریز یې منځنی وګڼل شي (۸۰) جریبه ده چې د یوه جریب بیه یې ۲۲ نیمې روپۍ کېږي.
(۲) سراج، ۵۵-۶۵ مخونه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

يې هم يو سړی په سر کې و چې د نن ورځې د دربار له وزير سره سمبده. دغه سړي ته «ايشک آقاسي» ويل کېده. د احمدشاه ايشک آقاسي «عبدالله خان» و چې يو مهال کشمېر ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولايت يې ونيو او له افغانستان سره يې وتاړه. (١)

عرض بيګي:

دغه نوم او دنده يې موږ ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وګړيو غوښتې پاچاه ته وړاندې کوي او بېرته يې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بيګي «حاجي کريمداد خان» و چې وروسته کشمير ته د نايب الحکومه په توګه ولېږل شو. (٢)

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړي د تشريفاتو د مدير په توګه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فيض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفيد احمدشاه» په نامه راپېژني. (٣)

د پخلنځي ځارن:

دغه سړي د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې ځارلې، خو دا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرګنده نه ده، فيض محمد د تيمورشاه پر مهال د پخلنځي د ځارن په توګه د «داحمدشاه د زوی» نوم يادوي چې د پېښور په جګړه کې ووژل شو. (٤)

جهرچي باشي (وياند):

سرتېريو، مامورانو او وګړيو ته يې د پاچاه امرونه خپرول او درباري ارزښت يې لاره. د تيمورشاه وياند «زنګي خان» وچې د اتلسو زرو سرتېريو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سيکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډګر کې پر پيل سپور او دده لښکر يې کوټ، نوموړی له دود سره سم درې ځله د پاچاه له پيل نه تاو او دخپلې دندې ځای ته روان شو او بري يې وګاته.

---

(١) سراج، ١٧ مخ (٢) سراج، ٤١ مخ. (٣) سراج، ٤٩ مخ. (٤) سراج، ٣٧ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اوردو باشي (د محمد زیو د لومړي پېړۍ «عمله باشي»):

دغه سړی په تم (حضر) کې د پاچاه د دربار د کارکونکیو او ساتونکیو د چارو سمونکی و او په یانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي ګرد پلاوي سمبالونکی ګڼل کېده. ترایشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دویم چارواز کی و. د احمدشاه اوردو باشي «عبدالله خان» نومیده چې پر هندوستان باندې د احمدشاه د لومړي برید پرمهال لنډه موده د سرهند کلا مشر شو. منشي عبدالکریم د احمدشاه د مهال پېښو په ترڅ کې دو ځله دغه نوم یاد کړی دی.

پیشخانه چی:

د محمد زیو د پېړۍ د (فراشباشي) په څېر و چې د پاچاه و دربار د یانه اړتیاوې لوښي یې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پیشخانه چې یادونه کړې ده. (۱)

پیش خدمت باشي:

د محمد زیو د پېړۍ د (فراشباشي) انډول و. دا سړی د پاچاه او دربار د یانه د لوښیو سمبالونکی و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانګړي چوپړ «دین محمد خان» یادونه کړې ده. (۲)

نسقچي باشي:

دا سړی د «نسقچیان» په نامه د یو ډلې مشر و چې تل یې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم ویانه کې یې د شاه ملکي، پوځي او جزایي امرونه پلي کول. تیمور چې د احمدشاه له اجازې پرته له هراته د پلار لیدو ته راغی، د احمدشاه د نسقچیانو له خوا د «واشیر» په سیمه کې بېرته هرات ته ولېږل شو. «محمد یحی خان» د زمانشاه مهال نسقچي باشي و. (۳)

ځانګړی ندیم یا د پاچاه خوالګر:

خوالګر به چې هر څوک و، د ابدالیانو د دربار له مخورو درنو څخه ګڼل

---

(۱) سلطانی، ۱۱۹ مخ. (۲) سلطاني، ۲۷۳ مخ. (۳) سراج، ٤٨ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

کېده. «فتح الله خان سدوزی» یو له همدغو خوالگرو څخه و چې په همدغه نامه د «تیمورشاه» په دربار کې پېژندل شوی و.[1]

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارگ د خواجه سرایانو مشر و چې ځینې مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمدشاه خواجه سراباشي «یاقوت» نومیده چې د شاه په ځانگړیو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عالیجناب نواب شجاع الدوله کورنۍ «یوسف علیخان» د احمدشاه له خواجه سرایانو څخه و چې په دربار کې یې «التفات خان» بلنوم موندلی او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو.[2] اټکلېدای شي چې د احمدشاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبیب باشي او څو نور باشیان چې زموږ تاریخونو یې یادونه کړې نه ده.

میراخور باشي گري:

دا یوه پراخه څانگه وه چې د یوه لوی میراخورباشي او یا هم د دوو میراخور باشیانو تر لاس لاندې یې چې یو یې لوی او بل یې ځانگړی و د شاهي څارویو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي یې میراخوران، نایبان و مشران وو. دا هماغه څانگه ده چې وروسته یې د «د کمند دفتر» په نامه د «سراج الملت و الدین» ترمهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانگه د یوه وزارت یا د لېږدونو د خپلواک مدیریت اندول وه.

میراخورباشي گری د هېواد په ټولو سېمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوښانو، خرو، غوایانو او پیلانو چارې سمولې او د بارورونکیو څارویو کول، ورشوگانې او پنډعالي یې څارل.

میراخورباشي گری د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لگښتونو او شمېر په اړه له مالیې وزارت سره اړیکې لرل. میراخور باشي د دولت په لویو کارکوونکیو گې گڼل کېده. د زمانشاه د مهال میراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کوماندان وټاکل شو، همدا راز

---

(۱) سراج، ۳۷ مخ. (۲) سراج، ۳۰-۳۸ مخونه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د سردار پاینده خان زوی میراخور« فتح خان » د کندهار پوځي کوماندانی ته ورسېد. (۱)

خزانه داري:

د احمدشاه پر مهال نغدي خوندیني او جنسي زېرمې د یوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې« خزانه چې » او« خزانه دار » نومیده. دغه خزانه دار د دربار له خورا باوري غړیو څخه وو چې د شمېرو اړیکو ځای یې د مالیې وزارت او لګښت لاسوندونه یې د پاچاه فرمانونه او د دفاع و مالیې وزارتونو لیکنې ګڼل کېدې. په تاریخ کې د« ابوالحسن » په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانه دار یادونه شوې ده. (۲)

داروغه ګي، اخبار څانګه او هرکاره باشي:

دا د استخباراتو خپلواک سترتوب وو چې سیده یې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسی په څانګه کې یې پاک زړي نارینه او ښځینه کارکونکي لرل، د دغې څانګې هڅو د دولت په پرمختیایي چارو کې ډېره مرسته کوله، فیض محمد په دې اړه پرزړه پورې ټکي لیکلي چې په ترڅ کې یې وایي: « احمدشاه د رسمي کارکونکیو له خوړا پټو چارو څخه خبر و، چې کله، کله یې د اړتیا له مخې بر سیرول. د اطلاعاتو او خبرونو د همدې بې کچه پراختیا له امله، وګړیو دا د احمدشاه کرامات بلل. (۳)

---

(۱) سراج، ۴۹-۵۴ مخونه. (۲) سراج، ۶۷ مخ.

(۳) د سراج التواریخ له قلمي آرلیک ۶۹ مخ څخه:

دغه یوازېنی قلمي لیکنه په ځینو ځایوکې له چاپ شویو لیکنو سره توپیر لري او هغه دا چې په چاپ کې یې ځینې ټکي لوېدلي چې په آر قلمي لیکنه کې شته. د دې لیکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو لیکنی سموالی ښوونکي« مولوي عبدالروف خان » او منشي« میرزا عبدالطیف خان » پر ګوته کړی او ځینې قلمي سمون هم په کې راغلی دی. امیرحبیب الله خان چې د دې لیکنې آر لامل او مشرسموونکی و، د کتاب په هر څپرکي کې یې تر کتلو او لاسلیک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځینې ځایونه یې په خپل لاس سمونې، اړونې او وېستنې هم په کې کړي دي. د قلمي لیکنې ارزښت هم له همدغه ځایه پیلېږي. د پاچاه ځینې لاسې سمونې چې د ده د تاریخي ذوق او سیاسي اند څرګندوېې دي خورا پر زړه پورې او هېښنده برېښي، له هغو غورځونو څخه چې په چاپي لیکنه کې شوي یوه هم سردار سلطان محمد خان و امیر دوست محمد خان ته د نومیالي هندي مجاهد سید احمد لیکونه دي. د سیداحمد خان دوه ګوني لیکونه چې د هغه د شاګرد او نېژدې مرید مولوي اسماعیل خان په لاس لیکل شوي خورا څرګند او ښکلي دي. دا قلمي لیکنه د (۱۳۳۰) سپوږمیز کال په میاشتو کې پیل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه گي او د ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي، خو هاغه مهال «هرکاره» پټوځریو ته ویل کېده.

داحمدشاه همهالی مورخ «ابن محمد امین» خو ځله د «هرکاره» او «هرگاره گانو» په نامه د هند دولت د پوځي ځریو یادونه کوي.[1] همدا راز د احمدشاه بل همهالی «مرتضی حسین بلگرامی» چې د اورنگزیب لیکلې پاڼې را اخلی د هغوی په یوه کې ملکي پټ ځري «هرکاره» نومېږي.[2] نو هرکاره باشي هماغه د جاسوسي اداري مشر دی چې د خبرونو د ځانگې نوم دا وینا رېښتینې کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پرهرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پرمهال د «د خبرونو د ځانگې دا روغه او د ټول هېواد هرکاره باشي» د نومیالي سردار جهان خان وراره «میرهوتک خان» و.[3]

ضبط بیگي گري:

راته ځرگنده نه شوه چې د دې دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې څېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیگي د کوتوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشونې ښکاري چې د احمدشاه پرمهال کوتوالي او پولیس ځانگه نه وه او په هیڅ یوه عربي، پارسي او پښتو نامه، لکه: امیرشرط، شحنه، عسس، میرشب، میرشبگیر و کوتوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه څو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا ځانگه وه او په یوه پورتني نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیگیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي.[4]

---

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ مخونه. (۲) حدیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلگرامي لیکنه، د لکنهو د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۶٤۰ مخونه.

(۳) سراج، ٥٤ مخ.

(٤) سراج، ٥۹-۷۱ مخونه

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

سلاکارد غونډه:

د احمدشاه مهال سلاکارد غونډه په پلازمېنه کې یوه تلپاتې جرګه وه چې د افغاني تېرونو لوی خانان و سرداران او د سترو تېرونو اړوند ځینې لوي کارکوونکي او چارواکي یې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پایه، په خپله پاچاه تاکل او ګوښه کول یې هم دده په خوښه وو.

د غونډې غړیو د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندیځونو غور کاوه او د خپلو غوښتنو پایله یې احمدشاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمدشاه د پاچاه په توګه د بشپړ واک خاوند و نامسؤول، د صدراعظم په توګه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پرځای د هیواد ځانګړی مقنن، د قضایي محکمو په سر کې د جزا لوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هېوادونو مذهبي لارښود ګڼل کېده، خو سره له دې هم داسې لږ پېښېده چې د دې غونډې د وړاندیځونو او پریکړو خنډ شي، همدا لامل و چې ګرد افغاني مشران و تېرونه د احمدشاه د ژوندانه تر پایه دده په ټولو کورنیو او بهرنیو چارو کې د زړه له کومې ورسره ملګري او چمتو وو.

په ولایتونو کې:

د احمدشاه مهال افغانستان پر ولایتونو او ولایتونه پر ولسوالیو وېشل شوي وو. په ولسوالیو کې کلي او باندې هم راتلې. د ولایتونو او لویو ولسوالیو مشران د پاچاه له خوا تاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفیان هم پاچا تاکل. نور کشران و واړه کارکوونکي د ولایتونو د مشرانو او وزیرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم تاکل کېدل.

ډېرې لویې ولسوالۍ د ولایتونو اړوند نه وې او مخامخ یې له پلازمېنې سره اړیکې لرل. د ولایتونو او ولسوالیو مشرانو ته «حاکم» ویل کېده او د ولایتونو مشرانو د «نایب وپیش کار» په نامه یو یا دوه مرستیالان هم لرل. کله، کله د ولایتونو مشران پر یوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځینې مهال پوځي ځواک بېل کوماندان لاره.

د ولایت مشر (نایب الحکومه) په خپله سیمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکۍ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:

یو، د ټولنیز امنیت ساتنه. دویم، منځنی خوندیینې ته د ولایت د لګښتونو تر سپما وروسته د مالیو رسول.

د ولایتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره، خو که شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته یې د سلطنت له مقام سره ستر توپیر نه و.

هغه ولایتي اداري چې له والي سره یې کار کاوه مشران یې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بیګي (کوتوال)، نظام دفتري، باجګیر (د ګمرک مدیر)، میراخور (د لېږدونو مدیر)، میرآب، د خالصه جاتو مدیر، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.

ولایتي ادارو له وزارتونو سره ډېر اړیکي نه لرل، یوازې یې له مالیې وزارت سره د دېواني شمېرنو له پلوه سرو کار و،

خو د مالیې وزارت هم کړای شول چې د څو کالو تر تېرېدو وروسته د ومره ځان وپوهوي چې د ولایتونو د هاغه تېر کال ګټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لګېدلي او خونديینې ته رسیدلي؟ او څومره پاتې دي؟ چې لړلیک یې د کورنیو چارو وزارت ته له ملک نه د اخیستو له پاره ولېږي.

د احمدشاه مهال کلي او باندې د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده یا سلطان په نامه د سیمه یزو خانانو په مرسته اداره کېدې، د غه ملکان په خپله له سیمه یزو مخورو او شتمنو پورورکونکیو خانانو څخه وو چې وګړي یې پورورې وو، دوي په خپلو سیمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ برید ګڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وګړیو سره اړیکي نه لرل او خپل مالیه ورکوونکي یې یو، یو نه پېژندل، په سیمه کې یې یوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې یې په مالي څانګه کې د کورنیو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سیمې توله دېواني مالیه لیکله او د بېګارو سیورسات ګردې چارې یې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنګه غوښتل و کول هغسې یې له وګړیو اخیستل. ځکه نو نیاو او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکانو شتمني په ناوړه توګه ډېرېده. ملکانو د وګړیو ترمنځ د جوړ جاړي او حقوقي محکمو دندې هم

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پرمخ بېوې او سیمه یز مشران یا علاقه داران ګڼل کېدل. (*) (*) هاغه مهال د هېواد اداري وېش لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زیو پر مهال په لویو سیمو کې علاقه داران د « پرګدار » په بې انډوله نامه وټاکل شول. *** پرګنو د ملک د ربړه ونو پر وړاندې د تېښتې درې لارې لرلې:

لومړی، د حقوقي دعوو په اړه یې کړای شول چې د ملک پرېکړه ونه مني او لویو شرعي محکمو ته ورشي.

دویم، له ملک نه د بېزارۍ له امله یې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د حاکمانو په منښت له هغه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سیال به هم و؛ وتړي.

دریېم، د ملک د ډېر تاو تریخوالي او تېري له امله یې کړای شول چې لویو مشرانو، وزیرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا څرګنده ده چې په یوازې ډول د وروستۍ لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که تولیزه بڼه یې موندلې وای د ملک په لرې کولو او دنوي پرتاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وګړیو په خوښه او د مالي دفترونو او سیمه یزو حکومتونو له منښت سره سم تاکل کېدل خو د لویو خانانو تاکنه د پاچاه له فرمان سره اړوند وه.

په افغانستان کې د احمدشاه مهال د ځینو لویو او کوچنیو ولایتونو نو میالي مشران دا وو: د هرات مشر درویش علیخان هزاره، د مشهد مشر د نادرشاه لمسی شاهرخ، د نیشاپور مشر عباس قلي خان بیات، د بلوچستان مشر نصیر خان بلوچ، د ښکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نورمحمد خان شهنواز، د ملتان مشر شجاع خان ابدالی، د دېره اسماعیل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زین خان مومند، د کشمیر مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

شلم څپرکی

د احمدشاه پوځي جوړښتونه

پوځي څانګې

د ټولو پوځي څانګو او ګرد پوځي ځواک په سرکې یو لوی کوماندان وچې «سپاه سالار» نومېده، دا څېره تر پاچاه وروسته دواړو افغاني ځواکونو کوماندان وچې د نننې مارشال یا ستر درستیز انډول ګڼل کېږي. دده تر لاس لاندې بېلا بېلې څانګې وې چې هرې یوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بیوې، له دوې څخه لویې پوځي څانګې دا وې:

نظام دفتر:

دا دهاغه مهال تر ټولو لویه پوځي څانګه وه چې د اړتیا وړ لوښیو او شمېرنو، کارکوونکیو او لګښتونو او پوځي خوندیینو او زیرمو ستره برخه چارې یې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د نننې دفاع وزارت انډول و، په دې مانا چې سرتېریو او افسرانو ته یې تنخا ورکوله؛ د اوردو دغله ګی لګښت یې ورکاوه؛ د افسرانو دوسیې او د سرتېریو شمېر یې جوړاوه؛ پوځي زېرمې یې برابرولې او څارلې او د ګرد اوزدو د ټولو چارو سمبالونکی ځای ګڼل کېده.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نظام دفتر د مالیې وزارت اندول ځواک و، د هېواد ټولو زېرمو یې بې ځنډو ډیله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي څانګو یې مجرایی ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو یوه بنسټیزه او تاریخي کړی وه چې عربو «دیوان الجند» باله، [1] او په افغانستان کې پر لومړنیو اسلامي پېړیو «جریده ء سپاه» نومیده [2] چې وروسته «د عرض وزارت او د عرض دېوان» ونومول شو. [3]

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولایتونو کې یې اړوند څانګې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وې. د افغانستان په غزنوي دولت کې ددې څانګې مشر «عارض» نومېده، خو نه پوهېږو چې د احمدشاه پرمهال یې څه نوم و. فیض محمد یوازې د زمانشاه د مهال نظام دفتر یادوي [4] خو د مشر نوم یې نه پېژني.

سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنګ د مهال د «لښکر لیکونکي» په توګه د «میرزا حیدر علیخان» یادونه کوي. [5] په دې کې څه اړنګ نه شته چې لښکر لیکونکي به د اوردو شمېر نه کوله [6] خو څرګنده نه ده چې دغه نوم د احمد شاه پرمهال و او د نظام دفتر مشر پرې یادېده که نه؟ د محمد زیو پرمهال د نظام دفتر مشر «دفتری نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدین د پېر په وروستیو کې پر «امین نظام» واوښت.

سیورسات چې:

داحمد شاه پرمهال د سیورسات چې په نامه یو سړی د اوردو د خواړو او واښو د برابرولو او له وګړیو نه یې د یانه پرمهال دراغونډلو پازمن و. ده به چې له هرې سیمې نه له سپارښتنې سره سم غله راټوله کړه، لیکلې به یې ورکړل. دده لیکلې او لاسلیک د هېواد په مالي څانګو کې د هماغې سیمې د مالیو پرځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتلیکونو او له هېواد نه یې راغونډولو او پر سرتېریو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتیا لرله نو هرو، مرو به یوې څانګړې څانګې هم له سیورسات چې سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»؛ کار کاوه.

---

(۱) تمدن اسلام، د جرجي زیدان لیکنه، د مصر چاپ، ۱۹۰۲ کال، لومړی ټوک، ۱۲۳ مخ.
(۲) تاریخ سیستان، د ملک الشعراء بهار په سمونه، د تهران چاپ، ۱۳۱٤ لمریز کال، ۱٤٤ مخ.
(۳) بیهقي، ۳۱۱-۵۳۲ مخونه.
(٤) سراج، ۵٦ مخ. (۵) سلطاني، ۲۷۸ مخ. (٦) مجمل، ۸۳ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قورخانه» په نامه د يوه لوی زېرمه وال (قورچي باشي) تر لاس لاندې وو چې نن يې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتيا سره يې سمې اوردو ته رسولې. ده د باروت جوړونې دستګاوې هم څارلې. لکه څرګنده چې ده احمدشاه وسلې جوړونې، مرمی جوړونې او اورنيو توکو ته ځانګړې پاملرنه لرله، له همدې امله يې د باروتو، ښورې او داسې نورو کار ځې په کندهار ښار کې د ننه د سلطنتي ارګ کېڼ اړخ (لويديځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله يې څارلې. د دغو کارځيو سېمه چې د توپخانې او شاهي غوجلې ترڅنګ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه يادېږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پيش کوزې، دوه خولې خنجرونه او توري چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنيو وسلو ته تر پرې کوونکيو ټيټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نومیالی توپ يادولای شو چې پر ۱۱٦۸ کال يې په نېشاپور کې د جګړې پر ډګر جوړ کړ، د ځينو مؤرخينو په وينا يا اغراق و مبالغه دغه هېښنده توپ ۲۰ منه= ۵ . ۱۲ کابلي منه مرمی خوره چې يو کلک ښار يې ړنګ کړ او وېې نيو.

بويه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردو د پوځي چارو په يوه ستر اړخ کې د هاغه مهال له ملکي ځانګو سره پراخ اړيکي لرل، ځکه چې د احمدشاه د اوردو د رېيمه برخه نيم پوځيان (ولسي لښکر) وو او د دې لويې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولګيو کالنی نغدې تنخاوې او جنس د مالي څانګو د سپارښتنې او ليکلیو پاتو له مخې د هېواد له مالیو نه اخيستې او يا يې د خپلو جاګيرونو د سېمو د مالیې پرځای مجرايې اخيسته. په دې توګه د نيم پوځي ټولګيو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د مالیې وزارت او د هغې څانګې وې. د خواړو زېرمو (ګودام) د مالیې پر وزارت اړه لرله چې د اړتيا پرمهال د اوردو ځينو برخو ته د غلې پرويش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنيو او بهرنيو تګ راتګونو کې د لېږدونکيو او بارورونکيو څارويو د غوښتلو له پاره سپرلی څانګو او ملکي ميراخورباشي ګريو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکيو څخه و په جګړه يزويونو کې يې ځينې پوځي سمونې هم کړای شوې.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

يوويشتم څپرکی

اوردو

د احمدشاه اوردو له پوځیانو او نیم پوځیانو نه جوړو، لومړی ډلې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو د ریمه برخه جوړوله او دویمه د «ارت پوځ» یا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دویمه برخه وه. پوځي سرتېري دري ټولګي او نیم پوځیان ډېر په سپاره او لږ په پلي ټولګي کې وو.

پوځي سرتېري:

دا سرتېري د ژوندانه تر پایه په خپله خوښه راټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلۍ سره د دولت له خوا ورکول کېدې، یوازې د آس بیه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سپمېده. د سړی کالیو او خواړو او د آس واښو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه یې د تنخا پر ځای وو او په یونو کې ځینې یې وریا او ځینې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېریو د جګړې له مهاله پرته کالنی درې میاشتنی کورنی دمه لوله او د کال پاتې موده یې په خپلو پوځي اډو او چاونیو کې وسله وال پوځي کړاو او زده کړه کوله. د دغو سرتېریو ګڼ شمېر په پلازمېنه او نور یې په لویو ولایتي منځیو کې استوګن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پرڅو ډلو وېشل شوي وو، لکه:

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د لښکر ماتونکیو زلمیو ډله، (شاهي ټولګي)، د ساتونکیو ډله (د پاچا د ساتونکي)، د سرتېریو ډله او نور.

پوځي سرتېري په دربېو سپرو، پلیو او توپچي ټولګیو کې بوخت وو.

سپور ټولګی:

د اوردو دري برخې ترې جوړېدې. وسلې یې پتیله یې ټوپک، توري، کرابین ټوپک و نېزې وې. شاهي سپاره د زغرې په لرلو له نورو سپرو ټولیو څخه غوره ګڼل کېدل. ټول سرتېري د بېلا، بېلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تبره په لرلو کې خپلواک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولګي سپرلی آس او (دجماز سوار) په نامه مهار شوی اوښ و، چې د اړتیا له مخې له سیندونو نه د تېریدو پر مهال د پلي ټولګي په اوچتولو هم اړ و.

پلی ټولګی:

د اوردو یوه برخه ترې جوړېده، وسله یې ټوپک وچاړه وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي یې هم لرله.

توپ ټولګی:

دغه ټولګي دوې برخې لرې چې یوه یې سپک او بله یې درانه توپونه وو. درانه توپونه په آسونو وړل کېدل او د احمدشاه په اوردو کې یې ارزښتمن ځای لاره، لکه د پاني پټ په جګړه کې (۱۱۷٤ کال) چې د احمدشاه شپېته زریز اوردو د دښمن له درې سوه اوځلو یښت زریز اوردو سره جنګېده او د احمدشاه توپونو (ګڼ شمېر درنو توپونو) پر دښمن اور وراوه.

سپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنګ» په نامه یاد ېدل او د اوښ پر شا وړل کېدل. دا توپونه په هوسایي سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جګړې پر ډګر د درنو توپونو په توپیر «چې د کرښو تر شا درېدل» په لومړي کرښه کې ځای پرځای کېدل او پرته له دې چې پرځمکه خپاره شي د چوشوي اوښ له شانه یې د دښمن لیکې ویشتې، یا په بله وینا ننیو ماشینګرو ته ورته وو.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

داحمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهۍ پرلومړي کال اوو سوو زنبورک لرونکیو اوښانو ته رسېده او همدا شمېر یې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱ کال) د دښمن پر وړاندې کارولې دي. څرګنده ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لا پسې ډېر کړ.

داحمشاه توپچی کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزی» و چې تر اوسه یې کورد کندهار ښار د توپخانې په سیمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسی) و.

لښکري جوړښتونه:

یو دلګی لس تنه او لس دلګي (۱۰۰) تنه یو ټولی کېده، یو کنډک لس ټولیه (۱۰۰۰) تنه وو چې دوه یا څو کنډکونه به یو ځای شول یوه قطعه یا مفرزه ترې جوړېده.

د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلګی مشر)، یوز باشي (ټولی مشر)، منګباشي یا بیګباشي (کنډکمشر)، امیر لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي ټولګیو (لښکر ماتوونکیو زلمیو) کوماندان ته «قللرآقاسي» ویل کېده او د کشیکچي (د شاه ساتونکیو ډلې) کوماندان «کشیکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهین چې باشي» یا «جزایر چي باشي» او جنګیالیو ته یې «زنبورک چي یا شهنګ چي» ویل. د ټولو توپونو کوماندان «توپچي باشي یا مېر آتش» و.

لېږدونې:

د اوردو لېږدونې د آس، اوښ، خره، غوایه او پیل په مرسته کېدې. د جګړې پر ډګر جنګیالي پیلان هم د یرغل پرمهال د دښمن د کرښو د ړنګولو له پاره کار ېدل.

نیم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د ټول اوردو دوې برخې د «قامي لښکر یا سپاره خانان» په نامه نیم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسی آره ځواک له دریو برخو سپرو ټولګیو او یوې برخې

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پلي تولگي څخه جوړ او په لاندې ډول وېشل شوې و:

لومړی، هغه ډلې چې د جګړې پرمهال د هېواد له ځانګړیو سېمو څخه تر ټاکلیو آرونو لاندې په وسله واله بڼه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جګړې ته تلې او تر جګړې وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستنېدې چې دولت بیا پر هماغه کال د نوموړې سېمې د ېواني مالیه وربښله، لکه د «کرم» سیند پرغاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت د ېواني مالیه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي او ښان ورکول خود جګړې پر مهال یې د نوموړې مالیې پرځای پرته له دولتي تنخا (۲۰۰) سپاره جګړې ته چمتو کول.

دویم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د تېرونو د مشرانو له خوا د جګړې له پاره چمتو کېدې او تر جګړې وروسته بېرته سره بېلېدلې او پرخپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جګړې پرمهال یې دولت ته سوېتیا ورکوله، نور یې له ملکي او پوځي څانګو سره اړیکې نه لرل او یوازې یې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوند ډلې د تنخا او لګښتونو په نامه د کال یوه اندازه پیسې او جنس تر لاسه کاوه. نوموړې تنخاوې د دولت له خوا په ځانګړې ځای کې د کوماندان د جاګیر په توګه ټاکل شوې وې چې د دولت په مالي څانګو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او یا د هېواد په نورو سېمو کې کالنی حواله او سپارښتلیکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخیستل کېدې او لګېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه ګوښه وه او دولت د کورنی او بهرنی جګړې له ورځو پرته هغه نه پېژنده.

درېیم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېریو په څېر وسله والې وې او په ټاکلي وار یې په هېواد کې دغه دندې پرمخ بېوې:

د بریدونو ساتنه، د پورونو راټولول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوټوالی پرځای د سیمه یزو حکومتونو داداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړیو نومونه په ځانګړې څانګه کې لیکل شوې وو. دا هماغه څانګه ده چې د محمد زیو پرمهال یې نوم «سان وچهره» شو او د امیر حبیب الله خان د مهال تر پایه روغه وه. دلته به هر کال سوېتیا کېده او د سړیو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

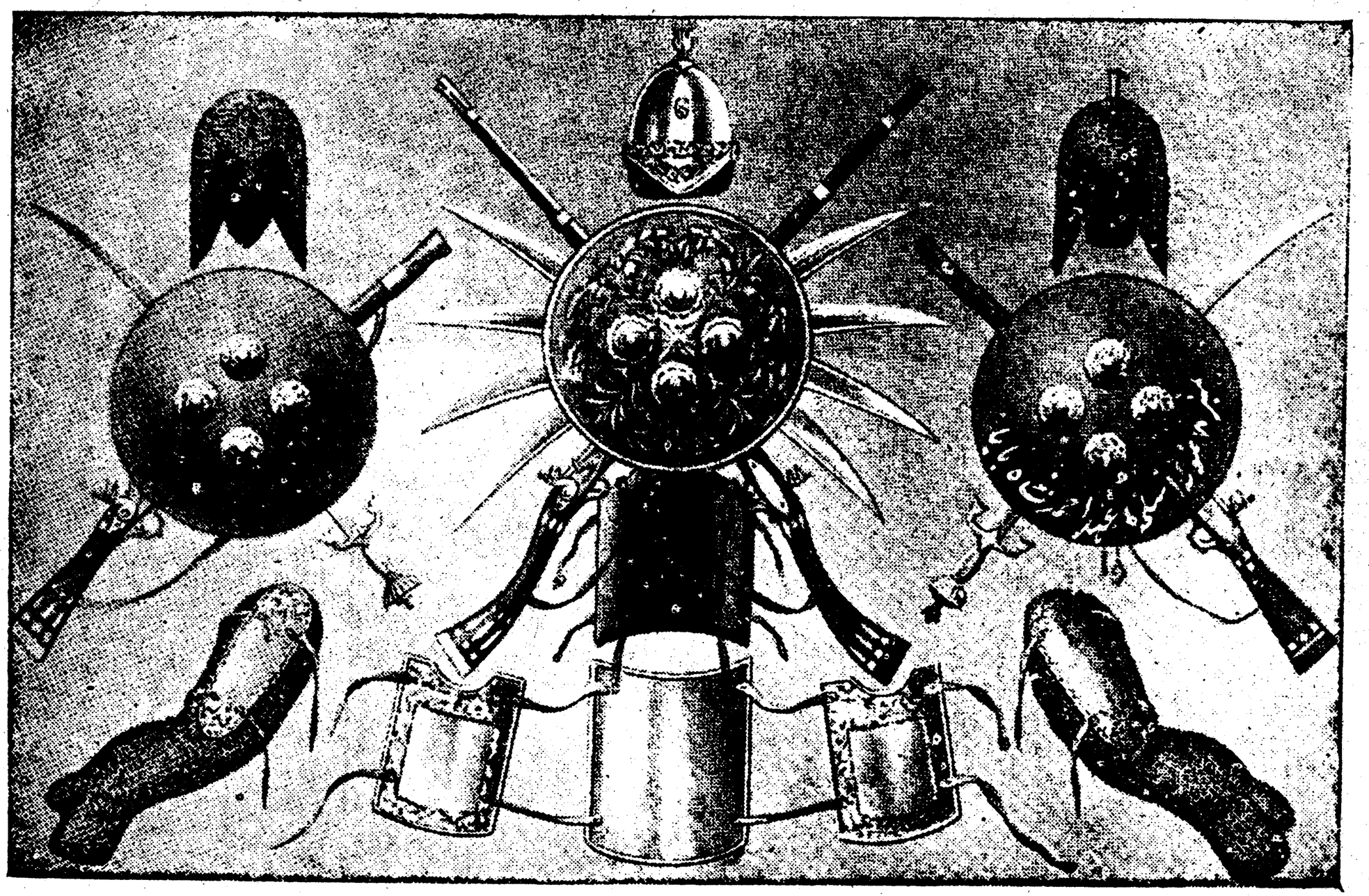

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

يې رسمي تصديق کېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانګو د تصديق له مخې د ډلې د نغدې او جنسي تنخا پرځای په شتمنيو کې د د ېواني ماليو حوالې او سپارښتکليونه او يا يې د ډلې د کوماندان جاګير ورشمېره.

د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چا د کوماندانۍ رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاکل شو، نوموړي به که شاهزې و، که وزير يا مامور و که خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل کاوه او خپل ازيزان، ګاونډي، نوکران و آشنايان به يې په کې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ورکولې او د ډلې خورد ضابطان يې ټاکل، خو د آسونو بيه ورو، ورو د سرتيرويو له کالنۍ تنخانه بيليده او وسله د امانت په ډول پاتې کېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل کېده، له ځينو کوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم کوله او وروسته يې بيه له تنخا څخه ګرځوله.

که د ډلې کوماندان به کوچنی و «سپور... مشر» که منځوي و «سپور... خان» او که لوي به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، کوماندان يې رپی (بيرغ) اوچتولای او نغاره يې غږولای شوه.

نيم پوځي ډله له پښځو سپرو نه پيل او ترڅو سوو ان څو زرو پورې رسېده. د ډلو منځنی جوړښت هم پر لس کسزو دلګيو ولاړ و، خورد ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلګي د «بيرغ» په نامه يو ټولی کېده او مشرته يې «بيرغوال» وايه، په دې توګه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغوال د ډلې افسران ګڼل کېدل.

ډله د خپلو دندو د ننه خپلواکه وه او له بل هېڅ پوځي مقام سره يې اړيکې نه لرل. کوماندان يې په خپله پوځي دنده کې خپلواک و او په ملکي دندو لکه: ملکی، حاکمی او نورو کارونو کې يې «که لرل به يې» له اداري آرونو سره سم چلند کاوه او پر يوه مهال يې د واړه ملکي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو کوماندانان، تم مهال په ولايتونو کې د نايب الحکومه ګانو او په پلازمېنه کې د کورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

او په جګړه پز یانه کې د پوځي سرتېریو دلوی کوماندان منونکي وو. په کورنیو او پوځي چارو کې به چې دوې یا څو نیم پوځي لښکرې په ګډه لېږل کېدې مشتري یې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو یې د ډلې د غړیو شمېر ډېر و.

د اوردو شمېر:

احمدشاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري یې لرل او همدا چې د پاچاهی پر لومړي کال د اوردو پراختیا ته ځیر شو، د محمد امین د وینا له مخې یې شمېر څلوېښتو زرو ته ورسېد. تاریخ لیکونکي د هند د ځمکنیویونو په ترڅ کې د هغه د جنګیالیو شمېر له دوولسو زرو نه تر اتیا زرو پورې لیکي او هماغه مخکېنی مورخ د خوراسان په یونونو کې د احمدشاه د جنګیالیو شمېر په اغراق سره له اویا زرو نه تر یو سل وشل زرو پورې ښیي.

په هر ډول، ښایي دا ومنو چې احمدشاه د جګړې پر یوه ډګر هم ټول افغاني اوردو کار ولې نه دی ځکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکیو سرتېریو ته اړ و.

یو مؤرخ د احمدشاه د ځای ناستي تیمورشاه د اوردو شمېر تر اتیا زرو جنګیالیو هم ډېر ښیي او فیض محمد د احمدشاه د لسمي زمانشاه د اوردو شمېر داسې څرګندوي:

د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولګي د پېنځو کوماندانانو تر لاس لاندې:

(دوولس زره سپاره)

دده باشي، منګباشي او قللر آقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولګي: (دوولس زره سپاره)

د درانیو سپاره ټولګي: (دېرش زره سپاره).

د ترینو، هوتکو، توخیو، اندړو، ترکیو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولګي: (...).

پلي ټولګي: (دېرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان و دېرو په پوځي اډو کې د رسالې مېشت ټولګي او پلي کنډکونه:

(پېنځلس زره پلي)

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نوموړی مورخ پر پورتنی څرګندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولګي (شپږ اتیا زره) او د پنجاب په جګړوکې «له پلیو ټولګیو پرته» جګړه یز اوردو (سل زره) او ټول اوردو (یوسل و دېرش زره) جنګیالي، لیکي.[1]

نو د احمدشاه د هېوادونو د پراختیا، ګڼ شمېر جګړه یزو یانو او د جګړې پر ډګرونو د هغه د سرتېریو د شمېر «د شپېتو زرو په شا و خوا کې» له په پام کې نیولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوردو شمېر یو سل و شلو زرو جنګیالیو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافیایي، سیاسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکیو تر منلو وروسته ښایي لاندېنی کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوردو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه یوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوردو ۲/۳ برخې (اتیا زره سرتېري) نیم پوځیان او ۱/۳ برخه یې (څلویښت زره سرتېري) پوځیان وو.

د ګرد اوردو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولګي او یوه برخه (دېرش زره تنه) یې پلي ټولګي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولګي هم په دغه شمېر کې راتلل.

د اوردو تنخاوې:

د احمدشاه اوردو د تنخا په اړه یې د شمېر په څېر زموږ په تاریخونو کې څه نه شته. یوازې فیض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوردو د تنخاوو په اړه داسې لیکي:

د زمانشاه د وولس زره شاهي رسالې «د زلمیو لښکر» خپله کالنی تنخا له نظام دفتر نه نغده اخیسته چې د هر یوه کالنی تنخا له «لسو» نه تر «پېنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکی تومان پېنځه

---

(۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواریخ» (۵٦) مخ کتلی شئ. د امیر شیرعلي خان پوځي سرتېري یوازې په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او میر عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې دده د مهال له نظام دفترونو څخه څرګندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردلیان و سرداران یې سل زره سرتېري وو. امیر حبیب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راټېټ او خاصه دار ډلې یې لرې کړې. د دغه پاچاه ځای ناستي سپاره خانان هم وشنل او د ټولو پوځي سرتېریو شمېر یې دېرش زره پرېښوو.
د محمد زیو پر لومړي پېر د امیر شیرعلي خان له مهاله تر امیر حبیب الله خان پورې پلي کنډکونه شپږ سویز وزریز، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کنډکونه درې سویز وو. په همدې توګه کنډکونو هم ځانګړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کنډک یا پلتن، رساله یا ترپ، حیدري او...

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

روپۍ دي» د زمانشاه «دوولس زره» بدرگه لښکر ډېرو نغده تنخا او ځينو نيمه نغده او نيم جاگير لاره. ددې ډلې افسران د پاچاه ښليو شتمنيو په لرلو سرلوړي وو[1] له دې څرگندونې نه ښکاري چې لومړی د زمانشاه د سرتېريو تنخايو تر بله توپېر لاره او لږ و ډېره وه، دويم دا چې جنسي تنخايې هم اخيسته او دريم دا چې گڼو پوځي افسرانو ته د تنخا پرځای جاگير ورکړ شوی و، په دې توگه ويلای شو چې:

د زمانشاه د اوردو د سپاره ټولگي (لوړ پوړ شاهي لښکر) يوه سړي ته د کال (پېنځلس تومان=درې سوه روپۍ) تنخا ورکول کېده چې د مياشتې (۲۵) روپۍ کېدې، د منځوي پوړيوه تن ته د کال (لس تومان=دوه سوه روپۍ) تنخاوه چې د مياشتې (شپاړس روپۍ او څو پيسې) کېدې. دا چې دغه دوه پوړه ځانگړې شاهي لښکرې وې، نو د اوردو نورو سپرو فرقوته «که پوځي وې که نيم پوځي» دريم پوړ هم ټاکلای شو، په دې ډول ښايي چې د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټيټه وه او د اوردو پليو ټولگيو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، يا په بله وينا د تنخا له پلوه په څلورم پوړ کې راتلل.

زما په اند په ټولېز ډول د زمانشاه د اوردو يوه سپاره ته د کال تر (اتو تومانو= يوسل وشپېته روپۍ) چې د مياشتې (۶،۵ روپۍ او څو پيسې) شي ډېره تنخا نه ورکول کېده. ددغه اټکل د رېښتيايني له پاره لاندېني لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور «شاه محمود» چې د افغانستان دخول و پلاز هيله يې لرله، وروسته تر هغې چې د پلارني دوست دفرملي سپرو د مشر د محمد خان زوی «عليخان» برملي په مرسته د کابل بالاحصار له زندانه په تېښته بريالي شو، د پوځي ځواک د چمتو کولو تکل يې وکړ، خو دا چې بيړنی شيبې وې، د زړونو د ترلاسه کولو او د سرتېريو د راټولولو له پاره يې په گرشک کې د لښکر د سرتېريو مياشتنی تنخا (پېنځلس پخې روپۍ) وټاکلې.[2]

---

(۱) سراج، ۵۶مخ.

(۲) سلطاني، ۱۷۸ مخ. پخه روپۍ دوه مثقاليزه سپينزرې روپۍ وه چې شپېته مسيني پيسې ترې جوړېدې او د امير حبيب الله تر مهاله دود وه خو اومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سو مسېنو پيسو سره سمه وه، کچ و وزن يې هم همداسې و، د کابل من (پوخ) اته سېره او د کابل خروار اتيا سېره و، خو د تبريز من (اوم) دوه نيم چارکه او خروار يې د کابل دوه شپېته نيم سېره کېده.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ښکاره ده چې هاغه مهال دا تنخا د بیړې له امله ډېره ټاکل شوې وه . امیر دوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه دورور شاه شجاع پرځای کیناست ، د خپل پوځي اوردو جنګیالیو ته یې د میاشتې (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نیم پوځي سرتېریو ځینې افسران تر اوسه شته چې له ځان سره یې « د سراج الملة والدین » پر مهال (۸۰) سپاره لرل او هر کال یې د خپلې او سرتېریو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخیستې، خو دا پیسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د میاشتې تر (دوولسو) روپیو لږ رسېدې. (۱) په دې توګه د احمدشاه د وروستیو ، لکه : زمانشاه، شاه محمود و امیر دوست محمد خان د اوردوګانو د کالنۍ تنخا له مخې دده د اوردو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پایلې ته رسېدلی یم چې د احمدشاه د سپرو ټولګیو هر سرتېري ته په میاشت کې (دوولس) روپۍ او د پلیو ټولګیو یوه سرتېري ته د میاشتې (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده، په دغه توپیر چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګیو او همدا راز د پوځي ټولګیو تنخا له نیم پوځي هغو سره یو تر بله توپیر لاره او همدا راز د اوردو تنخاوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

---

(۱) د محمد زیو پر لومړي پېر د پوځي سرتېریو تنخا په لاندې ډول وه:

د امیر دوست محمد خان د هر پلي سرتېري د یوې میاشتې تنخا شپږ پخې روپۍ، د امیر شیرعلی خان د پلي میاشتنی تنخا اوه پخې کابلی روپۍ او د سپاره یې د میاشتې نولس روپۍ، د امیر عبدالرحمن خان د پلي میاشتنی اته روپۍ او د سپاره یې په میاشت کې شل روپۍ ، مانا دا چې د آس میاشتنی تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د میاشتې یې د پرش روپۍ تنخا اخیسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهی وروسته د هر سرتېري تنخا د میاشتې دوې روپۍ جګه شوه، په دې ډول چې پلي ته د میاشتې دوولس، سپاره ته څلورویشت او لومړني شاهي ته څلور دپرش روپۍ تنخا ورکول کېده.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دوه ویشتم څپرکی

د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه

هېوادنی ګټې: داحمد شاه پر مهال د افغانستان ګټې سیده او ناسیده مالیې وې چې د «دېوانی مالیو» او «باج اخیستنې یا خرڅ اخیستې» په نومونو له کرنیزو څمکو، بنونو، ژرندو، کورنیو څارویو، کورنیو او بهرنیو سوداګریزو شیانو او کورنیو سوداګریزو صنعتی توکو څخه اخیستل کېده. د ناسیده مالیو شمېر ډېرو او له یوه شي نه د هېواد په بېلا، بېلو ځایو کې څو ځلې اخیستل کېدې.

سربېره پر دې د «خالصه جات» په نامه دولتي څمکې د ګټې غوره سرچینه وه چې د کرنې یوه پر درې برخه یې دولت ته رسېده، د دغو چارو کارکوونکي ته «د ثالثات کارکوونکی» ویل کېده چې فیض محمد یې هم یادونه کړې ده. (۱)

ځینې مهال د مالیې کارکوونکیو او مشرانو دولت د نویو ناسیده مالیو په راوېستلو اړ کاوه او له دې لارې یې د هېواد سوداګرو کارګر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بندیان او له کابل نه یې دوسوه زره روپۍ نوې مالیه لرې کړه. (۲)

د سیده مالیې یوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سیمه یزو خانانو او داسې نورو د تنخا او جاګیر لګښت و او پاتې یې د دولت نغدي او جنسي خوندیینونه ته تله.

---

(۱) سراج، ۳۷-۱٦٥ مخونه. (۲) سراج، مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (تېکه والو) ته په اجاره (تېکه) هم ورکول کېده. تېکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته یې مالیې راټولولې او دولت ته یې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوي له مالي څانګو سره د شمېر پرمهال د مالي څانګو د حوالو او سپارښتلیکونو، د زېرمو د رسېد پاڼو، د ټاکلیو اشخاصو د مالیو د ښنلیکونو او یا هم د بدو پېښو له امله د کرنیزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرایي اخیستنه، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به یې پښه ګوډه کړه نو د اخیستونکې څانګې له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوی څخه یو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن تېکه وال و چې د احمدشاه تر مړینې وروسته یې په «شپږسو زرو» روپیو د «ښکارپور» د مالیې تېکه لرله، خو دا چې خوندیینې ته یې د پیسو په ورکړه کې ناغېړي کوله نو کلک چلندې اخیستونکي پرې وټاکل شول. نوموړی د دغه سپکاوي له امله واوښت او د تیمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه را پورته شو او وګړیو ته یې د شتمنیو تر وېش وروسته پر کندهار وسله وال یرغل وکړ او وروسته د کابل لوري ته وخوځېد، خو د تیمورشاه له خوا مات او وځپل شو.

ابن محمد امین دا پېښه په پراخ ډول څرګنده کړې ده. (۱)

له دغو کرښو نه موخه دا ده چې د احمدشاه مهال د مالیې د تېکه والی او پور اخیستنې د ډول یوه بېلګه چې تر دې وروستیو (د سراج الملت و الدین مهال) په افغانستان کې دوده وه؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنی ګټې څومره نغدې او جنس کېدې. په رېښتینې توګه د دغه ټکي او څارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېړ د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شیانو د مالیو کچه پټه او د پلورلیو او پېرودلیو سوداګریزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاریخ په پاڼو کې څغلنده نغوټې شوي، چې د هغوی په مرسته تر یوه ځایه پرې پوهېدای شو، لکه موږ وینو چې د احمدشاه پرمهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولایتونو د زمول شویو مرهټیانو کالنی مالیه د هغه ځای د مشر آدینه پرژمنه (اووه نیم میلیونه) روپۍ ټاکل شوې وه. (۲) یا دا چې احمدشاه د «بنو» له

---

(۱) مجمل، ۱۵۳ مخ. (۲) سراج، ۲۰ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

سپمې نه د مالیې او لښکر د لګښت و خواړو په نامه «اتلس زره روپۍ» اخیستې. (۱) یا احمدشاه پر (۱۱۸۱هـ) د دېرې اسماعیل خان د کوچنۍ سیمې «میاوالې» مالیه له (څلوېښتو) جریبو څخه یوه روپۍ وټاکله. (۲)

یا د احمدشاه تر مړینې وروسته د سند د «ښکارپور» د سپمې مالیه د کال په (شپږو سوو زرو) روپیو ټاکله وه. (۳)

سربېره پر دې د احمدشاه د لمسې پرمهال د افغاني ولایتونو کالنۍ مالیه، لګښت و سپما په لاندې ډول څرګنده ده. (٤)

ولایت نوم	د کالنیو مالیو کچه	کالنۍ لګښت	د خونديينې سپما
کشمیر (لوی ولایت)	۲,٤۰۰,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
پېښور (منځنی ولایت)	۱,۲۰۰,۰۰۰	...	...
ملتان (کوچنی ولایت) »ت)	...	...	۳۰۰,۰۰۰
غازي خان د بره (همداراز)	۷۰۰,۰۰۰	...	...

له پورتنۍ څرګندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځینو افغاني ولایتونو د کالنۍ ګټې پر اوڅاربدو سربېره د یوه ولایت لکه «کشمیر» کالنۍ لګښت وسپما هم ډاګیزېږي، په دې مانا چې د ولایت لګښت د دولت د ګټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خونديينې ته تر یوې برخې لږ رسېږي.

کله چې نور افغاني لوی، منځوي او کوچني ولایتونه، لکه: خوراسان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سیستان، بامیان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولایتونه له مخکېنیو ولایتونو: کشمیر، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالنۍ مالیه یې اندول وګنو، د دغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له مالیو سره یې ژور توپیر نه لاره، دې پایلې ته رسېږو چې د افغاني ولایتونو او پنجاب

---

(۱) حیات، ۵۲۰ مخ تر احمدشاه مخکې دې سپمې، سپمه یزو مشرانو ته څلور ډوله مالیې ورکولې: له ځمکو څخه جنس یو پرلس، له ځمکو څخه نغدې څه د پاسه یو پر لس، د شیانو د پلورولو له امله په روپۍ کې یوه پیسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستیو یې وروسته رنجیت سنګ له بنو نه پر کال (سل زره) آو بیا انګریزانو (سل ویولس زره) روپۍ مالیه تولوله. همدا راز حیات ۹۰۵ مخ.

(۲) حیات، ٦۱۵مخ. (۳) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(٤) سراج، ٥٦ مخ، محمد حیات پرخپل مهال د انګریزانو له خوا د پېښور او دېرو تولو مالیه (دوه مېلیونه) کلداري لیکي، ۸۹مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

(گرد هېواد) د تولې کالنۍ مالیه (یودېرش مېلیونه) روپۍ کېدې، په دغه توپیر، لکه پلوڅستان چې د مالیې پر ځای د شپږو زرو سپرو بلوچو سرتېریو کالنۍ لګښت ورکاوه، یا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاړاکونو او ویجاړونو له امله دومره ړنګ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسې تر مهاله یې هم خپل کالنې لګښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خوندیینې څخه یو څه پیسې د نوموړیو ولایتونو د لګښتونو له پاره وراستول کېدې.[1]

د احمدشاه دولت کالنۍ ګټې یوازې همدا (۳۱ مېلیونه) روپۍ ګڼلای نه شو، سره له دې چې دغه شمېر هم دولتي بودېجه بشپړوله؛ لګښتونو ته بس و، او یو څه یې د سپما په توګه خوندیینې ته هم تلو، خو د دولت نورې ګټې د جګړو د ډګرونو ولجې او د ګاونډیو هېوادو د مشرانو او پاچاهانو ډالۍ وې.

که څه هم چې د اګټې تاکلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پایه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پرلومړیو (۱۱۶۰) کال هغه خوندیینه چې د کابل و پېښور څو کلنه مالیه او د پنجاب د مشرانو ډالۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقي شیرازي» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل مېلیونه) روپۍ یا (دوه مېلیونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندینې ډالۍ چې ګرانبیه ډبرې په ځانګړې توګه «کوه نور» په کې و، هم ستره شتمني ګڼل کېده. هغه خوندیینه چې د پنجاب د نیولو پر کال (۱۱۶۵) «میرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخیو د وینا پر بنسټ (لس مېلیونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډېلي کې د وزیر قمرالدین زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پیسې چې د نوموړي له شتمنۍ نه د احمدشاه خوندیینې ته وسپارل شوې، (شل مېلیونه) روپۍ یې لیکې. په هندوستان کې د احمدشاه د یوې جګړې د ډګر (پاني پټ) ولجه مېلیونونه روپۍ، لوښې، څاروي، وسلې او داسې نور وو، همدا راز د هند د نورو راجاګانو او مشرانو ډالۍ او د جګړو ولجې هم پر پورتنیو څرګندونو وړ ډېرولای شو.

---

(۱) سراج، ۵۶ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

په هر ډول، دومره ویلاي شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بډایه وه او ترمړیني وروسته یې اوږده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساینه ګڼل کېده.

پر هغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپما د خوندیینې یو شمېر ګاڼې او ګرانبیه ډبرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پېنځو مېلیونو) روپیو په خوا وشا کې لیکي. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې ګټې لرلې، څه اړنګ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غمیو او سروزرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غوندې ستري بریاوې، درنې وجې او د پاچاهانو ډالۍ لاس ته ورنه غلې.

دولتي لګښت:

د احمدشاه د دولت لګښتونه دا وو:

د سرتېریو او افسرانو تنخا، د وسلې او پوځي یونونو لګښتونه، د هېوادنیو کارکوونکیو، سیمه یزو خانانو، ساداتو او دینپوهانو، تنخاګانې، دلېږدونو او سپرلیو لګښت، د دولتي ودانیو لګښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لګښتونه او داسې نور، خو پوځي لګښت د هېواد تر ټولو لګښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې دوو برخو ته ورنېژدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اوردو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوې زره) یې په سپرو او (دېرش زره) یې په پلیو ټولګیو کې وو، نو چې د هر سپاره میاشتنۍ تنخا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس مېلیونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلې هم میاشتنۍ (شپږ) روپۍ او جنس تنخا اخیسته چې ټوله په کال کې (دوو مېلیونو او یو سل وشپېتو زرو) روپیو ته رسېده.

همدا راز د اوردو د افسرانو نغده او جنس تنخا چې د جاګیر په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو د ډکولو او د لېږدونو او داسې نورو کالنۍ لګښت (درې مېلیونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه د اوردو ټول کالنۍ لګښت څه د پاسه (نولس مېلیونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې په پرتله (۳۱ مېلیونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

په هېواد کې د ودانیو چارې، لکه: ښار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښېګاري ډول سرته رسېدې. د کارکوونکیو تنخاوې، د دربار لګښتونه او داسې نور د دولتي ګټو له هماغو (۱۲ مېلیونو) پاتې شویو روپیو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سپما خوندیینې ته سپارل کېدل.

دا مو په پام کې وي چې د لاریونونو د لګښت له نیول شویو هېوادونو، ولجو او د بهرنیو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډالیو څخه بشپړېده.

د یادولو وړ ده چې د هېوادنیو کارکوونکیو، خانانو او داسې نورو نغدي او جنس تنخاوې د جاګیر او د هېواد له دېواني مالیو نه د حوالو او سپارښتلیکونو له لارې ورکول کېدې څکه چې خوندیینو اوږه ورکولای نه شوه.

تولو لویو دولتي کارکوونکیو ته هم د تنخا پر ځای پاچاه ښېلي کلي او باندې رسېدلې وې. لکه ابن محمد امین چې د مختار الدوله «شیرمحمد خان» د کلیو او باندو د جاګیر یادونه کوي چې د تیمورشاه پرمهال ترې اخیستل شوی و.[1]

د محمد زیو د پاچاهۍ پرمهال د ابدالیانو په توپیر د لویو کارکوونکیو تنخا جګه شوه، د بېلګې په توګه شاه شجاع ابدالي خپل ورور شاهزې پیروزالدین ته چې د هرات نایب الحکومه و د هغه ځای له دېواني مالیې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخا ټاکلې وه[2] او خپل زوي شاهزې تیمور ته یې چې د کندهار نایب الحکومه و، د کال (۳۶ زره) روپۍ تنخا ورکوله.[3]

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له مالیو نه یوازې د هغه ځای لویو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخاوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار میرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل واویا زره) روپۍ، غلام محی الدین خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شیر علي خان ته (سل زره) روپۍ، منوردل خان ته (اویا زره) روپۍ او څو نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ دېرش زره) روپۍ.[4]

له دې نه ښکاري چې د احمدشاه مهال د چارواکیو تنخا د هغه تر وروستیو تیټ وه.

---

(۱) مجمل، ۱۵۹مخ (۲) سراج، ۷۶مخ (۳) سلطاني، ۲۶۳مخ. (٤) سراج، ۲۲۰مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

درویشتم څپرکی

د احمدشاه د چارواکیو رسمي نومونه

افغانانو یو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې یې د خپلې شهنشاهۍ پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفرخان، تفال خان، سربلند خان او په لسګونو نور.

محمد قاسم فرشته څو ځلې دغه افغاني نومونه یاد کړي، په ځانګړې توګه د سلطان علاوالدین د سلطنت د پېښو په ترڅ کې یې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانکوي بهمني» نومونه اخیستي دي.

د احمدشاه پرمهال یو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له یوې ډلې نومونو سره چې له پېړیو راهیسې د ختیځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، یو ځل بیا په افغانستان کې دود شول چې کورنیو او بهرنیو څېرو ته یې ورکړه یوازې د پاچاه واک و. دا نومونه ډېر او په لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثار خان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفایت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امین الملک او په دې ډول په لسګونو نور.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

څلورويشتم څپرکی

د احمدشاه ودانی

په دې پوهېږو چې احمدشاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې ورپېژندلو ته وزګار نه و. ښايي وويل شي چې د افغانستان پوهه، ادبيات او لرغوني ملي صنايع چې د مغولو تر تاړاک وروسته ويجاړ او د افغانستان د تيموريانو پرمهال لږ راژوندي شول او بيا د اوزبکو، سپويانو او بابريانو له لاسه د هېواد د سياسي شننې له امله ګړنګ ته ولوېدل، د احمدشاه پرمهال هم پرهماغه مړ ژواندې بڼه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هيڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون و اکاډيميک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمدشاه د خپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنايعو او اقتصاد ودې ته هر اړخيزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سياسي او کورني پلوه د يوه ړنګ و ويجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوند يې د همدغو نيمګړتياوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توګه، سره له دې چې له احمدشاه نه په دغه لړ کې کومه غوره نښه راپاتې نه ده، خو بيا هم چې کله وزګار شوی لږ وډير يې ودانيو او دځينو کورنيو صنايعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دي.

احمدشاه د نادرشاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ړنګېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا يې « چې پر خيشته ځمکه يوازې له پلازمېنې سره د جګړې له پاره جوړه شوې وه » د افغانستان د پلازمېنې ور نه ګڼله، ځکه يې پر (۱۱۷٤) سپوږميز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو، (نهمه ګڼه انځور کتلی شئ) او د لومړي ځل له پاره يې سيده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو يوه بل ته مخامخ وو.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

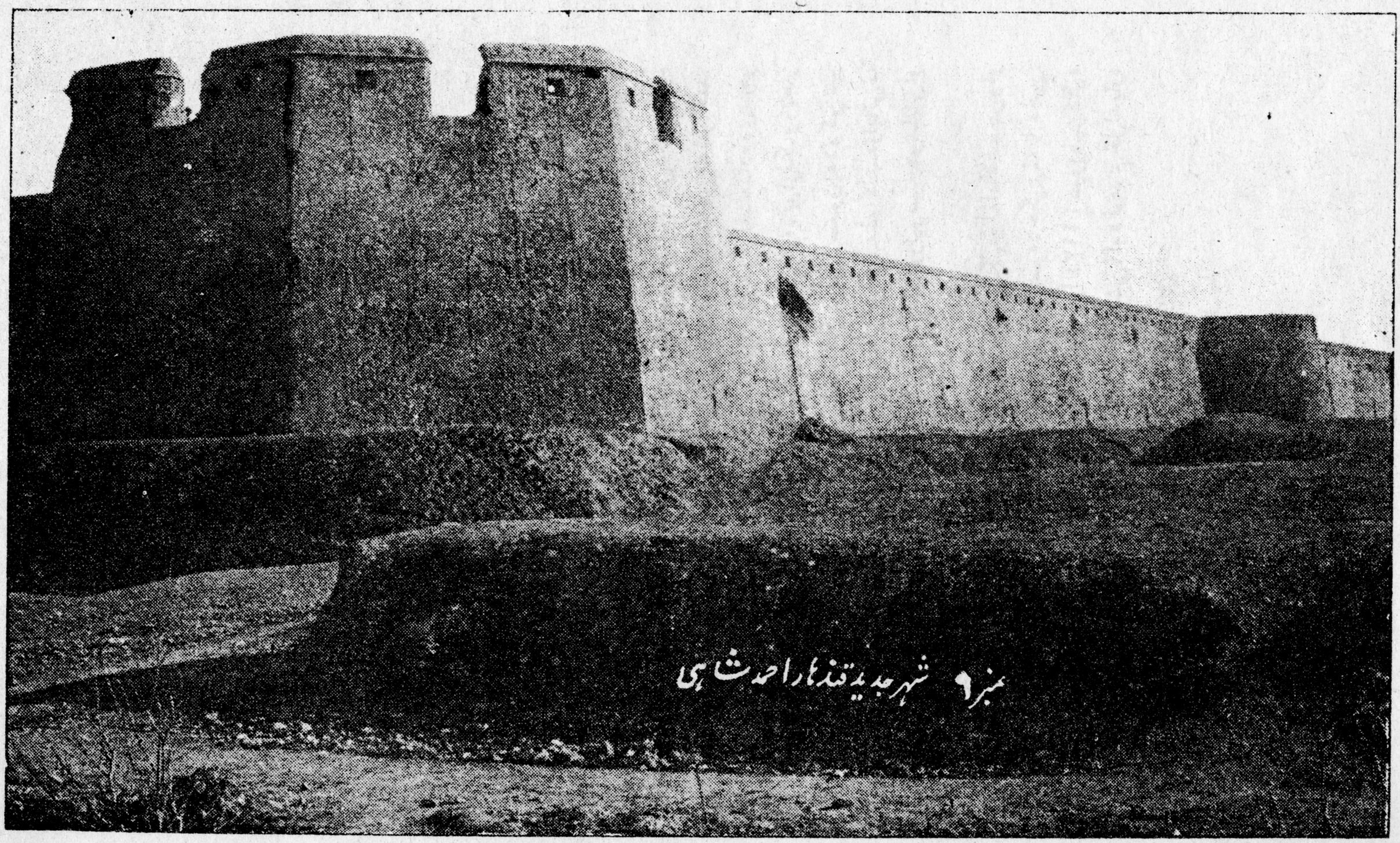

نمبر ۹ شہر جدید قندہار احمد شاہی

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمدشاه د ښاري سیمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې «دولتي ارګ» وټاکه چې وروسته یې ښه واړول شوه او اړخونه ته یې د شاهي سرتېریو مېشتځي، توپخانه، وسله تون، ډیپو، د باروت جوړونې ځای او شاهي غوجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ یې د «شاه بازار» ترڅنګ شاهي جومات جوړ کړ (لسم انځور کتلی شئ) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دې چې «د حضرت محمد ﷺ» د سپېڅلې خرقې او خپل قبر له پاره یې د «شاهي بن» په منځ کې جوړې کړې. اوس د بن څرک نه لګېږي، دا هماغه ښکلې ماڼۍ ده چې د یوه اسپانوي ختیځ پوه «هسري هراس» په وینا «یوه نړۍ سپېڅلتیا او برم و پرتم تر ووري». (یوولسمه ګڼه انځور کتلی شئ)

احمدشاه پر (۱۱۶۶) کال د کابل بې آرو بنسټه ښار ته د یوه دېوال په چاپېرولو پوځي ښه ورکړه خو نن یې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالاحصار ختیز لوري ته یې د شاه شهید په نامه د «شاه اسحق ختلاني» زیارت پر ۱۱۸۳ کال د خواجه سرا «یاقوت» په مرسته ودان کړ. همدا راز یې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنی تاشقرغان جوړ کړ. دده پر مهال (۱۱۸۳) کال په سند کې د نایب الحکومه «غلام شاه خان» له خوا د «حیدر آباد» نوي ښار بنسټ کېښوول شو. احمدشاه پر (۱۱۷۰) کال د خپلو دوو کارکونکیو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجیانو له پاره د استوګنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سیمو کې به هم ودانیزې چارې شوې وې خو د تاریخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختیزو ولایتونو ان هندوستان ګڼ شمېر ختګر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې یې ځانګړې مېنه د «دختګرو مېنې» په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوګن یې هماغه د احمدشاه مهال د ختګرو کول دی چې پورتنۍ پېښه یې هېره نه ده او اوس هم ختګري کوي. د احمدشاه پر مهال پر ودانیو سربېره چې بشپړه بېلګه یې د هغه خپل زیارت دی، د افغانستان له نورو ښکلیو او پرمختللیو صنایعو څخه چې د منځنیو پېړیو په لړ کې په زړه راکښونکې بڼه څرګندوو او ورو، ورو له منځه لاړل، یو یا دوه یې ژوندي وساتل شول، لکه مورو وینو چې د احمدشاه پر مهال د لرغوني ښکلي افغاني خاتم کاري او لرګین کاري په لړ کې د نورو ترڅنګ ښایسته کړکۍ هم جوړېدې چې ځینې یې لا تر اوسه د هاغه مهال په جوړو شویو کورونو کې پاتې دي. (۱۲ انځور) او یا د ډول، ډول لرغونیو افغاني انځور شویو زرینو توتو پر ځای چې په ټول ختیځ کې یې لوړ نوم لاره او یو مهال د چنګیز د زوی «اوغدي» د خوښونې له امله د هرات ښار د بیا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پر مهال ښکلې وریښم ګڼدنې د «خامک ګڼدنې» په نامه ښه پرمختګ کاوه چې تر اوسه کار پرې کېږي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

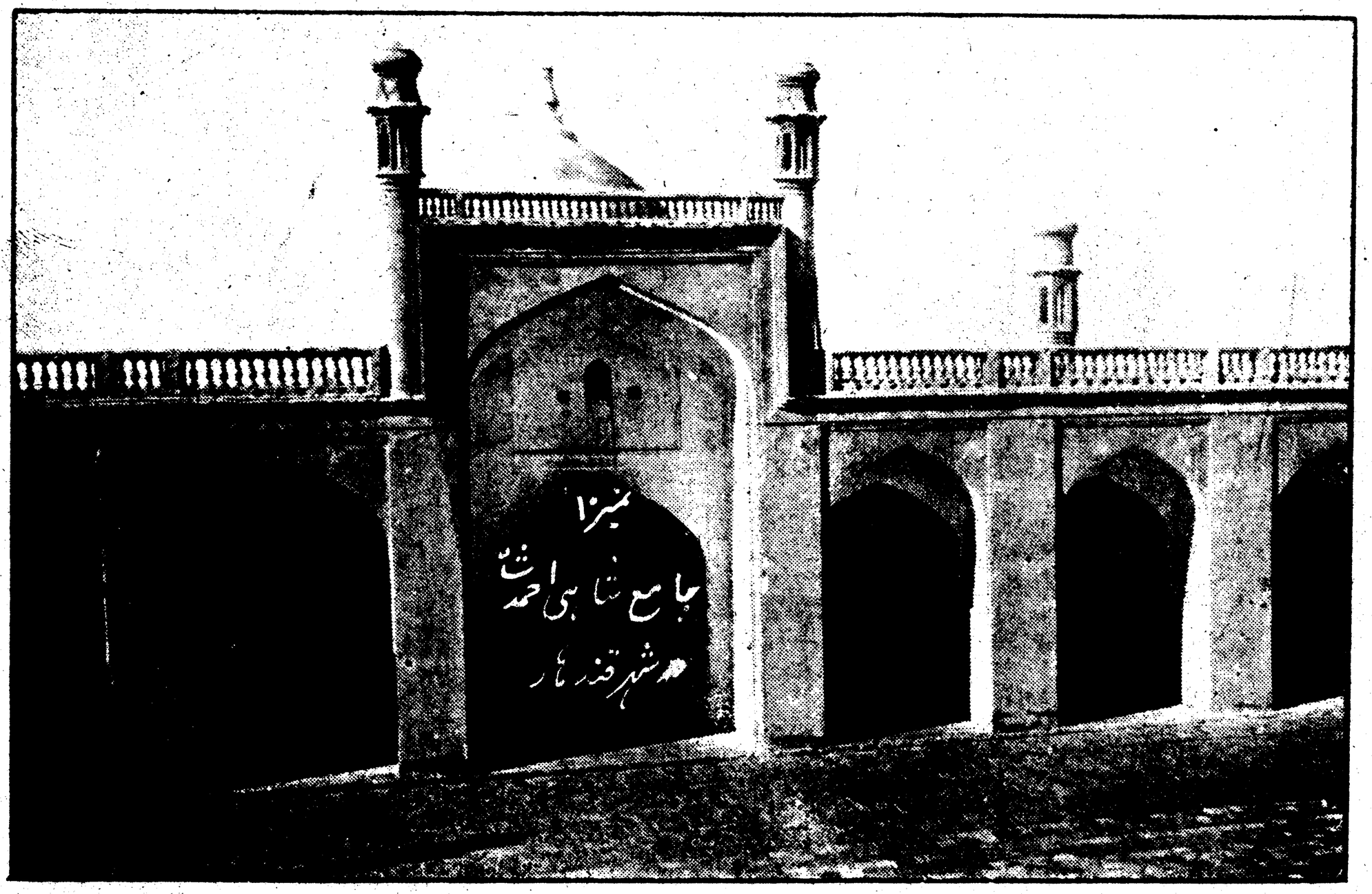

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

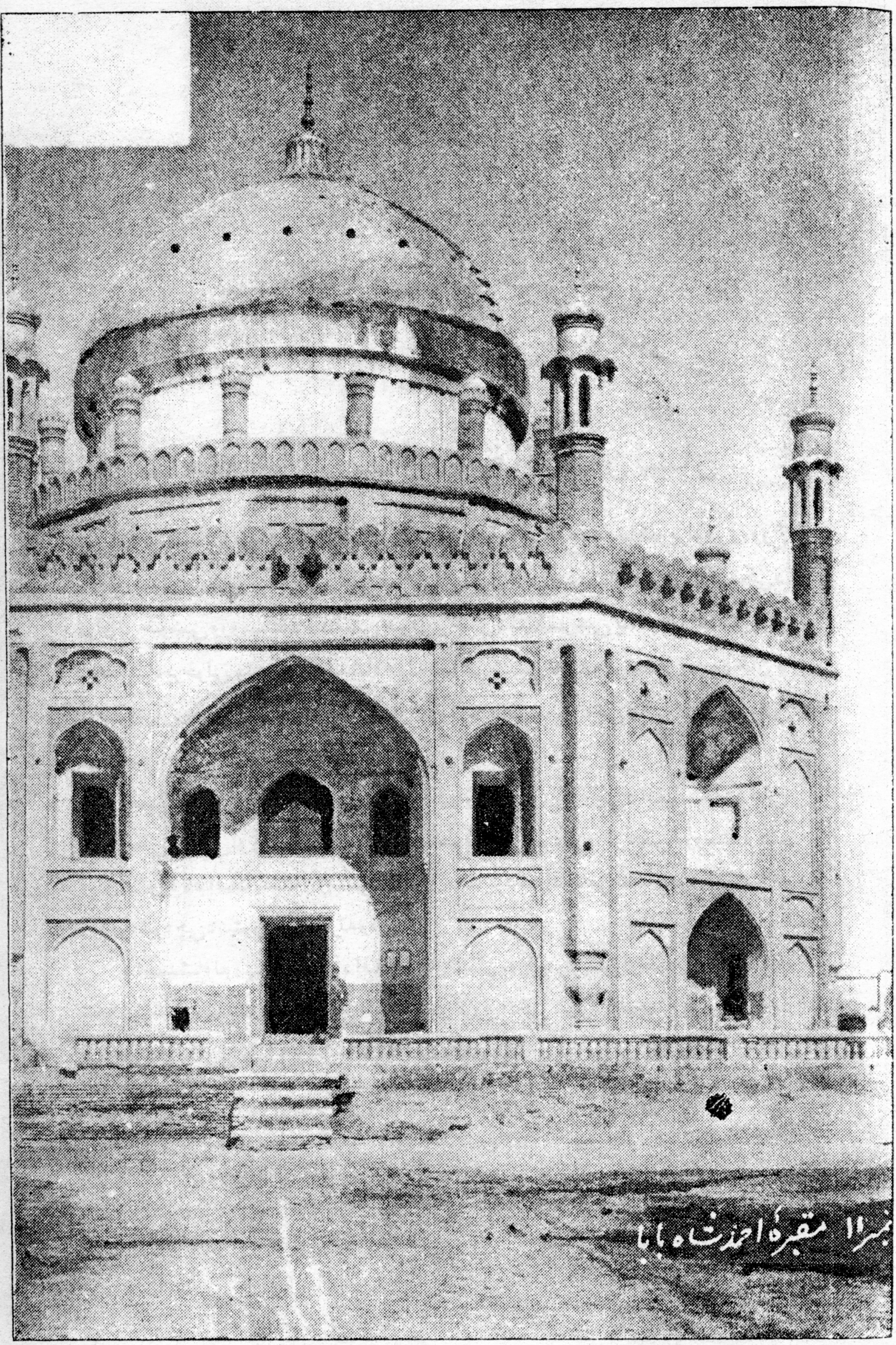

نمبر ۱۱ مقبرۂ احمد شاہ بابا

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پېنځه ویشتم څپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان، پرپاچاهی د هغه د تاکلو پرلومړی ورځ وتاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې یوه غړي او د احمدشاه لومړني تاکونکي د تولو تر خوښې وروسته د سلطنتي خول پر ځای د نېکمرغی په هیله د غنمو وړی داحمدشاه پرخولی وتومبه، احمدشاه هم له هماغې شېبې نه دغه سپیڅلې نښه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا نښه دافغانستان له اوتاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنیز والی څرګندوي.

احمدشاه یوازې د غنمو وړی بس ونه ګاڼه او «توره» یې «چې د افغانستان د ملي او تاریخي میراني او زړورتیا نښه یې ګڼله» هم پرې ور ډېره کړه. تر هغې وروسته «غنم وړی او توره» د افغانستان رسمي نښان و، بیا پردغه افغاني نښان یوه بله نښه هم ورډېره شوه چې «ستوري» ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله تر مور د افغانستان نښان په واز، راز بنو رارسېدلی، لکه د شاه شجاع پر ځینو مېسینو پیسو کله یوه او کله دوې توري انځور شوي. د محمدزیو پرمهال او د امیرشیرعلی خان پر پیړ (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وینو.(۱)

---

(۱) کتلی شئ: دشمس النهار ورځپاڼې ګڼې، لکه: د (۱۲۹۰) سپوږمیز کال د ذی الحجی (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی توک، لسمه او یوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربیع الاول (٦) نېټه، دویم توک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربیع الاول (۱۳) درېیم توک (څلورمه) ګڼه.

«شمس النهار» رسمي ورځپاڼه وه ځکه یې پر سر مخ د افغانستان دهاغه مهال رسمي -------- >>

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د «ضیاء الملت و الدین امیر عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پیسو او داسې نورو د دریغ پرشیاو خوا د غنم وړي لیدل کېږي. ترهغې وروسته ترننه د دریغ او کله، کله د خولی گرد چاپېر د غنم وړي له دوو رېونده متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د پېرنگي صلیب ته ورته نه شي» لیدل کېږي او ځینې مهال د افغانستان پر رسمي پیسو، فرمانونو، بیرغو خولی له تورې سره توپ و توپک هم شته او دود دي. خو دا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم وړی، توره او ستوری وو لږ څه څېړنې ته اړتیا لري، ځکه چې زموږ په تاریخونو کې په دې اړه څه نه شته، خو د احمدشاه مهال پیسې په دې اړه ډېره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پیسو ټولگه نه شته خو بیا هم د هغه څو پیسې چې د کندهار ښاروالې د موزیم د تاریخي پیسو په کلکسیون کې او ځینې یې له مینه والو اشخاصو سره دي؛ پورتنې ټکي زباتوي.

د دغو پیسو یوه چې مېسینه او د وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر یوه مخ یې لواړ غنم وړی دی خو د وړي شا و خوا نورې نښې او د پیسې بل مخ سولېدلی او نه ښکاري [1] په دغه لړ کې یوه بله پیسه چې هغه هم مېسینه ده، پر یوه مخ یې دغه انځور دی: «دوې نېغې او پرتې تورې او د دواړو ترمنځ غنم وړی» پر بل مخ یې

----» نښان انځور شویدی. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکښیو گڼو کې د لومړیو مخونو پر سر د وه خوځنده زمري یو بل ته مخامخ دي چې د هر یوه په لاس کې توره او ښامار یې تر پښو لاندې نیولی دی، خو د (۱۲۹۲) کال په نوموړې گڼه کې بیا ښارمار نه لیدل کېږي.

شمس النهار لومړنی ورځپاڼه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنیو کنو څخه چې یوازې لومړي او وروستي مخونه لرې لاندې سکالو وې لاس ته راځي:

د اخبار په سرپاڼه کې د زمریانو څلور خواوې او د بېلا، بېلو قافیو څلور حمدیه بیتونه لیکل شوي او د سرپاڼې په پای کې یې کالنی بیه (د شاهي څېرې شل روپۍ) او په عربي او انگریزي ژبه یې له میاشتې او کال سره د خپرېدو نېټه لیکل شوې ده. همدا راز یې شپږ میاشتنی بیه او د یوې گڼې بیه هم لیکل شوې ده.

«شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپاڼې د مشر میرزا عبدالعلیخان په زیار چاپ و خپرېده.

مخکې ښودل شوې گڼې یوازې لومړی او وروستی پاڼې لرې چې ټول څلور مخه کېږي او دا مخونه د ورځپاڼې د دوه تنې په ترگه گڼې نه لري، په دې ترگه پوهېدای نه شو چې هرې گڼې څو مخونه لرل. د سرپاڼې په شاتنې مخ کې چې موږ یې دویم بولو او د ورځپاڼې د وروستی پاڼې پر دواړو مخونو د شمس النهار د ادارې، اعلانونه، لکه: بیه، د لېږلو آرونه او داسې نور لیکل شوې دي...

(۱) دا د کندهار استوگن ښاغلی محمد رحیم خان پلوپلزي پیسه ده.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

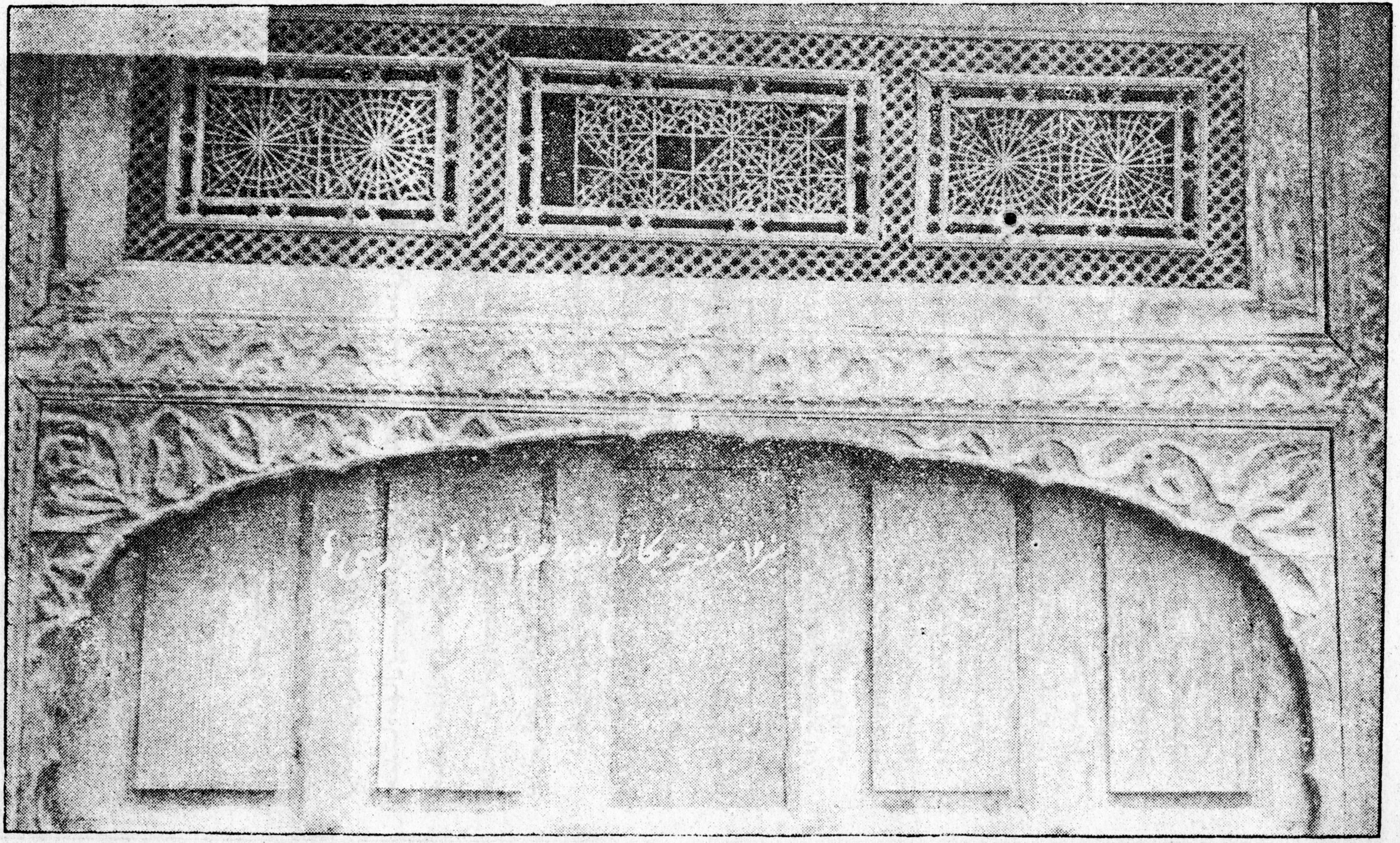

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د «ب احمدشاه» لیکنه لوستل کیږي. (۱)

څرګنده ده چې نومورې پیسه د کندهار بنار تر جوړېدو وروسته چې «احمدشاهي» (۱۱۷٤) نومېده، د احمدشاه له خوا وګړل شوه او چلند یې وموند خو کال یې څرګند نه دی. اټکلېږي چې د پیسې له یوه مخ نه د «ضرب» توری چې پرځنده لیکل شوی وه د اوږده مهال سولیدو له امله الوتی او «ب» توری یوازې پاتې شوی، په دې توګه له دغو دواړو توریو څخه د «ضرب» وینې چې توری یې چې تول «ضرب احمدشاهي» لوستل کېده.

د احمدشاه ځینې مېسې روپۍ لاندې لیکنې او ښې لري:

۱- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي» لیکنه، پر بل مخ دوې توري چې نېغې یوه بله پرې کوي.

۲- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱٦۱»، پر بل مخ دوې نېغې متقاطع توري.

۳- پر یوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷»، پر بل مخ یوه پرته توره او د هغې د پاسه یو بې مانا انځور.

٤- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ یوه پرته توره چې له پاسه کرابین ټوپک نیغ پرې راغلی.

٥- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ یوه پرته توره او د پاس یې یو ستوری. په ځینو کې دغه ستوري د توري د پاسه درې او په ځینو کې دوه شي چې یو یې پاس او بل یې لاندې ښکاري.

٦- پر یوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ یوه پرته دوه ژبې توره او یا یې د پاسه یو ستوری.

خو د احمدشاه سره زرې پیسې اوس په کندهار موزیم کې نه شته، ما یوازې د احمدشاه یوه سپینزرې پیسه ولیده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده. (۳)

ددې روپۍ پر یوه مخ دغه نابشپړه لیکنه لوستل کېږي: «... از قادر بیچون به احمدشاه... زن بر سیم و زر... ست ما...»

بل مخ یې: «... میمنت مانوس سنه ۸ جلوس ... ب...»

د افغاني تاریخونو د څرګندونې له مخې ښایي د پیسې آر لیکنه داسې وي. (٤)

---

(۱) دا د کندهار د چلغور استرګن ښاغلي محمد رسول خان بابري پیسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزیم کې د احمدشاه په نامه د تاریخي پیسو د ټولګې اړوند پیسې دي.

(۳) دا د امیر عبدالرحمن خان د نومیالي کرنیال «نایب میر سلطان خان» د کورنۍ پیسه ده.

(٤) لکه «سراج التواریخ» لومړی ټوک، د احمدشاه سرلیک.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

«حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه- سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماه- سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب...»

احمدشاه په هرات، کندهار، مشهد، اټک، انواله (روهیله کنډ ۷۳-۱۱۷٤) بریلي (پر هماغه کال روهیله کنډ)، بهکر (اندوس ۱۱٦۸-۱۱۷۷)، پېښور، ټټه (سند)، غازي خان دېرې (۱۱۷۰)، دېرو، سرهند (ددغه ځای د پیسو وروستی کال ۱۱۷٦ دی)، ډیلي (پر دویم ځل نیولو)، کشمیر (سره زرې پیسه ۱۱٦۷)، لاهور (سره زرې اوسپینزرې ۱۱٦۱)، مراد آباد (روهیله کنډ)، ملتان (۱۱٦۵)، نجیب آباد و آگره، (د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کال سکه وهل شوې) ښاروکې پیسې چاپ کړي چې پېلګې یې دا دي: په اټک کې سره زرې روپۍ، پر یوه مخ یې «حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهي تا بماه»

پر بل مخ یې «جلوس میمنت مانوس سنهء ۱۵ ضرب اتک». سپینزرې روپۍ هم پر همدغه ډول چاپ شوې ده. په ملتان کې چاپ شوې مسې روپۍ چې پر یوه مخ یې «احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰» او پر بل مخ یې «ضرب ملتان جلوس مبارک ۱۰» لیکل شوي،[1]

خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنګ څه و او په پوځي رپیو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرګنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته د محمد زیو پر لومړي مهال له ۱۲۵۹ تر ۱۲۸۵ پورې د افغانستان رپیو (بیرغونو) ټاکلي رنګ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنګونه دود وو، خو له ۱۲۸۵ کال راوروسته په پوځي دري سریو سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنګ، سپېڅلې کلمه، قرآني آېتونه د راشده خلفاوو (څلورویارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېداي شي ووایو چې دغه جوړښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنګ سره ژور توپیر نه لاره، همدا رنګونه وو چې له (۱۱۹۷) کال راوروسته ورو، ورور له «دریځ» سره تورو بنفش رنګونه او په پوځي بیرغونو کې «لمر، ستوري او توپ» پرې ورډېر شول، لکه هماغسې چې د افغانستان د بهرنۍ سیاسي خپلواکۍ د له منځه تګ سره، ملي رنګ «تور» شوی و. ددې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره ښېله څېړنه غواړي، دلته ښايي همدومره ووایو چې د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنګ پر (۱۳٤٦) سپوږمیز کال «تور، سوروشین» وټاکل شو، شاهي رنګ هم «سور» دی چې تر (۱۳۱۹) لمریز کال وروروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

---

(۱) «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د نوی مؤرخ او د تاریخ څانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي احمدعلیخان کهزاد، لیکنه، کابل ۱۳۱۹ کال.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

څلورمه برخه

د احمدشاه جګړه یز یونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلازکېناست، لومړنی کار یې د دولت و پوځي اوردو جوړول و چې سمدلاسه دا دواړه اسان ګڼل کېدل، ځکه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رېښتیني ملګري لرل چې څو کاله له ده سره د نادرشاه ترڅنګ راټول و آزمېېل شوي وو، نو له دوی څخه یو «بګي خان بامیزی» یې د «شاه ولي خان - اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزیر وټاکه او بل «جهان خان پوپلزی» یې د «میربزن- سپه سالار- خان خانان» په نامه د دفاع وزیر کړ. د پلازینې پوځي کوماندان د «امیرلښکر» په نامه «شاه پسند خان اسحق زی» وټاکل شو، همدا راز نور نومیالي او پېژندل شوي سړي د بېلا، بېلو څانګو چارواکي او پوځي مشران شول.

اوردو هم په هوساینې سره جوړ شو، ځکه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښیو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا کوچنی اوردو ستر ځواک او هغه زلمي په کې وو چې د ژوندانه څو کلونه یې د هندوستان، بخارا، خوارزم، ایروان و داغستان پرجګړه یزو ډکرونو تېر کړي او هیڅکله یې ماتې لیدلې نه وه.

احمدشاه پوهېده چې دغه جنګیالی اوردو د یوه هېواد د نیولو له پاره بس دی، ځکه یې له خوراسانه د راتلو له لومړی ورځې شننې ته پرې نه ښوو. احمدشاه چې د افغانستان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له کوي خدمت ته چمتو شول ځکه چې دوی تر پخواني او زړور افسر احمدشاه ښه پاچا نه لیده. د نومیالي شاعر له وینا سره سم[1]

---

(۱) زد و چیز گیرند مر مملکت را — یکی ارغـــوانی یکی زعـــفرانی
یکی زرنام ملک برنبشـــه — دگر آهن آب داده یمانی «دقیقي بلخی»

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمدشاه د هېوادنیو چارو او هېوادنیونې له پاره یو اړخ لاره چې هغه ځواک دی، خو د دغه کار دویم اړخ «پانګه» نیمګړی او موندلوې ډېره هڅه غوښته، دا مهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور ولایتونو د څو کلنې مالیې او د پنجاب مشرانو د ډالیو د څېړ پاسه د دوو میلیونو سرو زرو «همیانی چې نادر ته ورل کېده» لاس ته ورغله، څرګنده ده چې احمدشاه د دې پانګې ستره برخه د هېواد د سرتېرو د لګښتونو په چارو کې ولګوله او داوردو د پراختیا هڅې یې پیل کړې.

افغاني مشرانو هم اوردو ته د سرتېرو د لېږلو او د نیم پوځي ډلو د جوړولو په اړه خورا زیار وګاله، له همدې امله د هندي مؤرخینو له وینا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه» تېرېده ترشا یې د هرش زریز اوردو روان و.

په دې توګه همدا چې احمدشاه له لومړنیو ملکي او پوځي چارو څخه وزګار شو، بې ډیله یې د ختیځ له لوري د افغانستان د ځمکو پر بیانیولو پیل وکړ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

شپږویشتم څپرکی

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل، پېښور، سند و ملتان ولایتونو یوځای کول، د لاهور جګړه، له هندوستان دولت سره د «سرهند» جګړه

ځینې تاریخ لیکونکي د احمدشاه د جګړه یزو یونونو د شمېر ونېټو په ټاکنه کې تېروتي، لکه فیض محمد خان چې د احمدشاه د لومړیانه او له پېښوره کندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهی لومړی کال» ګڼي [1] خو موږ ته څرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نیمایي د جمادي الاخر په میاشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نېټې څلور میاشتې وروسته د «شوال» پر میاشت د افغانستان پاچاه شو، همدا راز له خوراسانه کندهار ته د احمدشاه راتګ، د مشرانو راټولېدو، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې همدومره موده غوښته، نو څرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې میاشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو. په دوو میاشتو کې د یوه منځني حکومت جوړول، د کندهار د چارو او سرتېریو سمون او تر پېښوره تګ و راتګ خورا ناشونې ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو ځښتونه پیل کړل او دا چې هوډ یې کړی و چې د

---

(۱) سراج، ۱۱مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

هېواد له ختیز لوري څخه يې راونیسي، نو سپاه سالار «سردار جانخان» يې د مخکښې په توګه د کابل کرښې ته واستاوه؛ په کندهار کې يې د سلطنت وکالت خپل وراره «لقمان خان» ته وسپاره او دی له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستیکي زېرمو سره د مخکښې لښکر ترشا و خوځېد.

«سردار جانخان» چې لوری يې کابل و په غزني کې له جګړې سره مخامخ شو، ځکه چې د کابل وپېښور نایب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخوانی کارکوونکی او د نادر له خوا غاړې اېښوولو ته اړ شوی و، د خپل بادار ترمړینې وروسته يې څو ځلې د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل يې چې تر دغه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکی وړ وښيي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې د احمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې يې لښکر «تیارسئ» کړ، خو په دې وپوهېد چې کابلیان احمدشاه پلوي دي، نو له ایماقو او هزاره ګانو څخه يې د پوځي ټولګیو پر جوړولو پیل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښې سره د ټکر په ترڅ کې مات او ښار ونیول شو. ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښې لښکر د مخنیوي له پاره په کابل کې د لښکری چمتووالي هڅې پیل کړې خو ژر بې جوکې او تېښتې ته اړ شو، ځکه چې ایماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې د خپل هېوادوال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنګېږي. همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بیا يې د سرتېریو راغونډول پیل کړل، خو دلته هم د کابلیانو ته له ورته غوښتنې سره مخامخ شو او وايې وربدل چې په اشنغر کې دده پخوانی ملګری «افغان عبدالصمد خان مومنزی» د احمدشاه د اوردو د هرکلي پرچارو لګیا دی، له همدغه امله يې په خورا پرغز د هغه پر سیمه یرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوی و.

ناصر لا دمه کړې نه وه چې د احمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننووت، دی اړ شو چې خپله کډه پرېږدي؛ یوازې له اټکه واوړي او د راولپنډی «چهچهه» ته پر شا شي، مېرمن يې چې د زبردست خان لور او د علیمردانخان لمسی وه په درناوي یرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر د دې چټکې څارنې له امله لوری لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته يې د هند د شهنشاه د وګړي په توګه ځان د مړه

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نادرشاه پرځای وروسپاره، دد ډخوځښت د احمدشاه پر وړاندې د پنجاب نایب الحکومه ټینګښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخوا د احمدشاه نوې سپارښتنې ته تم و چې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننووت، د ه سمدلاسه پېښور لویه اډه کړه؛ افغاني مشران یې راټول او سره یو کړل او یوسفزي، ختک او نور سرداران یې په پوځي افسرانو کې ونیول. دا مهال احمدشاه د یووالي د لا ټینګښت له پاره د یوسفزیو لویه ځانګه «لردراني» ویلل.

افغاني مشترانو په نیم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بېساري مرستې وکړې او زیار یې وګاله. احمدشاه له پېښوره سهیل خواته د دېرو او سند د نیولو له پاره یو لښکر واستاوه، وګړیو ومانه او د سند ښې کڅونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سېمه کې چې پول ترلی و له سینده پوریوت؛ چټک له جېلمه تېر شو او د لاهور لوری یې ونیو. دا مهال د سپاه سالار مخکښ لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوردو د یوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزیر اعتماد الدوله قمرالدین خان خوریه، د ذکریا خان زوی «شهنواز خان» چې د پنجاب نایب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور ښاره ووت او د «چناب» ترڅنګ یې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوردو د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په دربدو اړ شو، ځکه چې سیند مست و او لار یې نه ورکوله، څو ورځې دواړو اوردو ګانو له ورایه یوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د یوې شپې پرسهار چې هندي پوځیان لا ویښ شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کنډکونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهنواز له لښکر نه څو میله پورته له چناب نه تېرشو او سېده یې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، د دغه ناڅاپي برید له اورېدو سره سم، د شهنواز سپینې وتښتېدې او بې جګړې ډېلي ته وتښتېد؛ اوردو یې د افغاني ځواکونو تر یرغل لاندې راغی او پایله یې د څو ګېنټو په ترڅ کې د هند د اوردو په ماته او د احمدشاه په بري پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهور ته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښته خبر شو. د پنجاب تر نیولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پرېکړه یې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پرخپل ځای کېښوي، ځکه د جګړې له پاره له لاهوره ووت.

دامهال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصرالدین محمد شاه خجسته اختر پادشاه غازي شاهجهان» په بلنامه د هندوستان شاهنشاه و چې له دهرشو کلو راهیسې پر واک ګدۍ ناست او نړۍ یې د مزو چرچو د فلسفې په ستر ګو لیده.

محمدشاه د نادرشاه د پېښې د بیا منځته راتګ له اړه د اخل د خپل ځای ناستي «شاهزي احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخ ته ځه د پاسه سل زرېز اوردو راولېږه، ددغه اتوره ولوی مشران وواکچاري ه اوو: د هندوستان «وزیر اعظم وزیر الممالک اعتماد الدوله قمرالدین خان» د اودې حکمران او د هند د توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنګ» د راجپوت مهاراج «ابسري سنګ» د سرهند مشر «جمال الدین خان تالپوری»، د پتیالې کوماندان «سنګ جیت»، د ځای ناستي ورور «صلابت خان» او داسې نور.

هندي اوردو لوژستیکي زېرمې او د لویو افسرانو کډې په سرهند کلاکې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوردو ته تم شو.

له دې خوا افغان احمدشاه له دهرشو زرو پوځي او نیم پوځي سرتېریو سره خوځېده، هندي کوماندان چې دده راتګ یې د ماچي واره پرلار څاره، واورېدل چې احمدشاه له «لودهیانه» نه پرېله لار له ستلجه تېر او مخامخ سرهند ته کوز شوي او ټولې هندي زېرمې یې نیولې دي. دا ناڅاپي غږ چې د شا له خوا اورېدل کېده، هندي پوځي مشران یې ولړزول او پر راغلې لار بېرته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته ورودانګل او پرداسې مهال چې د دواړو دلو لوري سرچپه شوي وو، له سرهند نه څو میله لرې «مالپور» سیمه د جګړې ډګر شو. که دامهال ډېلي بله ډله رالېږلې وای، افغان اوردو کلابندېده، خو داسې و نه شول او دهند ټولې هیلې د ځای ناستي شاهزي پر اوردو وپورې تړلې وې.

د جګړې په سیمه کې دښمنو خواوو لښکري جګړه یز خوځښتونه پیل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر ورولو لګیا وې، ددې مودې په ترڅ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو تولګیو په مرسته دهندي اوردو اړیک کرښې له هرې خوانه غوڅې

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جګړې د ګرته راووتل، د هندي اوردو ښی اړخ د توپونو د کوماندان صفدرجنګ نواب ابوالمنصور خان او کیڼ اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر ورور صلابت خان او د اوردو له ستري برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو ټولګیو د اردو په پای کې د شاتنی پیاوړتیا له پاره ځای ونیو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کیڼ لاس ته یې امیرلښکر شاه پسند خان پر جګړه بوخت وو، احمدشاه یې ترمنځ ولاړ و او «زنبورک» نومي سپک توپونه یې «چې اووسوو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښني توپونه وو د ډګر پر یوه څنډه یې لوړ ځای ونیو او په دې توګه جګړه پیل شوه.

دوې ګېنتې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونود برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک ټینګار کاوه خو د افغاني جنګیالیو د چټک تګ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهاراج ایسرای سنګ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنګ لړلي او لمنې یې تر ملا تړلې وې (دغو ژېړو کالیو ته «ګیسریه مانه» وایي او مانا یې بری یا مرګ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغانی سرتېریو د کلک ګوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وتښتېدل او ځینې یې ځای ناستي شاهزي ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو ترمنځه پسې واخیستل او هماغلته د وژنې او د جګړه یزولوښیو د نیونې پېښې منځه راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوایي اورنیو مرمیو ډک ګاډی د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان تو لوګاډیو اور واخیست. یو شمیر بریالي افغاني جنګیالي تېیان او وژل شول او ښی کرښې شاتګ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیسته او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدۍ کې پرلمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې ډزو له امله ووژل شو، خو د

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نواب صفدرجنگ(۱)

د شپې تیاره د اوربند او د افغاني ځواکونو د شاتګ لامل شوه، وریسې هندي ځای ناستي د هغه واک له مخې چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له ډاره چې که مات شي نود ډېلي پلاز به د افغان احمدشاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابومنصور صفدرجنګ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوده ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابوالمنصور روزنه یې ونیوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندی محمدشاه پرمهال د پلازمېنې د ترپونو کوماندان او د برهان الملک ځای ناستی شو. د هندي احمدشاه پرمهال د عظمي صدارت څوکۍ ته ورسېد، همدا چې له ورستی رتبې نه لرې شو له پاچاه سره وران او د جتانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموړي پاچاه پر وړاندې د جګړې هوډ ونیو، دده بډ نوې صدراعظم د وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله او د ډېلي د نوې پوځي مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنګ غازی الدین د افغان نجیب الدوله اوروهیلیانو په مرسته له ابو منصور سره جګړې وکړې او په پای کې یې د خپل حکومت ځای لکنهو ته په ستنېدو اړ ویست او هلته د شکاکلو په ناروغی مړ شو. ابومنصور پوه زرور و غښتلی سړی و خو دوې تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړی. د خپل پاچاه پر وړاندې یې له جتانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوټلو ته زرور کړل.

دویمه: د افغاني بنګښو اوروهیلیانو د شخړې په منځ کې یې بې ځایه لاس وواهه او د محمد خان بنګښ د زوي قایم جنګ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنګ کهول ادله اباد ته بوت او ویې واژه او د هغوی د واکمنی سیمه «فرخ آباد» یې په خپله ونیو. خو کله چې د قایم جنګ زوی احمدخان بنګښ ماتې ورکړه، ملهارا او مرهټیان یې د شپږو مېلیونو روپیو بډې په ورکړه مرستې ته راوبلل. احمدخان یې بېرته مات او د هغه نیمه شتمني یې مرهټیانو ته وبېله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل وړړانیست.

د ابومنصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بېخه خوراسانی او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سربلند خان مبارز الملک چوپړو، وروسته د ورتیا په ښودلو د ډېلي د سپاه سالار سیدحسین په مرسته د هند د شهنشاه فرخ سیر د کارکونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیا نه پوځي مشر وټاکل شو. د هندی محمد شاه پرمهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وګاټه او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوده نایب الحکومه توب هم ورته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنګیالی سړی و؛ مرهټیان یې تارومار کړل؛ له خوراساني نادرشاه سره د جګړې په ترڅ کې ډېلي ته نېژدې یرغمل او بېرته خوشي شو او څو ورځې وروسته د چنګاښ په ناروغی مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سربلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ. خو سربلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمرالدین خان و خواجه عاصم صمصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خراسانی او د نوې راغلې سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنګزېب پرمهال هند ته راغلی او ترکوچنی دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزې عظیم الشان د دېوان د کارکونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سربلند بلنوم وګاټه. د فرخ سیر پرمهال داله آباد، د پټنې د عظیم اباد، اودې او کابل نایب الحکومتونه یو پر بل پسې ورکړ شول» په کابل کې یې زوی خانزاد خان استازی و». د محمد شاه پرمهال د ګوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادر شاه خوراساني تر راتګه د ډېلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سربلند خان له نړی نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سربلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتګر سړی و.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمدشاه هم دا وړاندیغ خوښ شو، ځکه چې له کندهاره یې خبر اخیستی و چې ځینو خپل چاریو د هغه له وراره «لقمان خان» نه کړی چاپېره کړې او غواړي چې کړکېچ رامنځته کړي، له همدې امله یې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخیستل او ویې منله چې د هند د وزیر الممالک زوی «میرمنو» دې د پنجاب نایب الحکومه وي.

په دې توګه دوې دښمنې خواوې سره بېلې شوې. هندیانو بیړه کوله چې ژر دهلي ته ورسېږي، ځکه چې محمد شاه مړ شوي او خول و پلاززلمي ځای ناستي ته سترګې پر لار و.

له سرهند نه د احمدشاه د راتګ پرمهال د ملتان ګورګاني واکمن «زاهد خان ابدالي» له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغی او اس، اوښ او نورې ډالۍ یې له مننې او درناوي سره وړاندې کړې، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا بېرته د ملتان پرحکومت پرېښوو چې وروسته یې زوي شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پرځای وټاکل شو. (۱)

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د بېرته راتګ له اورېدو وروسته، د خپلو لانجه مارو ملګریو له خوا یوازې پاتې شو؛ په ناچاری یې مخور راوړاندې کړل او پښېماني یې وښوده، احمدشاه دی وباښه او بندي یې کړ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو. (۲)

---

(۱) کتلی شئ: د «رنجیت ظفرنامه» د دېوان امرنات لیکنه، د لاهور چاپ، ۱۹۲۸ کال، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل، ۱۱۲ مخ، ابوالحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن یادوي چې په ارګ کې دننه یې له تیمور شاه او د هغه له ورونو سره یو ځای ډوډی خوړه، ۱۵۲ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اووه ویشتم څپرکی

دویم یون (۱۱۶۲) کال

د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور نیول

احمدشاه بیا پر (۱۱۶۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدرې» ته ورنېژدې شو، معین الملک میرمنو په ښکاره د مخنیوي په لټه کې شو، خو په زړه کې یې د سولې لار لټوله، په پای کې یې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه ولیخان په منځګړتیا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

میرمنو په خپل دغه وړاندیځ کې ومنله چې د سیالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور څلورګونې سیمې د افغانستان اړوند وګڼي؛ کالنۍ مالیه یې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه یې هم دنوموړیو سیمو مالیه له ځینو ډالیو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا بې د پاچاهۍ دوه کاله تېر نه وو او افغانستان یې د کورنیو چارو له پلوه د سمون وړ ګاڼه، د میرمنو وړاندیځ یې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱۶۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له یوې نوې پېښې سره مخ شو چې دده ژوند یې ګواښه. دا لانجه دده د وژلو او سلطنت رنګولو سیاسي لوبه وه. ددې لانجه مارې ډلې مشر هماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «میرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېریو سره د خوراساني نادرشاه ملګری و. نوموړي د نادرشاه ترمړینې

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

وروسته دځان له پاره د افغانستان د پاچاهۍ خوب لیده، خو دا چې د «شیرسرخ» په جرګه کې د تاو تریخوالي او لویې له کبله د دغه ستر ځای له نیولو بې برخې شو، په دې توګه یې خوب د خپل پاچاه احمدشاه پر وړاندې «چې یو مهال دده تر لاس لاندې افسر و» پر غچ و پر غز واوښت، ځکه یې تګې ته لاس واچاوه او د احمدشاه د دولت څو تنه ناخوښې یې «چې د دوي غوندې په هر دولت کې وي» د ځان پر خوا راټول کړل.

په دوې کې نومیالي سړي کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمدشاه د دې ګواښناکې پېښې تر برسېرولو وروسته «دا چې تېرکال یې د لقمان خان پېښه په سره سینه زغملې وه» دا ځل د دښمنو له زړورتیا څخه اندېښمن شو او د دې له پاره چې نورې پوځې چارې یې هم په پام کې وې د پلازمېنې د ډاډ منېدو له امله یې هغوی ووژل او همدا دده پر وړاندې دده د پاچاهۍ د پېروروستی بلوا وه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اته ویشتم څپرکی

دریيم یون (۱۱۶۳) کال

د هرات نیول، شمال وسهیل ته لښکر لېږني او د بلخ، بدخشان و بلوچستان لاسته راوړل

احمدشاه د پنجاب تر دویم ځله وروسته، څه موده د افغانستان له ختیز و سیمو څخه د سند تر سیندهٔ پاڅ من شو؛ خپل پام یې لویدیځ لوري ته راوګرځاوه او تر هرڅه لومړی یې هرات تر کار لاندې ونیو. دامهال د هرات حکومت د توپچي باشي امیرخان و بهبود خان په ولکه کې و. په مشهد کې هم د نادرشاه لمسی شاهرخ له (۱۱۶۱) کال را پرېبخوا د نادر د ځای ناستي په توګه منل شوی و، خو پر (۱۱۶۳) کال د هغه ځای د څو مشرانو د موخو له امله، شاهرخ څو ورځې بندي او بیا ړوند کړای شو او سید محمد چې د امام رضا زیارت متولي و د سلیمان شاه په نامه، دده پرځای کېناست. دغه سړي د هرات مشر احمدشاه ته راوپاراوه. امیرخان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې له کندهاره یې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، ټینګار یې پیل کړ. دا مهال احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پلیو سرتېریو او توپونو سره د ګرشک، فراه او سبزوار لار ونیوه. کله چې احمدشاه هرات ښار ته ورنېژدې شو، ویې لیدل چې امیرخان پر ساتنه بوخت او د پرګنو د غوښتنې پروا نه لري، ځکه یې تر (۱۴) ورځو تم وروسته پر ښار د یرغل لارښوونه وکړه، د ده سرتېري د شګو له کڅوړو سره پرمخ لاړل؛ کنده یې ډکه کړه؛

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

په بې ساري زړورتيا د توپونو د ډزو له سېمې نه د ډېرې مرګ ژوبلې په زغلمو تېر او برجونو او د بوالونو ته يې د ختلو له پاره زينې ودرولې. ښاريانو هم د احمدشاه د سرتېريو مرستې ته ورودانګل؛ دا يرويرج يې ور وسپاره او په ښار کې يې د پارسي جګړه مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توګه احمدشاه ښار ته ورننووت؛ امير خان يې وواژه او درويش علي خان هزاره يې د هرات د نايب الحکومه په توګه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولايت چارې ګډې وډې[1] او د احمدشاه د ورتګ او د هغه ځای د نيولو له پاره او تا چمتو وه، خو احمدشاه نوموړی تګ راتلونکې ته وځنډاوه يوازې وزير شاه وليخان يې له لسو زرو سرتېريو سره د افغانستان د شمالي سيمو (مرو، ميمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواګرو د مخنيوي له پاره «چې د اميرخان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پېنځو زرو سرتېريو سره لېږل شوی و، هغوی يې د تربت شيخ جام په سېمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوردو سره يوځای شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډ ونه کړاو د کندهار د لنډګاونډي «بلوڅستان» د نيولو له پاره يې يو ګډ لښکر واستاوه، ابن محمد امين په دې اړه وايي

---

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱٦۰) يې وزاره ميرزا علي قليخان د زابل، سيستان، هرات و هزاره له افغاني سرتېريو سره له سيستانه مشهد ته لاړ. د نادر ټول کهول يې وواژه او پرونديندي يې کړ. يوازې د نادر لمسی شاهرخ يې د کاروني له پار وساته او په خپله يې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د عليشاه تر نامه لاندې د پاچاهي غږ پورته کړ، ورپسې يې ورور د عراق حاکم ابراهيم خان ورته راپورته او د نورو افغاني مشرانو لکه الله يار خان غلزي او نورو په مرسته يې په سلطانيه کې له علي قلي سره جګړه ونښلوله؛ مات يې کړ او د ۱۱٦۱ کال پر نيمايي په خپله پاچاه شو، خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېريو له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ يې پرځای کېناست. بل کال يې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱٦۳) کال اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زيارت د متولي ميرسيد محمد له خوا بندي او پروند کړای شو او نوموړی سيد يې د سليمان شاه په نامه پرځای کېناست، څو ورځې وروسته دی هم دلښکر د مشر يوسف جلاير له خوا پروند و بندي شو او پروند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.

يوسف هم پر (۱۱٦٤) کال د ميرعلم خوراساني او د «کورد» د اميرجعفر له خوا په جګړه کې مړ او د شاهرخ نايب السلطنه توب اميرعلم ته ورسېد. اميرعلم خپل ملګری د کورد جعفر هم وواژه او په خپله تر (۱۱٦٦) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتګ نوموړې شخړې ټولې له منځه يووړې.

کتلی شئ: مجمل التواريخ، د ابن محمد امين ليکنه، د زين العابدين له لنليک او د مدرس رضوي له ځنډ ليک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

چې دا یون احمدشاه په خپله کړی دی[1] خو نوموړی مؤرخ د یونونو د نېټو او ځرنګوالي په اړه ژوري تېروتنې لري. په هر ډول، دا مهال بلوچستان د سردار نصیرخان بلوچ په لاس کې و چې یو آزمېېلی او زړور سړی و، ده د نادر تر مړینې وروسته له خپله نایب الحکومه توب نه یوه کوچنی پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور لید خاوند و، هیڅکله پرخپل ځواک ویسا نه شو او د احمدشاه وړاندیځ یې ومانه چې د هغه له خوا د بلوڅستان نایب الحکومه او په جګړو کې به له شپږزرو سپرو بلوچو سره د احمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کنډکونو لګښت و تنخا به د بلوچستان په مالیه کې شمېري. نصیرخان دومره د ادب خاوند و هوښیار و چې د احمدشاه د مینې او ځانګړې پاملرنې وړ وګرځېد. نصیرخان وروسته له شپږزریز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور په راتلونکیو جګړو کې د احمدشاه تر شا لیدل کېږي. احمدشاه هم دده د زیار ګالنې په درناوي په شمال کې د « هنه ګي » سېمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، ورو ښېله.

خو، شاه ولي خان له هراته مروې ته ورسېد او له هغه ځایه میمنې، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې دغه سېمې یې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران یې پرې وټاکل.

شاه ولیخان چې بلخ ته راغی یو لښکر یې تا شقرغان او ایبک ته تر بامیانه ولېږه، د لښکر مشر ته یې لارښوونه وکړه چې په نوموړیو ځایو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د مالیو د ورکړې له پاره آر کېدي. وروسته شاه ولیخان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت؛ تر بدخشانه (فیض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې یې هماغلته هم پلې کړې. شاه ولیخان د دغو دوو لویو افغاني ولایتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشیره ګلبهار ته راغی؛ د کوهستان و کوهدامن د چارو تر ځغلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (١١٦٤) کال په وروستیو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه ډېر ترې خوښ و چې دی یې په شمال کې د اوږده یانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله یې په ګلبهار کې یوه ښېرازه ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترڅ کې په خپله خوښه کړې وه؛ ورو ښېله.

---

(١) مجمل. ٩٠مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

نه ویشتم څپرکی

څلورم یون (۱۱٦۵) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، ډېلي دربارته سفیر لېږل، د ملتان و سند او د اندوس د ښیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱٦۵) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دا مهال سرتېري ښه په دم کې وو او کالنۍ درې میاشتنۍ دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکر اسونو هم د اوړي وابنه خوړلي، مزي او چمتو وو. احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسی عبدالله خان په مشرۍ یو لس زریز لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولېږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پورېووت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونیو، تردې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوکې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننووت، د کشمېر حکومت یې ونیو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو ترځای پرځای کولو وروسته یې، کوچنۍ خواجه عبدالله خان (کوچنۍ ځکه چې له ده سره یې توپیر وشي) نایب الحکومه او سکجېون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لورې ته راروان شو.

مستوفي سکجېون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خو د فطرت (ختې) له مخې دروهن و بې پټه سړی و چې څه موده وروسته یې د دروهې او ټګۍ په لار کې سر بایلود. احمدشاه له

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پېښوره لاهور ته لاړ. معین الملک میرمنو چې پلار یې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱) د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب څلورسېمې ترې لاړې وې (۱۱۶۲). داخل وروستی جګړې ته چمتو شو. د هغه سپاه سالار «راجاګورامل» له سیندې تېر او شاهدرې ته نېژدې یې اډه ونیوه. همدا چې احمدشاه راورسېد، کلکه جګړه ونښته، ښکاره ده چې برې د افغاني اوردو واو د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېري یې وتښتېدل او معین الملک خان سپارلو ته اړ شو. مفتي عبدالله یې د احمدشاه اوردو ته ورولېږه او د شاه ولیخان په منځګړتوب یې بېښنه وغوښته. احمدشاه پر بېښنه سربېره دی یوځل بیا د افغانستان د پنجاب د نایب الحکومه په توګه وټاکه. میرمنو هم خپله خوندیینه چې څه د پاسه لس میلیونه روپۍ وې، د مالیو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د رېښتینوالي لوړه یې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننووت؛ د چاروسمون یې پیل کړ او کلندر خان افغان یې له یوه لیک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې لیکل شوې وې، دیلي دربار ته ولېږه. د هند شاهنشاه احمدشاه ګورګاني چې د سرهند جګړه یې هېره شوې نه وه او بیا یې له افغانانو سره جګړه نه غوښته، د احمدشاه دراني وړاندیز یې واخیست او ویې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب، سند، ملتان و کشمیر دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو تر سمون وروسته د سند د ښې اړخ کڅونو د چارو د سمبالتیا له پاره له اباسینه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سېمې یې له دېرو نه تر پېښوره وکتې او له وګړیو او خانانو سره د مالي او پوځي چارو، کرنیزو توکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځینې آرونه یې وټاکل چې «ډګروال میلسن» و «محمد حیات» یې یادونه کوي. همدا راز دغه وروستی مؤرخ په نوموړیو افغاني سېمو کې د احمدشاه د ځینو آرونو نومونه اخلي. لکه: احمدشاه د ګنډاپوریو او اپریدیو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړی ډلې وسله وال (۱۲) زره او د دویمې (۱۹) زره وټاکل شول. یا دا چې پر (۱۱۸۱) کال یې د میاوالي د سېمې د یوې کولبې ځمکې (نېژدې څلوېښت جریبه) مالیه «یوه» روپۍ وټاکله. همدا راز یې له مروتو نه د کالنۍ ځمکنۍ مالیې پرځای دوه سوه مهار شوي اوښان او د جګړې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخیستل. د بنو مالیه یې هم د لښکر د لګښت و خواړو پر شپږ و زرو روپیو سربېره، د کال (۱۲) زره روپۍ وټاکله.[1] محمد حیات همداراز پر (۱۱۷۳) کال بنو ته د احمدشاه د تګ یادونه هم کوي.[2]

احمدشاه د سند د ښیو غاړو ترکتو وروسته، پېښور ته راغی او له هغه ځایه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندهار ته له راتګ سره سم یې د مشهد ولایت د نیولو چارې ترکار لاندې ونیوې.

---

(۱) حیات، ۴۳۷-۳۱۳-۶۱۵-۵۸۲-۵۲۰ مخونه. (۲) حیات، ۶۲۸ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دپرشم څپرکی

پېنځم یون (۱۱٦٦) کال

د نېشاپور جګړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختیز لورې وزګار شوی و، بیا یې لویدیځ ته پام او د هېواد د پخوانیو ځمکو بیا نیونه یې پیل کړه. له همدغه امله پر ۱۱٦٦ کال له کندهاره هرات او له هغه ځایه مخ پر نېشاپور وخوځېد. د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي میرعلم له ورور معصوم نه «تونکلا» ونیوه او احمدشاه بې ځنډ و ډیله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفربیات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جګړو په ترڅ کې جعفر مرمۍ وخوړه او ځای یې اتلس کلن «عباسقلي» ونیو. هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه ګڼل کېده او ناڅاپه هوا سړه او وورښتي شوه چې پوځي خوځښت وتو پونه یې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سیف الدین» خپل زلمي وراره ټینګار ته هڅاوه. ژمی رالنډېده او د خواړو، واښو او سوند توکو تنګځه په مخ کې وه، په ځانګړې توګه چې د نېشاپور د سیمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښیو مشرانو تاړاکونو ددغه ولایت کلي و باندې ړنګې کړې وې. احمدشاه لیده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه یې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شاتګ مخکې یې لارښوونه وکړه چې درانه توپونه چې وړل یې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د ویجاړتیا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کاربزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خواته راوګرځېد. له هرات نه د تېرېدو پرمهال په اوسنۍ اسلام کلا کې ساړه دومره ډېر شول چې د مؤرخینو د وینا له مخې په یوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اوردو ډېرو پوځیانود ځارویو په ځیرل شویو ګېډو کې شپه تېره کړه، خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او د ده اوردو ته د هوساینې لامل شو.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

یو دپرشم څپرکی

شپږم یون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نیول

احمدشاه د نېشاپور د پروسېږن یانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نیمګړي پرېښوونې له امله د زړه له کومې ناکراره و، همدا چې هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بیاد پلازمېنې له سرتېریو سره وروخوځېد، یوشمېر سپرویې له سپارښتنې سره سم، هر یوه له ځان سره د کابل په تیږه دوه نیم چارکه چوون هم واخیستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم یې د کلاټرو ونکیو توپونو جوړو ونکیو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنګر او له هغه ځایه مشهد ته لاړ او ښار ته نېژدې د جلوایي سېمه یې اډه وټاکله. دا مهال د ړانده شاهرخ (د میرزا رضا قلي زوی او د نادرشاه خوراسانی لمسی) خپلچاری نایب السلطنه «امیرعلم خزیمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسریو چارواکیو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ وبست او جګړه ونښته، خو پرګنو شاهرخ ځانسپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوږ نیونې څرګنداوی یې وکړ. احمدشاه د خپل پخواني سیاسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا یې د مشهد نایب الحکومه وټاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګیا شو او افغان نورمحمد خان یې په ښکاره د شاهرخ مرستیال، خو په مانا کې د خوراسان ولایت د بشپړ واک خاوند وټاکه. په ملکي جوړښت کې یې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشیز

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

سهمي له مشهده بېلي او د هرات اړوند يې ګړي.

احمدشاه له دغه ځايه د کندهار د ځواکونو کوماندان «شاه پسند خان» له پېنځو زرو سپرو سره د شاهرود، بستام و سبزوار د نيولو له پاره ولېږه، نوموړی د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته د مشهد لوېې چاونې ته راستون شو. د ځينو د وينا له مخې په دغه يانه کې د شاه پسند سپرو ډلو ځرر د کڅونو د خپلواک واکمن حسن خان کاجار له ځواکونو سره د «مزينان» پردښته په ناڅاپي توګه ټکر وکړ، تر دې پېښې وروسته احمدشاه له مشهده ووت او د نېشاپور پر لوري روان شو، همدا چې نېشاپور ته ورسېد، عباس قلي بيا ناړامه شو او احمدشاه د افغاني، يا د سلطان محمد د وينا له مخې د پېرنګي کارپوهانو په مرسته يو لوی توپ جوړ کړ. که څه هم چې د احمدشاه په اوردو کې د اروپايي کارکوونکيو شته والی له منلو لرې ښکاري، خو دا سمه ده چې ده د نېشاپور نېوني او د پروسېرن سپکاوي د لرې کولو له پاره درون توپ جوړ کړ. احمدشاه هوډمن و چې د خوراسان له څنګه دا ازغي لرې کړي، په دې توګه د دېوالونو جګړه پيل شوه او د دغه درانه توپ په مرمیو «چې د ځينو مبالغه خوښوونکيو مؤرخينو په وينا يې يوه مرمی د کابل په تيږه دوولس نيم منه کېده» د ښار کلکې سېمې ونړول شوې. نېشاپوريانو «چې له پخوا راهيسې يې له احمدشاه سره د جګړې هوډ نه و» عباسقلي ځان سپارنې ته اړ ويست، ده هم له خپلو وسله والو سره ځان وسپاره، خو له بده مرغه چې د ښار د پوځي ځايونو غوره برخې ړنګې شوې وې. په هر ډول، احمدشاه چې زړور مېړونه يې روزل، عباس قلي يې هم و نازاوه؛ د ځان له خوا يې د نېشاپور پر حکومت وټاکه؛ د هغه تېرې غزني ته راوست او په خپله پر ۱۱٦۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ.

تر دې وروسته احمدشاه د کورنيو چارو د سمون له پاره ښه وزګار شو ځکه چې ده د اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بيرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سياسي او اداري يوووالی و، په ښه توګه بشپړه کړه، اوس چې له جيحونه تر عمان او له ستلجه تر سيستان پورې دده په هېواد کې ګڼل کېدل، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمدشاه په کراری سره د خپلو اته کلنو هڅو پايله ترلاسه کړي.

هېره دې نه وي چې احمدشاه په خپله دغه جغرافيايي نقشه کې د هېواد يوه غرنۍ سېمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت يې نه لاره؛ هېره کړې وه، ځکه چې له څو پېړيو راهيسې، له ګوډ تيمور پر ته چا د افغانستان د دغې پر زړه پورې سېمې يادونه کړې نه ده.

احمدشاه تر (۱۱۷۰) کال پورې له پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و، خو د پېښو بهير تر دې نور کرار پرې نه ښوو.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دوه دېرشم څپرکی

اووم یون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمیر سمون، د ډېلي نیول

احمدشاه د دولت لوړ پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لرې کول، موږ د احمدشاه مهال داسې څېړې پېژنو چې دده د پاچاهۍ تر پایه یې هغه واک چې لارویې ساته، لکه اشرف الوزرا شاه ولیخان چې شپږ ویشت کاله لومړی وزیر او سردار جانخان همدومره موده د افغاني اوردو لوی سپاه سالار و.

که یو رېښتین و ازمېیلی چارواکی به د دندې په ترڅ کې مړ شو، احمدشاه یې زوی یا ورور پرځای ټاکه، په همدې توګه چې د پنجاب افغاني نایب الحکومه معین الملک میرمنو مړ شو، احمدشاه یې ځای دده زوی «میر مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلې هوښیارې مور «مغولاني بېګم» واوښې خواجه موسی په مرسته د غه ستره پازه پرمخ بوتله، خو د میرمؤمن ژوند لنډو او تر مړینې وروسته یې د لاهور د سترو چارواکیو او مغولاني بېګم ترمنځ شخړې پیل او د حکومت چارې ګډې وډې شوې، احمدشاه له کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توګه ټاکلی ورولېږه خو د نوي حاکم ترور رسېد و پورې ناخوښیو چارواکیو، لکه د پخواني نایب

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

الحکومه مرستیال طره باز خان ، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنګ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترخه کړي وه چې امان خان یې له سمولو بهجوکې شو، ددغه تاوتریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمدشاه ګورګاني د امیرالامرا، د اصف جاه د لمسي او د خان پیروز جنګ د زوي شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پیروز جنګ[1] پټې لمسوني وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمګیر» یې د قلم غوندې په ګوتو نخاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې اویه خړې ولیدې، د کبانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاوه؛ د میرمنو مور یې په دوکه او تګې یرغمل او نومیالی بلواګر «آدینه بېګ» یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه، چې هغه بیا پر (۱۱۷۰) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونیو او د دریو مېلیونو روپیو په ورکولو د هند د دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي «سکجبون» د خپل دولت پر وړاندې د روهې ته راکاږي، سکجبون د مېلمستیا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان «کوچنی خواجه» په ناځوانۍ سره بندي او وواژه او ځان یې د ډیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمدشاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ۱۱۷۰ کال یې په کندهار کې پوځ «تیارسئ» او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمدشاه داځل پرغز نیولی و اوغوښتل یې ژر تر ژره بلواځي ته ورورسېږي، ځکه یې د

---

(۱) غازي الدین زرور، ژبپوه، شاعر او ښه لیکونکی، خو مرستهیری او حق ناپېژندونکی سړی و او د ګټې او نامه ډېر وړی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابومنصور صفدرجنګ سره چې د هند په دربار کې یې دده پلوې کوله، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندې احمدشاه دی خپل وزیر وټاکه، خو نوموړي مرهټیان له شاه سره جګړې ته راوبلل؛ په سکندره کې یې ولرته اود پاچاه مور یې ږنده کړه، وروسته یې له خپل نوې لاسپوځي پاچاه «دویم عالمګیر عزیز الدین محمد» سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا دهند د اسلامي دولت د رنګولو، مرهټیان زرور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ. خو همدا چې غازي الدین د افغان احمدشاه له خوا وشړل شو، بیا یې ښه ورځ و نه لیده؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټ وتېره برخلیک له نړۍ نه لاړ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پخوانیو یونونو پر توپیر، د بلوچستان لارونیوه او د لارو پر ناوړتیا سربېره د بلوچستان له شمالي سیمو څخه سند ته واوښت[1] او چې له اندسه تېر شو، مخامخ په لاهور ورغی. دامهال آدینه بېګ د پېښې پر ارزښت وپوهېد او لیدل یې چې هند دولت و وزیر غازي الدین له احمدشاه سره د جنګېدو متره نه لري، نو سملاسي تېښته یې د هوښیارۍ کار وګاڼه؛ لاهور یې خوشی کړ او د هانسي دېوال خواته لاړ، خو احمدشاه یوازې د پنجاب سمون نه غوښت، د هغه هیله دا وه چې د ډېلي دربار له ناوړه څېرو څخه پاک او د هند شاهنشاه لارې ته له راوستو سره، پیاوړی هم کړي چې د خپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړې پنجاب ته رانه شي، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سمون وروسته بیا له ستلجه پورېووت، دا مهال د «نورالدینخان بامېزي» ترمشرۍ لاندې کشمیر ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و، همدا چې کشمیر ته ورسېد، بلواګر یې وشنل، مستوفي سکجېون یې ونیو او بندي یې لاهور ته ولېږه او په خپله څه موده د هغه ولایت د سمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو، خو ویې نه غوښتل، یا یې ونه شو کړای چې مخنیوي ته راوړاندې شي، ځکه یې د هرکلي لارونیوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشران ډېر تاوده ښکارېدل، له دې ډلې څخه د اصالت خان یوسفزي زوی «نجیب خان- نواب نجیب الدوله بهادر» چې د وزیر غازي الدین له خوا له پوځي ځواک سره د جګړې له پاره رالېږل شوی و، د کرنال په سیمه کې له احمدشاه سره مل شو.[2] نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نومیالیو سرونو کې ګڼل کېده، له

---

(۱) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن لیکنه، د لندن چاپ. ۱۹۲۹، ٦٤-٧٦ مخونه.

(۲) په پیل کې نجیب الدوله د روهیله له مشرانو حافظ رحمت خان و دوندي خان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم یې نه لاره، د هندي احمدشاه وزیر «غازي الدین» ډېلي ته راوغوښت او خپل سیال ابومنصور خان صفدرجنګ ته یې مخامخ کړ. د هغو جګړو په ترڅ کې چې وشوې نجیب خان، ابومنصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شا شي، تر دې وروسته «نجیب خان د نجیب الدوله و اقطاع پهتر ګده نوم وګاټه. وزیر غازي الدین دې هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال، مخنیوي ته ورولېږه، خو نجیب الدوله د جګړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی، احمدشاه هم دې په ډېلي کې د هندوستان امیرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجیب الدوله د ژوندانه تر پایه ددې لویې څوکۍ څښتن و. دې سپینږۍ او زړور سړی واو د ډېلي د دښمنو او مرهټیانو په جګړو کې یې څرګندې اتلولۍ وکړې. د جټانو نومیالی مشر «سورج مل» چې د هندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهټیانو پلوی و، هم په پای کې د نجیب الدوله له خوا ووژل شو او ځای یې زوی «جواهر سنګ» ته پاتې شو.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

همدې امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، ده د «پانی پټ» په جګړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زیات کړه چې افغاني وینه یې په رګونو کې چلیږي.

احمدشاه له ډیلي نه د برش میله لرې و چې په «بسونیت» کې یې وزیر غازي الدین د هند دولت په نامه هر کلی وکړ او د ډیلي د سیاسي تېروتنې بښنه یې وغوښته، احمدشاه د هند ولت د دغه پوځي لښکر غځوني د لګښت تاوان لنډولو ته راوباله، خو وزیر خپله بې جوکې وښوده او احمدشاه مخ پر ډیلي وخوځېد.

د ډیلي په پېنځلس میلی کې د هندوستان شاهنشاه دویم عالمګیر «محمد عزیزالدین» د احمدشاه لیدو ته ورورسېد او احمدشاه د جمادی الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډیلي ښار ورننووت، دویم عالمګیر چې د افغانستان له شاهي کورنۍ سره یې خپلوي ښه ګڼله، ځکه یې د خپل ورور شاهزي اعزالدین لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تیمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوی وزارت د پخواني وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله[1] ته ورکړ او افغان نجیب الدوله یې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه یوه میاشت وځو ورځې په ډیلي کې مېشت و او له ښه مرغه د غه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا یې د نادرشاه د اوردو له لاسه د هندیانو په وینا دوه سوه مېلیونه روپۍ تالا شوې وې، دا ځل د احمدشاه د پوځي سمون تر سیوري لاندې بشپړ وساتل شو او له دېرش زریز افغان اوردو نه یې چې تر سېزونکي لمر لاندې یې سلګونه میله لار وهلې او اوس یې د دوی په ګروهه د نیول شوي هېواد د پانګو منځی او زېرمه په لاس کې وه؛ هیڅډول زیان ونه زغامه، خو په خواشینۍ سره چې د کرکې جتانو له سېمو نه ډیلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډیلي د ځینو بدغوښتونکیو د لاسوهنو او د اوردو له امله د احمدشاه پرهوډ سربېره د غه او تا بل ډول شوه.

---

(۱) نظام الدوله د هند د وزیر الممالک (صدراعظم) اعتماد الدوله قمرالدین خان زوي دی، پلار یې د بهادر شاه او فرخ سیر له مهاله تر محمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لویو چارواکیو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا یو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان امیرالامرا رتبې ته رسېدلی و او دا دی یو ځل بیا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو، خو د هغه یو ګڼ شمېر پیسې هم د احمدشاه دولت پانګې ته ورکړ شوې.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

په ډېلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترڅ کې د هند گوښه شوی وزیر غازي الدین د دویم عالمگیر له زوی شاهزي هدایت بخش او د هغه له زوم میرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او یوې پوځي ډلې په ملتیا د مالیو راټولولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنگښ د احمدشاه په نامه سړي او شتمنی ورکړې او غازي الدین او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سربرید کې جگړې ته چمتو شو، خو روهیله افغان سعدالله خان پرې نه ښوو او د پېنځوسوو زرو روپیو ورکړې ته یې اړ ویست. غازي الدین پر راستنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته یې ورتگ وځنډاوه. له بلې خوا احمدشاه لیدل چې د هند سلطنت چارواکیو د لاسوهنو له امله «په ځانگړې توگه» له سهیله ترگواښ لاندې دی.

د احمدشاه سیاسي تگلارې غوښتنه کوله چې د افغاني گټو د ساتنې له پاره، د هند اوسنۍ دولت پیاوړی او تر ملاتړ لاندې یې ونیسي، ځکه یې د هغه د دښمنو د ځپلو پرېکړه وکړه. هندیان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرگنده کړي او گرمه او پړه پرې ورواچوي چې ولې یې د هندوستان پاچاهي له یوې ورستې او مخ پر ړنگېدو کورنۍ څخه یوه بل پیاوړي لاس ته ونه لېږدوله. کېدای شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختیزو ولایتونو د اوتاله په پام کې نیولو سره سم، همدا سیاسي چلند وړ گاڼه، سربېره پر دې یې د پاچاهۍ له گدۍ څخه د یوه داسې پاچاه راغورځول چې ده ته یې ځان سپارلی و، له مېړانې لرې گڼل، په ځانگړې توگه چې په خپله یې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادی الاخر په پیل کې له ډېلي نه راروان شو او د ډېلي له د برش میلی څخه یې د جټانو له خوا د نیولیو کلاوو پر بیا نیونه پیل وکړ او د «دیلم گدهـ» چاونۍ او «مېترا» منځي تر نیولو وروسته د «اگرې» تر شماله مخکې لاړ. د احمدشاه اډېه اکبرآباد کې وه او سپاه سالار یې د جټانو په سېمو کې وړاندې تلو چې له هندیانو نه افغاني اوردو ته «کالیره» ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې د دښمنان یې مات کړي او ډارولي وو، مخ پر شمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجیب الدوله د ډېلي ترڅنگ د «تالاب مقصود» په سېمه کې هرکلي ته ورغلل. دا مهال د محمد شاه گورگاني مېرمن «صاحبه محل» له خپلې بن «ملکه زمانی» سره چې ترور لور یې هم وه

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

او د ډېلي ژوند يې تريخ ګانه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سر يې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله او د منشي غلام حسين په وينا تر واده وروسته يې ناوې، خواښې او ملکه زماني ګرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له دېلي نه افغانستان ته راوخوځېد او چې د ستلجکڅوونو ته راورسېد، «عبدالصمد خان ممن زی» يې د هغه ځای «سرهند» پرحکومت وټاکه چې پنجاب تر اوبو اخوا استازی او مخکښ ولري. همدا راز يې په لومړی دوآبه کې «د ستلج وبياه ترمنځ» افغان سرفراز خان حاکم وټاکه او د ملتان نايب الحکومه توب يې د هغه ځای د پخواني نايب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاوه.

احمدشاه لاهور ته تر رارسېدو وروسته پردې پوهېده چې د سيکهانو ځينې نوې منځته راغلې ډلې بيا بلوا او ورانی غواړي، نو شاهزی تيمور يې د پنجاب، ملتان و سند د نايب الحکومه په توګه وټاکه او سپاه سالار جانخان ته يې دنده ورکړه چې د «امرتسر» د بلواګرو سيکهانو غوړونه تا وکړي. بلند خان سدوزی يې هم د کشمير حکومت ته ولېږه او نورالدين يې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته «د ۱۱۷۷۰ کال پای» چې يو لوی هېواد يې د پاچاهی تر سيوري لاندې راوستی و، پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته راورسېد.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دري دبرشم څپرکی

اتم یون (۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال

د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» گوابښ، د پانیپټ جگړه، د هندوستان نیول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) کال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختیزو ولایونو کې ژوري پېښې منځته راغلې. کندهار ته لا د احمدشاه د راتگ یوه میاشت نه کېده چې پنجاب بلوا پیل کړه (۱۱۷۰)، دامهال د پنجاب و هندوستان په سیاسي او تاکې د دوو بلواگرو کړنو ځانگړی اغېز لاره، دا دواړه چې پرموخو یې سربېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند گوښه شوی وزیر د پیروز جنگ زوی غازي الدین او نوماند آدینه بېگ وو. د هند و پنجاب دهاغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلې کېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهیسې د «سیک» د نویو ټوکېدلیو ډلو اورني ناتار گوابښه. سیکانو د مذهبي تاو تریخوالي ترخمار لاندې لویه ټولنه جوړه کړې وه او دا چې د دغه نوي زېږېدلي مذهب[1] ما نیز اغېز مخ پورته او د خپلو پلویانو

(۱) «نانک گرو» د سیک مذهب بنسټ اېښېږونکی د نهمې هجری پېړۍ پر پای د راوې په کڅونو کې وزېږېد، د بېدیان د پوړ او د کهتریانو د ډلې اړوند و چې لومړی یې د افغاني شاهنشاه ابراهیم شاه ------>>

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دعقل ځای یې نیولی و، ځکه نو دا ډله د هر هغه ځواک جګړې ته د سرسپارنې تر بریده چمتو وه چې له خپل مذهب سره یې په ټکر کې لیده.

دمعین الملک میرمنو او د هغه د زوی میرمومن د حکومت پر مهال سربېره، ددې ډلې په اړه د هغوی د کارکوونکیو د کلک چلند له امله سخت غبرګون منځته راغی چې دوی یې پاڅو وچاودون ته چمتو کړل. احمدشاه چې له پخوانه د سکالو پر ارزښت پوهېدلی و، وروسته تر دې چې دروغې جوړې سیاست ښه پایله ورنه کړه، د زور لارې ونیوه او د پنجاب پوځي ځواک ته یې واک ورکړ چې په امرتسر کې د هغوی ځالې رنګې او په وسله والې توګه یې د بلوا مخه ونیسي. سیکانو دا غبرګون منلی و او د خپلو موخو له پاره یې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدینه خپله سیاسي او پوځي وړتیا سیک ډلو ته وړاندې کړه، سیکانو په خوښۍ واخیستنه او د جګړو په ورځو کې یې د هغه کوماندانې ومنله، آدینه وکړای شول چې سیک وسله والو لښکرو ته پوځي پیاوړتیا وروښیي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدینه له سړې لارې مات کړي، ځکه یې هغه د پنجاب دنایب الحکومه شاهزې تیمور له خوا د دوآبې (د تسلیج وبیاه ترمنځ) پر حکومت وټاکه او «لکې ځنګل» ته یې رسمي فرمان ورواستاوه. آدینه هم د وړې لښو په خبر په

------>> دولت خان سره د خواړو د کار کړونکي او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته ځېله شو.

نانک د خدای پرېوالې، د محمدي شرعې پرچارو له یوه کالیوت نه دار وا وتلو او بل ته یې پرنښو تلو، مزیو، دیوتاو د مخلوق په توګه د هندوانو پر دېرانو ګروهې و. حلول و پروالې بوتان وبوتتونونه او شراب و د خوک غوښه یې نه منل او د ژوبو ریږول یې نه خوښول. تسبیح یې په لاس کې او زنار یې پرغاړه و. د پنجاب دجتیانو (کلیوالو) په ژبه د نانک ټول شعرونه لاربښوونې او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لوېوالې او سپېڅلتیا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د ډېروالې په اړه دي، نانک وایي: نبیان، ولیان، او تاران له رېښتینې بنده ګۍ نه بشپړ تابه ته رسېدلي او هر څوک چې وغواړي له دې لارې بشپړېدای شي. تر نانک وروسته یې تګلار واوښته او مریدانو یې دغوښې خوړل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پیل کړل او ان د نانک لمانځنه یې ونیوه.

پر لسمه پېړۍ د نانک ګروهې د هر شول او پر یوولسمه یې بېلارې پیل کړه. د نانک وروستي له مذهبي لاربښوونې نه د سیاست ډګر ته ورننوتل او د سمو جوړښتونو لکه د زېرمې، غوجلو، وسلو، سرتېرو، کارکوونکیو او ګټو د چارو پر سمبالتیا لګیا شول. ملګریو یې د خلیفه په لارې بلهاري او دهغه د زېرمې له پاره غلا خپله فریضه وګڼله. له هندي امله سیکان د جوګې او ځواک خاوندان شول دا ددوی شعارو چې په غوره پېښه کې سره راټول شي؛ نذر ورکړي؛ په ګډه د موخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو= خلیفه نانک) ته دعا ووایي او پرېکړه وکړي. دغې ګروهې ددوی په سترو سیاسي او پوځي ګامونو کې څرګند اغېز لاره.

پر یولسمه پېړۍ د نانک خلیفه «تېغ بهادر» د عالمګیر په امر وژل شو او نور ډېر ملګري یې د بهادرشاه او فرخ سیر پر مهال ووژل شول.

سیکانو ان په دغه پېړۍ کې د نانک په نامه پیسې چاپ کړې. پر دوولسمه پېړۍ افغان احمدشاه هم وتکول، تر احمدشاه وروسته سیکانو په پنجاب، کشمیر و پېښور کې پر مختګ وکړ او یو دولت یې جوړ کړ، تر هغې چې له انګریزانو سره مخامخ شول.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

بیړه دومانه او په دوآبه کې یې پرخپل کار پیل وکړ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه، سپاه سالار لښکر وپستلو ته اړ شو، آدینه مخکې د سیک په لښکرو دوآبه په ځانګړې توګه «جالندر» لوټلی و، تر دې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواګرو ترمنځ جګړه ونښته، احمدشاه د خپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د هڅو له امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خو د هند دولت ګوابښ تر پنجاب سترو، د اورنګزېب د پاچاهی په پېر کې «سېواجي» نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهټیانو د حکومت بنسټ کېښوو، دغه حکومت د اورنګزېب تر مړینې وروسته «چې دهندي بابریانو د کورنۍ پرځېدل پیلېږي»؛ په چټکی وده وکړه، ترهغې چې لا دېرش کاله تېرنه وو چې مرهټه حکومت نېژدې د سهیلي هند تاپو وزمی ونیو او نن یې پاچاه «بالاجي پیشوا» د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده، په دغه ترڅ کې غازي الدین د خپلې وندې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې د ډېلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تګ پرمهال د پیسو د راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتګه سرغړاوه، افغانستان ته د احمدشاه تر راتګ وروسته یې د خپل پاخه منطق په مرسته احمدخان بنګښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین د خپلو موخو د ګټلو له پاره د مرهټیانو حکومت وهڅاوه چې د ډېلی او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سېمې ونیسي او همدا راز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختګ له پاره د وړسېمو په توګه ورته وښودې، سربېره پر دې یې د ډېلي په سهیل کې جټان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځني هند سترځواکونه وو دغه کارته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر «اوده» ولایت پورې او بل خوا په پنجاب کې د آدینه بېګ له لوري غځېده، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوهې له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال «پیشوا» د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلیو، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راولېږه چې مشري یې د پاچاه ورور «راګونات راو» (راګوبا) پرغاړه لرله او پرغازي الدین سربېره، سندیا، هولکر، جنګورا او د مرهټیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جټانو سېمې ته د نوموړي اوردو له راتګ سره سم، «سورج مل» د مخکښې تړون له مخې مرستې ته ورودانګل راګوبا د ډېلي سېمو ته تر رارسېدو

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

وروسته د «جنگورا» ترمشرۍ لاندې یو لښکر کېن خوا د اجمیر سېمو ته ولېږد، دویم لښکر یې د «سندیادتا» تر مشرۍ لاندې مخ پرپنجاب وخوځېد او لویه برخه له راگوباسرد د ډیلي منځي ته روانه شود.

دا مهال د مرهټیانو اوردو ټول منځنی هند وېرولي و او د جټانو او راجپوتانو ډلې چې د ډیلي په سهیل ولویدیځ کې ددې سیمې ستري ځانگې وې له دوي سرد په خوښه اویا هم د زور له لارې مرستې ته راوړاندې شوې، یوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجیب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملا تینگه کړه او د دېوالونو جگړه ونښته، ددغه لوی اوردو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې څرگنده وه، په ځانگړې توگه چې لا د پنجاب چارې ویجاړې او سمدلاسه د افغانستان د مرستې لار بنده وه. سره له دې هم نجیب الدوله دومره مېړنی تینگار وکړ چې راگوبا ومنله که دی ډېلی خوشې کړي نو د کاله لورې ته لار به ورته پرانیستې پرېږدي. نجیب الودوله اړ و چې ډېلی پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سرد سم مرهټیانو ډېلی ونیو، څه موده وروسته اجمیر ته لېږل شوی لښکر د ډیلی لویې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللې لښکرې خورا ناگار وچټک روان و، همدا چې سرهند ته راغی د افغاني ساتونکیو سرتېریو یو دېوال یې مخې ته راڅرگند شو، دا خوراکوچنی پوځي ډله وه چې سترگه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوی لارښوونه یې کوله د هغه پېر یو زړور و کرکجن افغان و، دا سړی په سرهند کې داحمدشاه حاکم هماغه عبدالصمد خان ممن زی و چې په جگړه کې یې د مېړانې او زړروتیا له امله «لبونی» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او داحمدشاه دراڅرگندېدو په لومړیو کې یې ناصر خان خوشې او له خپل ملي ځواک سره یو ځای شو.

په هر ډول، جگړه پیل، افغاني ډله تارومار او عبدالصمد چې توره یې په لاس کې وه دجگړې پر ډگر یرغمل شو.

په سرهند کې د آدینه ځواکونه د مرهټیانو هر کلي ته راورسېدل او یوځای له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت یې څاره، د مرهټي اوردو د ډېرښت او سیمه یز دښمن (سیک) دشته والي له امله اړ شو چې د بشپړو سوچه افغاني اوردو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پرشاشي، ځکه له شاهزي تیمور سره «چارمحل» و «زین آباد» ته لاړ. سندیا په بیړه لاهور ونیو او پر شاهزي پسې یې واچول، سپاه سالار چې داحمدشاه له خوا د «شیرجنگ» په نامه غړ ورته کېده، دلته یې خپله ټوله پوځي پوهه او وړتیا وکاروله خوپوه شو چې د شمېر لږ والی یې د ساتنې مخنیوی کوی، ځکه پېښور ته پرشا شو او د مرهټیانو بې سرو پښو اوردو له سنده تر اټکه د اباسین ټول کېن

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

او د ستلج ښي کڅونه ونيول او منځي يې ورتالا کړل.

سندیا، آدینه بېګ په پنجاب کې د مرهټيانو نايب الحکومه وټاکه، د دهم ومنله چې د کال به اووه مېليونه او پينځه سوه زر روپۍ د مالیو پرځای د مرهټيانو خوندیتې ته ورکوي. د مرهټيانو يو جنرال «پتهيل» له يو شمېر سرتېرو سره په اټک کې د اباسين سر بريد ساتونکی وټاکل شو. بلواګرو سيکانو په پنجاب کې له هېڅ ډول ورانې نه مخ ونه ګرځاوه.

تر دې وروسته سندیا له ستلجه پورېووت او د سارنپور لوری يې ونيو، ځکه چې غازي الدين له مرهټه جګړه مارو سره د نجيب الدوله جګړې ته تللی و او نجيب الدوله د انتربيدارونو د ګنګ په کڅ (سکرتال) کې د هغه مخنيوی کاوه.

سندیانو غوښتل چې د نجيب الدوله له ماتولو سره د هند کار يو مخيز پای ته ورسوي. نجيب الدوله او افغاني روهيله سردارانو په لکنهو کې نوموړي موخې شجاع الدوله او د اودې نواب ته ورسولې او نواب يې پر اوده ولايت د مرهټيانو له يرغله ووېراوه او مرسته يې ترې وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکی ګواښ يې ننګيره او د مرهټيانو د مرستې ليکونه يې بې عبرګونه پرې اېښې وو، چټک له خپل پوځي ځواک سره د جګړې سيمې ته ورسېد او د نجيب الدوله لوری يې سم کړ.[1] تر دې وروسته د ډوارو خواوو ځواکونه لږ څه انډول شول خو چې سندیا د غازي الدين څنګ ته راغی، د مخامخ لوري تله يې بسپکه کړه. له ښه مرغه دا مهال پنجاب ته د احمدشاه د راتګ انګازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او پښې يې وربېرد بدې.

---

(۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور صفدرجنګ زوی او په اوده ولايت کې د هغه ځای ناستې و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پټ په جګړه کې يې وکړل ډېر ژر يې د افغان احمدشاه له خواد فرزند خان او د هند رستم بل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وګاټه. سربېره پر دې «کوري چکله» نومې سيمه ورويښل شوه. شجاع الدوله زرور و وينې خو ډېر ځان خوښی سړی و. له هغه امله يې ځينې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته يې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشر تابه په پيل کې د خپل تره زوی محمد قليخان د حکومت پر سيمه «الله آباد» يرغل وروړ هغه يې ونيو او ويې واژه. کله چې د بنګال مشر مير قاسم له کمپنۍ څخه ماتې وخوړه هندي شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی. شجاع الدوله د هغه تر ساتنې او له انګريزانو سره ترجګړې وروسته يې لامله ميرونيو او شتمني يې ترې ګونډه کړه، شجاع الدوله ترماتې وروسته د خپل هېواد د بيا نيولو له پاره د انګريز ملګرتيا ته اړ شو. خو د نورو اسلامي ولايتونو د ساتنې پرځای يې د پياوړي افغاني ولايت (کترا) د نسکورولو تاپيا وکړه او له انګريزي سرتېرو سره يې يو ځای تر ډېره هغه ودان ولايت ړنګ؛ نومیالی حافظ رحمت خان يې شهيد؛ فيض الله خان روهيله يې پسې واخيست او ټول هغه لوی کهول يې بندي او وشانه. جنرال جانکين له فيض الله خان سره پخلا و پرازې رامپور و څو کرچني ځايونه يې ورته پرې ښوول، خو شجاع الدوله د کترا سيمه ونيوه او په ناروغی کې اودې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرګنده ده چې د هغه زوی ميرزا اماني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواد څه ګټه پورته نه کړه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

خو احمدشاه دد غرو دوو کلنو پېښو په ترڅ کې چېرته و او څه یې کول؟ احمدشاه د دېلي د (۱۱۷۰) کال تر پایه وروسته نوی کندهار ته راغلی و چې پر ۱۱۷۱ کال یې د سیکانو او آدینه پلوا واورېده. هر څومره که احمدشاه د سیکانو راتلونکی ګواښ اټکلاوه خو دا چې نوی کندهار ته راوسېدلی او ډېرې برخې یې لرلې او له دېلي خوا د سپاه سالار جانخان پر بوهه او ورتیا ډاډمن و، سمدلاسه یې د پنجاب د چارو د سمون هڅه ته پرېښوو. بل کال (۱۱۷۲) احمدشاه په خپله پنجاب ته تګ په پام کې لاره او هدا چې پر دېلي یې د مرهټیانو یرغل واورېد، د پوځي پاڼه بیرته لارښوونه یې وکړه. خو دا سپاه یې کوټنی خراشینونکې ستونزې پنجاب ته ددد د سملاسي تګ مخه ونیوه. دا لاهېه هغه خپلسړي وه چې د احمدشاه نایب الحکومه په بلوچستان کې پیل کړې وه. نصیرخان یو پوه سړی، زړور افسر او د احمدشاه یو سرسپارلی جنګیالی و چې د خوراسان و هند په جګړه یې زړه هڅو کې یې د خپلې رېښتینوالې آزموینه ورکړې وه، خو د پېښو له امله په شخصیتونو کې د ګروهې او مرغې اوړون کېدونکی دی، نصیرخان هم د پنجاب د چارو د ګډوډۍ، د مرهټیانو د یرغل او د شاهزې تیمورو سپاه سالار د ماتې تر اورېدو وروسته خپله ګروهه واړوله او چمتو نه شو چې د ۱۱۷۲ کال په پوځي پاڼه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره؛ ګډون وکړي، نصیرخان د خپل دغه کار و مخکښې آر له مخې د شپږ زرېز بلوچ لښکر د نه لېږلو په اړه احمدشاه ته لاسوند ویښنه وړاندې نه کړه او لا یې د احمدشاه د یوه پوځي افسر پر وړاندې چې ددې پېښې د جاجلوله پاره له کندهار دپاره لېږل شوی و، د دښمن چلند پیل کړ او د کلات په (۶۹) میلی شمالي سیمه کې «مستونګ» ته نېژدې یې له ډېرو سرتېریو سره د احمدشاه د راالېږلي افسر مخه ونیوه، نوموړي افسر د جګړې پازمن نه و او پرته له یوې ډلې بدرګې پوځیانو بل څه ورسره نه وو، خو بیا یې هم ونه غوښتل چې بې جګړې وتښتي. د نصیرخان د ګنیو او چمتو لښکرو پر وړاندې د دغه افسر ماتې هرو، مرو وه، تر یوې جګړې وروسته افسر شاته ستون شو، نصیرخان د خپل دغه چلند د پایلې د څرګندېدو له پاره سمدلاسه په مستونګ کې مېشت شو.

احمدشاه د دې پېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونیو او له شاهي دوولس زرېز لښکر سره له کندهاره وخوځېد، نصیرخان په مستونګ کې ناڅاپه د احمدشاه له برید سره مخامخ شو، دا زوړ پوځي چې په لومه کې لوېدلی و، خپل ټول ځواک یې په جګړه کې وکاراوه، خو په زور مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو، احمدشاه نصیرخان دمې ته پرې نه ښوو؛ په بېړه یې وځاره او په کلات کې یې ښار بند کړ. نصیر چې د پنجاب و هندوستان په شخړو پوه و، دا یې منلای نه شوه چې احمدشاه به د هېواد ګردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات غوندې بې ارزښته سیمه به تر ډېره چاپېره او یو مخیزه کړي، ځکه یې په بشپړ زغم پرساتنه ټینګار کاوه، د کلات د کلاکلکوالي چې درون پوځي ځای ګڼل کېده هم د ده له ټینګار سره

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

مرسته کوله.

احمدشاه په خورا سړه سینه له ښاره راتاو شو او دیوالي جګړې یې پیل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله ډېر اندېښمن و، له همدغه ځایه یې یوه کوچنۍ ډله سرتېرې د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته ولېږل او هڅه یې وکړه چې په دې توګه د شاهزې تیمور وسپاه سالار زړونه راجګ او سیکان و مرهتیان وډار کړي.

نصیرخان د احمدشاه له ښکاره سوړوالي نه وننګېږ له چې له هغه سره هېو د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات یې نیولی نه وي بیوې خواته به هم لاړ نه شي. نصیر خان چې د احمدشاه پرجګړه یزو آرونو پوهېده، وېره یې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به یې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملګرتیا ته راشي، هله نو د کلات نیول او دده ځپل هرو، مرو دې، ځکه نو نصیرخان هڅه وکړه چې د احمدشاه په بدرګه کې د خپلو ملګریو افسرانو له لارې د سولې وړاندیځ مخکې کړي. نصیرخان په دغه وړاندیځ کې ومنله چې د پخوا غوندې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نایب الحکومه ګڼي او په بهرنیو جګړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوردو د یوې څنډې په توګه برخه اخلي.

احمدشاه نصیرخان دهغه د پخوانیو هڅو او خدمتونو له مخې وباښه؛ د هغه وړاندیځ یې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

---

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وړاندې د نصیرخان وروستی سرغړونه وه چې بیا نه ده وکړه او نه یې وروستنیو. نصیرخان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و او د تیمورشاه پرمهال چې دی ژوندې و، له مننې یې سرونه غړاوه. دزمانشاه پرمهال (۱۲۰۷-۱۲۱۷ هـ) چې د افغانستان دولت واوربدل چې د نصیرخان یو وراره د هغه د زوې محمود پر وړاندې لویې او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه ولیخان د زوی مختارالدوله شیرمحمد خان تر مشرۍ لاندې یې بلوچستان ته یو پوځي لښکر ولېږه؛ سرغړونکي یې کلکوګوابن او محمود یې پر نایب الحکومه توب ځای پرځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپږ زریز لښکر سره (د احمدشاه مهال له آر سره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې دندې ته ولېږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سند ته لاړ، بیا یې محمود له خپل ورور مصطفی، خپلې مور او شپږ زریز لښکر سره هرکلې ته راووت؛ د درناوي څرګندونه یې وکړه او ډالۍ او ټاکلې سرتېرې یې وړاندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکرې راولېږلې، بلوچو یې مخه ونیوه او برید یې پرې وکړ، خو په هغه جګړه کې چې انګرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنیو شخړو نیولی و او بلوچستان ته یې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهراب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب یوه برخه له شاعرانه اغراق او ګڼو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده. «کتلی شئ: د کابل جګړې، پېیلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ویل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اګره کې چاپ شوې»

انګرېزانو پر ۱۸۵٤ کال د محراب خان له زوی نصیرخان سره مخامخ ترون وکړ او تر ده وروسته یې زوی محراب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷٦ کال په کلات و کوېټه کې د انګرېزي هند د پوځیانو مېشتېدل، یو استازی او د اورګادې پټلی او ټېلېګراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، برېتانوي بلوچستان شو

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دامهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نېژدې و. خو نورالدین چې له اباسینه راتېر شو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انګازې ولولې جوړې کړې، د دوکړای شول چې بې خنډه دچناب کڅ ته ورسېږي او «وزیرآباد» ته ورکوز شي، ځکه چې د د احمدشاه له لارښوونې پرته د مرهټیانو مخې ته ورو تل ور نه ګڼل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر راتګ وروسته د بولان له تنګې څخه سند ته ورننووت او یو مخیز مخ پر شمال د اباسین ښیو کڅونو ته وخوځېد، له پېښوره یې سپاه سالار وشاهزی تیمورشا د هغوی له ملو سرتېریو سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزیر آباد کې له مخکینی ډلې سره یوځای شو. دا مهال د احمدشاه د اوردو شاتنۍ ځواکونه د کندهار نیم پوځي ډلې وې چې دده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره راخوځېدلې وې.

د مرهټیانو پوځي سربرید ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر ترا اوربدو وروسته یو مخیز د اندس له کڅونو لاهور ته پرشا شول. لاهور د مرهټي «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال یې د آدینه تر مړینې وروسته د هغه ځای ونیو. سابا هم د لاهور له ساتونکیو سرتېریو سره د سندیا له ځواکونو سره د یو ځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سیکان هم پرځای ساړه کېناستل او د پنجاب د بلوا لړه په خپله غلې شوه.

احمدشاه له خپل ټوله لښکر سره چې د ربګوني ټولګي یې د برشو زرو جنګیالیو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر میاشت د پنجاب تر «قطب درې» مخکې لاړ او له هغه ځایه یې د سیند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخوا د «سارنپور» لارونیوه.

هندي مرهټیان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي یانه سمون یې پیل کړ، سندیا او غازي الدین چې په سکرتال کې د افغان نجیب الدوله پر کلابندۍ او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پرجګړه لګېا وو، په بیړه یې له لوري سره د سولې خبرې پیل؛ سملاسي اوربند ټینګ او یو تر بله بېل شول. غازي الدین مخ پر ډېلي او سندیا د مرهټیانو دلومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنیوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدین چې ډېلي ته ورسېد د هندپاچاه دویم عالمګیر عزیزالدین یې په ځانګړې توګه له منځه یوړ او خپل ماما د عالمګیر وزیر نظام الدوله یې هم وواژه، پرځای یې د اورنګزېب لمسی د کام بخش زوی «محی السنه» تش په نامه پر پاچاهۍ وټاکه او د وزارت ترنامه لاندې یې د هند دولت د چارو واګې په خپل لاس کې ونیول، تر شا یې د

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

مرهټیانو دویم پوځ د «هلاروهلکر» ترمشری لاندې راوخوځېد او په دهلي کې غازي الدین و جنګوراو پوځي چټروالی ونیو. راګوپا هم څه موده وروستې د مرهټیانو همواد ته راستون شوی و.

احمدشاه پدسارنپور کې وچې سپاه سالار نجیب الدوله او دکتراد سپمې مشر سعدالله خان روهیله[1] له خپلو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

---

(۱) سعدالله خان د افغان محمد علي خان روهیله زوی او د برېچ خاتګي اوږند دی. نیکه یې د فرخ سیر پر مهال د افغانستان له خوځ نه کترا ولایت (مراد آباد، بدول او بریلی) ته راغی. د دغه کهاله لویان دوه ورونه روچې پر شاه عالم او بل حسن خان نومېده، شاه عالم د دارد و حافظ رحمت خان په نومونو د روزامن او حسن خان د دوندي خان په نامه پر زوی لاره. داود د کمارون د راجا تر سپاه سالارۍ ورسېد او په پای کې د هغه په لاس وژل شو. د داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاره تر لیسې پر رتبه د مراد آباد د نایب الحکومه د لکنهور د عظمت الله خان نامتې زاره په بدرګه کې ونیول شو او څه موده وروسته یې له دهلي دربار سره اړیکې ومونډل. د علي محمد رتبا دې لاهل شوه چې په شاهي افسرانو کې وحنل شي. دا په هغه جګړه کې چې د بارهه سادات و د بلواګرو پر وړاندې یې وکړه، د هند صدراعظم قمرالدین خان له خوا یې د «نواب» بلنوم و پېښکه زرېزه رتبه واخیستې. څه موده وروسته وزیر دې ګوښه کړ او د دواړو خواوو ترمنځ جګړه ونښته، خو علي محمد خان د وزیر د میرمنې «شولاپرې» په منځګړتیا سوله وکړه او د وزیر زوی میرصدرالدین یې زوم شو. علي محمد خان پیاوړې سرتیرې راټول او د پلار وژونکی د کمارون راجا یې مات او باج ورکولو ته یې اړ ویست.

د علي محمد خان د حکومت منځګی انواله وه. په هغه لانجه کې چې د هند د سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له سربو سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدراعظم په بنګده کې د علي محمد خان جګړې ته وروړاندې شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه، دی یې په سرهند کې استوګنې ته اړ او کترا ولایت یې چې د علي محمد خان د حکومت سیمه وه د عظمت الله زوی فریدالدین ته ورکړ.

افغان احمدشاه چې لومړی ځل پر ستلج وروا وښت، علي محمد خان له دغو شیبو نه ګټه واخیسته او له سرهنده کترا ته راغی، د هغه ولایت تولې سیمې، لکه: دارانګر، مراد آباد، سنبل، بریلی، شاهجهانپور او نورې یې ونیوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هوښیار، جنګیالی او مدنیت روزونکی سړی و، دا نوالې ښار ده ودان کړی و چې له شجاع الدوله سره په جګړه کې رنګ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی یې سعدالله خان پرځای کېناست. د علي محمد خان نور زامن عبدالله، فیض الله، محمد باز، الله یار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزیر، دوندی خان د سپاه سالار، ملا سردارخان د وسله تون د مشر و فتح خان د میرسامان په توګه تاکلي او خپل زامن یې هغوی ته سپارلي وو چې دده ترمړینې وروسته د کترا په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسین، هندې محمد شاه ته د علي محمد خان د ورتګ پر ورځ و او په خپل تاریخ «حدیقة الاقالیم» کې یې ښه داسې راښیي: د علي محمد خان جګه ونه، منځنی پړي، سپین پوستکی توره درې ګوتې اوږده ږیره، تر شونډو خرېیلی برېتونه، رانجه کړې سترګې او سپین کالی یې وو، خورا درون و ښاغلی ښکارېده چې پرمخ یې د ډار و غم نښه نه برېښېده.

سعدالله د پلار پرځای تر ناستې وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدین چې له دهلي یې رالېږلی و، د جګړې پر ډګر وواژه، دویم د فرخ آباد حاکم قایم جنګ بنګش چې یې لامله یې کترا ته لښکر راوستی و، د سعدالله پر وړاندې په جګړه کې مړ شو، دریم د هند سپاه سالار صفدرجنګ یې چې فرخ آباد ته یې د قایم جنګ د زوی احمدخان پر وړاندې لښکر رالېږلی و؛ له منځه یووړ. دده مشران ورونه عبدالله خان و فیض الله خان چې د کندهار له درباره کترا ته راغلل، دوی د احمدشاه پر لومړي تګ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو، د کترا مالیې پر درېیو اړو مشرانو ورونو وویشل شوې چې هر یوه ته د کال یو مېلیون و درې سوه زره روپۍ وتاکل شوې. ----------»

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

زوی یې عنایت خان، دوندی خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېریو په ملتیا احمدشاه تد راغلل، خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودې ته تللی و. احمدشاه له سارنپوره مخ پر دېلي وخوځېد. سپاه سالار جانخان و شاهزی تیمور چې د مرهتیانو له لاسه یې زرونه له درده دېک وو، له لسو زرو سرتېریو سره د مخکښ ځواک په توګه وخوځېدل.

د دېلي د لارې په اوږدو کې د سندیاتا ځواکونه چې څېد پاسه اتیا زره تنه وو او افغاني سرتېریو ته ناست وو، جګړې ته راوراندې شول، سپاه سالار جانخان پر ګواښناک یرغل پیل وکړ، سندیا هڅه وکړه چې تېنګ شي خو افغاني ځواک یې زړه ورسوری کړ او دېلي ته نېژدې تر «بدني دګره» شاتګ ته اړ شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوردو راورسېد او د بر ژر یې سندیا کلابند کړ. په رېښتیا چې سندیا زرور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله؛ په خپله له سرتېریو سره د جګړې پر ډګر پلی شوی او تر وروستی سلګی پورې یې توره ووهله، خو څه ګټه یې لرله چې احمدشاه د اورد لمبو غوندې له څلورو خواوو چاپېر کړی و؛ د جګړې پایله د مرهتیانو او سندیاتا د اوردو ټولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره و تښتېدلی شول، او هغه تښتېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې وځارل شول. دا لوی بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازی الدین و جنګوراو چې په دېلي کې د مرهتیانو د اوردو شاتني وو، د لومړی لیکې د تارومار بدو تر اوربدو وروسته یې بې ډېل وځنده دېلی خوشې او مخ پر سهیل د

------» سعد الله خان د پاني پټ په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، وروڼه یې عبدالله خان، مرتضی خان والله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعدالله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه، څه موده وروسته د دې کورنۍ نومیالي لویان سپاه سالار دوندې خان، وسله مشر ملاسردار خان و میرسامان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنۍ له سرتېریو سره پر کترا ورودانګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر ډګر شهید شو.

وروسته ترهغې چې شجاع الدوله د کترا ودانۍ رنګې او یو لوی ګهول یې یرغمل وځپلی و، او دې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و؛ په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه؛ ارزښتمن کتابتون یې لاره او د هر زامن یې دده د غوره روزنې ترسیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدین و سورج مل یې دده په غوښتنه وښښل او د پاني پټ تر جګړې وروسته یې «اتاوه» سیمه ده ته وروښېله. حافظ د ژوندانه پر (٦٧) کال د (۱۱۸۸) د صفر پر (۱۱) په میرانپور کې د جګړې پر ډګر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سیدالطاف علي «د حافظ رحمت خان ژوند» نومی کتاب چې د دوان په بڼه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلي شي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

جتانو سپمي ته وتښتېدل. خو د مرهتيانو دويم لښکر د جمناکښې اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاد له «بدني» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کنډکونه يې چې څه د پاسه پېنځلس زرد سپارد يې لرل د پلازمېنې د ځواکونو د کوماندان شاه پسند خان اسحق زي ترمشرۍ لاندې د مرهتيانو د دويم لښکر جګړې ته ولېږل، نوموړی جنرال د شپې په تيارد ډېلي ته ورسد او پر دويمه شپه له جمنا نه تېر او په مکندره کې يې ناڅاپي شبخون پيل کړ، په څو ګېنټو کې د دښمن ټول اوردو تېپي او ووژل شو او مشر يې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وتښتېد. سمدلاسه د مرهتيو څرک پاتې نه و خو لاتر اوسه يې ځواکمن دولت ترشاولاړو.

احمدشاه د دښمن ترماتې او دهغه داوردو د زېرمو اولوښيو ترنيولو وروسته ډېلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پېښې خبر شول، ژر يې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې ورولېږلې، په دوی کې د «جيپور» و «مارواد» راجان تر ټولو لومړي شول، جتان هم غلي وو او د مرهتيانو د ملګرتيا يې څه نه ويل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتانو غوړونه تاو کړي نو يو لښکر يې ددوی سپمې ته ولېږه نوموړی تر «آرام ګده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځي کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوښيو سره ونيول شوه. دامهال غازي الدين وسورجمل ډوارې له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د بښنې غوښتلو له پاره يې د «حافظ رحمت خان» لمن ونيوه، احمدشاه هم دوي وښښل او په خپله له اوردو سره يوځای د جمنا له ښي اړخ نه کښې ته واوښت او د (۷۳) ميلو پر واټن يې په انوپ ښار کې اډه جوړه کړه. احمدشاه له ډېلي نه د وتو په ترڅ کې هلته د يعقوب علي خان باميزي او نواب محسن الملک ترمشرۍ لاندې دوه ساتونکي پرېښوول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اودې ولايت راجا او د ډېلي د توپونو کوماندان د نواب صفدرجنګ ابومنصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنګښ (۱) له فرخ آباد څخه له لسو زرو سرتيريو سره د افغاني اوردو ترڅنګ ودرېدل.

---

(۱) امير الامرا بخشي الممالک غالب جنګ احمدخان بهادر بنګښ افغان د غضنفر جنګ محمد خان بنګښ زوی دی، لومړی يې پلار د هند په اوردو کې سپور بلو کشمر و، په هغه جګړه کې چې د شاهزي فرخ سير په ملګرتيا يې د معزالدين دزوی شاهزي اعزالدين پر وړاندې وکړه د غضنفر جنګ بل نوم، اووه زريزه رتبه او د شمس آباد، بهوچ پور و مراد آباد جاګير يې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نايب الحکومه او د لويو سرپو په ډله کې شو. ------

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

احمدشاه لومړنی نواب چې د هندوستان له لویو سړیو څخه و او په «سکرتال» کې له مرهټیانو سره جګړې ته چمتو شوی و، ډېر و نازاوه، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زریزې نیم پوځي ډلې د عطا محمد خان، کریمداد خان و څو تنو نورو ترمشرۍ لاندې راورسېدې؛ دا مهال د احمدشاه ټول اوردو شپېتو زرو ته رسېده.

پانیپټ:

د مرهټیانو د لومړي اوردو له ماتې نه لا څلور میاشتې تېرې نه وې چې دویم ځل یې

------» محمد خان خېل پښتونی د دښمن راجا چترسال د هغه له زرګونو وسله والو سره مات کړ، بیا د مالوې نایب الحکومه وټاکل شو او دوه کاله وروسته ډېلي ته راوغوښتل شو. د خوراساني نادرشاه د برغل پر مهال د هند پاچاه د ارګ ساتونکی شو، نادر چې بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو.

محمد خان پوه، جنګیالی او مدنیت پال سړی و، ده لکه څرنګه چې ځان له بلو کشمیري څخه د امارت څوکۍ ته ورساوه، همداسې یې خېل اړوند ولایتونه د هند د ودانو ولایتونو پر کچه و درول. محمد خان د بهوچپور پر سیمه او د کنګ پر غاړه د خېل پښتوني مشر «فرخ سیر» په نامه «فرخ آباد» او د خېل زوی «قایم خان» په نامه «قایم ګنج» ښارونه جوړ کړل، همدا راز یې ورو، ورو د کول یا شاپور له بریده تر سل و پنځوس میله واټن پورې د محمد آباد، دریا ګنج، خدای ګنج، نبي ګنج، یاقوت ګنج، شمشیر ګنج، کاسګنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

خو د محمد خان ځای ناستې مشر زوی قایم جنګ قایم خان د پلار وړتیا نه لرله او په هغه بې لامله جګړه کې چې د کترا ولایت له مشر افغان سعدالله خان روهیله سره یې وکړه په خپله وژل شو؛ د شپږو مېلیونو روپیو په شاو خوا کې شتمني یې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له خوا وټېول شوه او ګرد کهول یې الله آباد کلا ته بندي بوتلل او وژل شو. له دغه کهاله څخه یوازې د محمد خان ناروغ زوی احمدخان وژغورل شو.

احمدخان د پلار رېښتینی زوی و او د مهال له موندلو سره سم یې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارنی سیمه ورودانګل، د صفدرجنګ نایب راجاه نولرای» یې وواژه او ولایت یې ونیو. صفدرجنګ د ډېلي له اوردو او جتانو سره جګړې ته وړاندې شو، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدرجنګ د اوردو پر زړه برغل وروړ او د هغه پېنځه زریز ساتونکی او خولی پرسر لښکر یې تار و مار کړ او په خپله هم د پیل پر شاتېې شو. دښمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدرجنګ منځی لکهنو ونیو او بل لښکر یې الله آباد ته ولېږه، د بنارس راجاګان «بلوند سنګ» و «میرتهي پټ» یې هم چوپړ ته راغلل.

د هغو تودو اوردو جګړو په ترڅ کې چې وروسته د احمدخان بنګښ و صفدرجنګ و مرهټیانو ترمنځ وشوې، سره له دې چې احمدخان خېل نیم هېواد بایلود، خو د دویم عالمګیر پرمهال یې د امیرالامرا، بخشي الممالک و غالب جنګ بلنومونه وګټل. د پاني پټ په جګړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتیا څرګندې توري وکړې او پرځای یې د احمدشاه له خوا دده نیم هېواد چې دملهارا او مرهټیانو لاس ته ورغلی و بېرته ورکړ شو.

احمدخان بنګښ د غوره ځانګړتیاوو او اوچتو اخلاقو ښه بېلګه وه، د مېړانې، ورکړې او ښې ګروهې په اړه یې په تاریخ کې هېښنده کېسې لېکل شوې. تر مړینې وروسته یې زوی مظفر جنګ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه یې د هغه بلنومونه له مرغلینې جوغې، پګړۍ او توري سره واخیستل.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

له سهیله شمال ته لویه لښکر لېږنه پیل شوه، ددغه اوردو لوی کوماندان د مرهټیانو د پاچا د بالاجي پیشوا د ترور زوی «سدا شیو بهاو» نومېده چې په «باوجي بابادو» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي یې: د بالاجي پیشوا زوی «چې د هندوستان پر پلار د کښاستو له پاره لېږل شوی و»، منځکې یاد شوی «ملاراولکر» او د «ابراهیم خان» په نامه یو گاردی د کنی مسلمان او څو نور وو.

گڼو افغاني او هندي مؤرخانو ددغه اوردو شمېر تر سلو زرو لږ نه دی ښودلی.[1]، یو اوسنی هندي لیکوال یې شمېر له درې سوو تر نه سوو زرو ښیي.[2] یو بل اوسنی هندي لیکوال یوازې ددغه اوردو د بشپړو پوځیانو شمېر سل زره ګڼي.[3] عبدالکریم خان په مبالغې سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېرنګي توپ ویشتونکیو سره یو زرو پېنځه سوه توپونه، د پېرنګیانو غوندې په پنځاسې توپکو وسله وال دوولس پلي زریز کنډکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره یې «پته باز» شمېر لي، ټول اوردو یې بې شمېره او د «مهابارت» ترجګړې وروسته بې ساري ګڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهټیانو په اوردو کې د انګریزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپ ویشتونکي مني، لکه مرتضی حسین چې وایي: د مرهټیانو اوردو یو ګرځنده لوی بازار لاره چې غوړي پلورونکي، بنجارګر، رخت پلورونکي، جولاګان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لګېا وو او د ډول، ډول شنو بوټیو ګلدانی یې له یوه ځایه بل ته وړې راوړې. د پیورو او بارووونکیو غواګانو شمېر یې تر زرګونو اوښت او څو زره آسونه او پیلان یې لرل. دا رښتیا ده چې په دې جګړه کې انګریزانو د مرهټیانو بری نه غوښت، ځکه چې ددوی له خوا د ټول هندوستان نیول په بنګال ومدارس کې د انګریزانو نوې ودانی له ګواښ سره مخامخ کولې، خو دا چې د مرهټیانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو یې بری هرو، مرو ښکارېده، انګریزانو د توپ ویشتونکیو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهټیانو مرسته وکړه چې د هغوی تر بری وروسته لږ تر لږه د انګریزانو اوسنی ګټې خوندي پاتې شي. دا په تاریخ کې لومړی ځل و

---

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳ - ۱٤۰ مخونه، ابن محمد امین ۱۲٤-۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: د حافظ رحمت خان ژوند، د بی ای سید الطاف علي لیکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱-۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاریخ، د سید ابوظفر ندوی لیکنه، د هند چاپ ۱۹۳٤ کال، ۱۸٤ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

چې افغان وانګرېز «که څه هم په ناسیده توګه» د جګړې پر ډګر مخامخ شول. جټانو او راجپوتانو هم د مرهټیانو خوا ونیوه، په پای کې دغه بې پایه اوردو د ۱۱۷۳ کال پر وروستیو د ډېلي سیمې ته ورګډ شو. د جټانو له سیمې نه د تېریدو په ترڅ کې غازي الدین او د جټانو مشر سورجمل د «سداشیوبهاو» هر کلي ته ورووتل او ډېلي ته ورسره لاړل، خو داځل دغو دواړو له احمدشاه سره د مخامخېدو متره نه لرله، د افغان له بري او غچ اخیستنې نه یې کلکه وېره وه، همدا وېره یې د مرهټیانو له بري نه د مرستې د نه کولو له امله هم لرله، ځکه نو دواړه په ځیر مخکې تلل او د غوڅې پریکړې له پاره یې لاري لټولې.

په هر ډول، د جمنا اوبه چې د برسات (اوربښت) له امله جګې شوې وې، اوس د افغان و مرهټې اوردوګانو د مخامخېدو خنډ وې.

سداشیوبهاو د ډېلي ښار ورچنې اړه جوړه کړه او د ابراهیم ګاردي، جنګوزاو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلازمېنې د بوالي جګړه ونښلوله. د یعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپورته شول، خو د دښمن د بروالي تر دوو ورځو یرغلونو او توپ ډزو وروسته ځانسپارنې ته اړ ویست. یعقوب علي خان د هغې وینا له مخې چې له مرهټیانو سره یې کړې وه، بې ځنډه په بېړی له جمنا را پورېووت او د احمدشاه چاونی ته راغی. غازي الدین وسرجمل د پام له مخې په دې جګړه کې ورګډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشیوبهاو د ذیحجې پر (۱۹) ډېلي ته ورننووت پر تالا یې لاس پورې کړ؛ د «ځانګړي دېوان» سپینزری چت یې راوسپړه او د شیخ نظام اولیا، قدمګاه، او محمدشاه هندي د زیارتو سپینزري لوښي یې ویلي کړل.

سورجمل و غازي الدین داسې لارجوړه کړه چې د سدا شیوبهاو په خوښه د سړیو او لوښیو د برابرولو په نامه د جټانو سیمې ته لاړل، خو بیا د مرهټیانو اوردو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجیب الدوله له لاسه د جګړې په ترڅ کې ووژل شو او خپل ځای یې زوی جواهر سنګ ته پرېښوو.

سداشیوبهاو د نوي ۱۱۷٤ کال د دویمې میاشتې (صفر) په پای کې له ډېلي نه ووت او ښار یې «ناروشنکر برهمن» ته وسپاره. سدا شیوبهاو غوره وګڼله چې له احمدشاه سره تر مخامخېدو وړاندې د ډېلي په (٦٠) میلی کې «د ګنجپورې» پوځي کلا

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ونیسي، له همدې امله« قطب دري » خواته وخوځېد، دا پوځي کلاد هماغه زړور افسر عبدالصمد خان ممن زی تر لاس لاندې، د یوه افغاني لښکر چاونی وه.

عبدالصمد خان د سرهند په جګړه کې تر یرغلمېدو او پرمرهتیانو باندې د احمدشاه ترلومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشې او اوس د ګنجپورې چاونی کوماندان و چې د جمنا ښي لوري ته یې د افغان پوځي منځي ساتنه کوله. د سیدا شیوبهاو اوردو د تورسېل غوندې راشېوه شو او د ربیع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستیال قطب الدین خان افغان روهیله له کلک ټینګار سره مخامخ شو. د مرهتیانو توپونو د کلا برجونه ټینګ وویشتل او پلي یې ورننوتل، ښکاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې ډلې سره د زرګونو دښمنو ترمنځ ولوېد او تر وروستي جنګیالي پورې یې د لاس ولستوني په جګړه کې ووژل شول. د عبدالصمد پرځای یې زوی« فیض طلب » د احمد شاه له خوا د پلار ځای ونیو.

احمدشاه چې د ګنجپورې خواته د مرهتیانو د اوردو د راتګ واورېدل، ژرې د لوی لښکر د خوځېدو لارښوونه وکړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوی او ګنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشکال ورځې پاتې او سیند لا رنه ورکوله، بیا هم په پوځي هوډ له تولو سپرو کنډکونو سره پر اوبو ورګډ شو، او د ربیع الاول پر (۱۸) د «باکپت» په سیمه کې له سیندې تېر شو، ورپسې یو زرو څلور سوه پیلان د توپنو، جګړه یزو زېرمو او پلیو ډلو پر لېږدلو لګېا شول. سره له دې چې مرهتیان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بیا یې هم د سیند ښي اړخ ته څارونکې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده د دوی له خوا ډزې پرې وشوې او د خیبر د دوو زرو سرتېریو مشر احمدخان خیبري له یو شمېر نورو سره ووژل شو او یو شمېر هم په اوبو کې ډوب شول، خو احمدشاه بې ډیل وځنډه مخ پر ګنجپوره روان شو.

مرهتیانو چې د احمدشاه راتګ واورېد، د پاني پټ خواته پرشا شول ځکه چې د هغه ځای ارتوالی د پوځي خوځښتونو ورو. سربېره پر دې مرهتیانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جګړې د مخه په هغه سپېڅلې چینه کې چې له پاني پټ نه اخوا د سرهند پر لار ده مذهبي لمبا وکړي، احمدشاه هم پردوی پسې وخوځېد او ترهغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه کېندلي او ټینګ کړي وو. د مرهتیانو مورچلې د پاني پټ د ډګر

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

شمالي اړخ ته ځای پرځای او پېنځه ویشت زرد مخکښ سرتېري یې د «سنبالک» سرای په څومیلی کې تیارسی وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر برسېرولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان «شاه پسند خان» ته چې د عبدالکریم په وینا ښکلی او غښتلی زلمي و، په خندا وویل:

«هو، شاه پسنده! ننني قراولي جګړه ستا په برخه رسېدلې، و به وینم چې څه کوې؟»

شاه پسند له یوه پېنځه زریز لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی؛ مرهټي ساتونکي بې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر یرغلیزه جګړه بوخت شو. ورځ لا پای ته رسېدلې نه وه چې مرهټیان مات او وژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپاره په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېرول چې هر یوه د دښمن یوه خولی په لاس کې نیولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو یې داسې وړځای ته ورکښته کړ چې هلته په آسانی سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پاني پټ پر ډګر په شپږ میله واټن کې د مرهټیانو پر وړاندې لښکر ځای پرځای کړ، د ۱۱۷٤ کال د ربیع الاول (۲۱) وه، تردې وروسته د جګړې تر پایه دواړه دښمن اوردوګان نېژدې درې میاشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جګړیزه وړتیا څرګندېږي، احمدشاه له شپېتو زرو پلیو او سپرو، توپونو او یو زرو څلورو سوو پیلانو سره غوښتل چې په یوه لرې هېواد کې پر یوه درې سوه او څلوېښت زریز اوردو، ګڼو توپونو او څو زرو پیلانو بریالی شي.

احمدشاه په دې جګړه کې پرته له هغه څه چې لرل یې، له یوې خوا یې هم د مرستې هیله نه وه او ځان یې په پردې هیواد کې لیده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنګېده چې له پاني پټه یې د هندوستان تر سهیلي بریدونو پورې اړیک کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پرېکړه وکړه چې د دښمن د ستر اوردو اړیک کرښې له هرې خوانه د یوې لویې د برش میلي کړی په منځ کې غوڅې کړي، د دغه هوډ له پاره یې له خپلو برسېروونکیو او ځریو ډلو څخه کار واخیست، لکه څه رنګه چې لیدل کېږي د احمدشاه د ځریو لړی او هڅې د ستایلو وړ دي، ځکه چې هغه د سهمې په منځ کې د دښمنې ټول

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

خوځښتونه او د باندې د هغه اړیکلارې، ځواکونه او مرستندویې زېرمې ځائته برسېره او څرګندې کړې او بې ځنډه یې د سپرو دلو په مرسته چې په پرله پسې اوشنلې توګه ګرځېدې؛ له منځه وړې دې. احمدشاه وکړای شول تولې هغه لارې چې د مرهټیانو اوردو ته خواره او وابښه پرې راورل کېدل درسالې دلو په مرسته وځاري، ان د دغو لارو یوه ارزښتناکه هغه یې چې د مرهټیانو د اوردو شاته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو یوه مشر او د افغانانو کلک دښمن «آلاجیت» وابښه او خواره پرې راورل هم وتړله، همداراز د احمدشاه د سپرو دلو له خوا د دېلې د پیسو خوندیینه چې مرهټیانو غوښتل پاني پټ ته یې یوسي د لارې په اوردو کې برسېره او ونیول شوه او تول ساتونکي یې ووژل شول.

مرهټیانو غوښتل چې کوماندان «ګوبند پنډت» له لسو زرو سپرو سره له جمنا نه اخوا ولېږي او پر اوده اوروهیلکنډ» د شجاع الدوله، نجیب الدوله او نورو افغاني روهیله سردارانو تاتوبي» برغل وکړي او د نوموړیو سردارانو اروا تر اغېز لاندې راولي چې د احمدشاه په اوردو کې یې خدمت کاوه، نوموړی کوماندان لا د دېلې په اتلس مېلې «جلال آباد» کې کور وسم شوی نه و چې د احمدشاه پېنځه زره سپاره د عطاګي خان کندهاري په مشرۍ د شپې په تیاره کې پرې ورشبوه شول او یو یې هم ژوندې پرې نه ښوو، سهار یې په پاني پټ کې د «ګوبند پنډت» سر له تولو لوښیو سره احمدشاه ته راورساوه، په دې توګه د احمدشاه پوځي چارو د مرهټیانو لوی اوردو په ډار کې واچاوه.

مرهټیانو د سنبالک تر مخکښې قراول پورې یوځل بیا د ربیع الاول پر (۲۸) د «داړې» جګړه پیل کړه خو په دغه وراندې تګ کې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه یې پټ کړي وو، له یوه اړخه ښه پاسته شول او د ګڼو مړیو تر پرې ښوولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه وتښتېدل. د ابراهیم خان ګاردي وروور فتح خان چې پر افغان کښې اړخ یې ناڅاپي برغل راوړی و، کلکه ماتې وخوړه او خپله توله وسله یې بایلله، تر دې وروسته مرهټیانو پر مختګ ته زړه ښه نه کړ او د دوي د اوردو پر بېلا بېلو برخو د افغاني تولیو ناڅاپي بریدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکریم د دغو برغلونو یوه بېلګه داسې را اخلي چې هره ورځ به یوه افغاني ډله د دښمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جګړې او ټکر وروسته به خپل اوردو ته راستنېده، په دغه ترڅ کې

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

به ډېر ژوبل و تېيان شول او له سرونو او مخونو نه به يې وينې بهېدې، خو تولو به په خندا افغاني سندرې ويلې او نڅا به يې کوله، دغې پېښې هندي نواب شجاع الدوله و بوګناوه او په ليدو يې سر تر پايه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اوږد د ځنډ دواړه خواوې ستړې او د لانجې غوڅولو ته چمتو کړې، په ځانګړې توګه مرهټيان چې د لارو د بندېدو له امله خواړه او نور شيان ورته نه راتلل، همدا وه چې د (١١٧٤) کال د جمادي الاخر پر (٦) د ١٧٦١ د جولاي پر (١٦) ټول افغاني او مرهټي ځواکونه د جګړې ډګر ته راووتل او د سهار له خوا دا جګړه چې د هند په تاريخ کې ساری نه لري پيل شوه. د مرهټيانو ښی اړخی لښکر د مرهټيانو د پاچاه د زوي «بهادر وسواس راو» ترمشری لاندې مخ پر خوځېدو و او «سداشيوبهاو» د منځ ځواک افسر ګڼل کېده. د مرهټيانو د يرغليز ځواک لومړی کرښې د دوزرو او څلور سوو پيل سپرو او د ابراهيم خان ترمشری لاندې د څلوېښت زريز مسلمان ګاردي لښکر ترشا د سېل غوندې راتويې شوې، چمتو توپونو يې هم پرله پسې اور ورونه پيل کړه، د مرهټيانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکی مخکې راتلو، احمدشاه د ډګر پر يوه جګ ځای ناست و؛ د جګړې ټول خوځښتونه يې څارل او د افغاني اوردو بې جوکې ځايونه يې د شا له خوا پياوړي کول. د احمدشاه لوی وزير شاه ولي خان له دوولسو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرګې ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاه سالار جانخان و امير لښکر شاه پسند خان تر لارښوونه لاندې مخکې تلې، چې مخکښيو کرښو کې د نجيب الدوله او نورو افغاني مشرانو ترلاس لاندې روهيله افغاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غټ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډ ټکی و.

مرهټيان په بيړه راوړاندې شول او د روهيليانو يرغليزې ډلې د مرګ ژوبلې په زغملو او تمېدو اړ شوې. نجيب الدوله سردار عنايت خان له خپلو لسو زرو سرتېريو سره د مرهټي لښکرو په منځ کې کلابند او عطاګی خان کندهاری له خپل پېنځه زريز لښکر سره پوپناشو. دا مهال نواب شجاع الدوله له خپلو لسو زرو جنګياليو سره کلک يرغل وکړ، سره له دې چې لاتر اوسه افغاني ښی اړخ پر خپل ځای وخو د احمدشاه کيڼ اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمېدونکي پرمختګ له کبله بې جوکې او له منځه تګ ته نېژدې وو

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

مرهټیان پرخپل بري بشپړ ویسا وو او لږ شیبې یې برلاسي ته پاتې وې. احمدشاه چې دا هرڅه لیدل د دښمن له دغه ګواښن پرمختګه یې زړه ونه غورځاوه او د مخنیوي له پاره یې شاهي زغره والو ډلو ته چې وروستی نوی ځواک او د ټول افغان پوځ پیاوړی کوونکی ګڼل کېده د مرهټیانو پر لښکر د یرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستی شیبې وې چې تېرېدې او د دواړو خواوو د ژوند و مرګ برخلیک ټاکل کېده.

احمدشاهي ډلو لکه څنګه چې هیله کېده، د مرهټیانو د لښکر منځه ونیوه او بریالی شوې چې منځ یې تر کلک اور لاندې ونیسي. په دې ډول چې لومړی یو زریز کنډک د احمدشاه له خوا د دښمن د لښکر پرمنځ غورځنګ و یرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له سترګو لرې شو، دویم کنډک ورولېږل شو، په همدې توګه د وولس کنډکونه یو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړی کنډک خپل اوربل وکړ او لا یې بیا توپکونه ډک کړي نه وو، دویم کنډک راورسېد او اوربل یې وکړ، همداسې د وولس واړه کنډکونه راغلل او یو ځای یې تر اور لاندې ونیو، د دغه پرله پسې اور له امله د مرهټیانو لښکر مشر شاهزی «بسواس راو» مړ او ملې افسران یې تار و مار شول، ځکه د دښمن دښې لاس ټولې کرښې ولړزېدې. دې پېښې د څو شېبو په ترڅ کې د دښمن نیم بریالی اوردو شاتګ ته اړ ویست. افغاني توپونو هم چې لا دمخه یې د جګړه یزو پیلانو کرښې او د مرهټیانو غوره منځي تر اور لاندې نیولې وو او وس یې د ژوبلو پیلانو په ستنولو او تېښته کې او د مرهټیانو د جبهې په شاتنیو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني یرغلیزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوردو په لوی یرغل د دښمن کرښو ته ورننووت او د اورنیو وسلو جګړې خپل ځای غوڅوونکیو وسلو او لاس لستوني جګړې ته پرېښوو. څو ګېټې د پانیپټ په خونړی او پرغز جنه سېمه کې د لمر تر ځلاندو وړانګو لاندې د تورو او چاړو له برېښنا او د وینو له سېل پرته بل څه نه لېدل کېدل، نیوونکي او نیول شوي، بریالي او ماتې خوړلي بې وینا او موسکا په ډاروتکې چوپتیا پر دغه ډګر د ژوند و مرګ له پاره، نه دبري له پاره؛ جنګېدل، د دې ګراني سوبې او بري جایزه د هندوستان ځلاند تاج و پلازو چې په پای کې دغه تاریخي ورځ د مرهټیانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انګریزي مورخانو د وینا له مخې پانیپټ ډګر د دښمن په دوو سوو زرو مړیو پټ شو.[1] د مرهټیانو پاتېشوني هم د افغاني

---

(۱) ابوظفر ندوي، ۱۸٤ مخ او د هند تاریخ، د مارسېډن لیکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳٦ مخ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

لښکرو له خوا تر څلوریشتو میلوپورې وڅارل او ووژل شول او د مرهټیانو له دوو، درېیو نومیالیو، لکه: «هولکر» «شمشیرراو» او «ماجي سندیا» پرته بلڅوک ژوندی پاتې نه شو، مرتضي حسین وایي: نور نو تر ډېرو کلونو پورې مرهټیانو په ټول «ډکن» کې ونه شو کړی چې داسې لښکر جوړ کړي، یوازې څو کاله وروسته د مرهټیانو مشرانو په ډېر کړاو ایله پنځوس زریز اوردو جوړ کړای شو.

دا ده د پانیپټ جګړه د افغان په تاریخي بري پای ته ورسېده او احمدشاه د جګړې دا تل په توګه د تاریخ پرمخ راڅرګند شو.

د پانیپټ جګړې ولجې ډېرې وې، د پیسو پرخوندیینو سربېره پنځوس زره آسونه، دوه سوه زره غوایه، پېنځه سوه پیلان و څو زره اوښان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جګړه کې په منځني شمېر هر افغان جنګیالی د دښمن له پېنځو سرتېریو سره جنګېدلی، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هرو درېیو افغانانو یو دښمن برغمل نیولی دی، خو د افغانانو مرګ ژوبله دومره لږ وه چې هیڅ مؤرخ یې لیکلو ته پام کړی نه دی، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ویشتو زرو برغملو څخه یوازې ابراهیم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو؛ ووژل شو، پاتې نور وینبل شول.

احمدشاه تر جګړې وروسته ډېلي ته راغی او دا چې کړنلار یې د هند د اوسني بې جوکې حکومت پیاوړول وه، نه د هغه نیول او خپلول، نو د هندوستان سلطنت یې د دویم عالمګیر زوی غازي پاچاه «ابوالمظفر جلال الدین عالی ګهرشاه عالم» ته چې په خپله په بنګاله کې و، وړیا وبښه او زوی یې «میرزا جوان بخت» د سلطنت نایب وټاکه. د هندوستان سیاسي او اداري چارې یې د هند د وزارت په رتبه او د «فرزندخان و هند رستم» په بلنامه «نواب شجاع الدوله بهادر» ته وسپارلې او پوځي چارې یې د هندوستان سپاه سالار «نواب نجیب الدوله بهادر افغان» ته پرېښووې.

اوس احمدشاه له یوه ستر کاره وزګار شوی و، هماغه کار چې ډېرې خبرې پرې شوي، څکه چې احمدشاه د کړاو په ګاللو، د افغان زلمیو د وینو په بلهاری او د هندوستان دولت د ګواښناک دښمن پر وړاندې د کېدونکې ماتې د بوږنوونکې پایلې له په پام کې نیولو سره د هندوستان ځلېدونکی تاج د مرهټیانو له لاسه اخیستی او وړیا یې پرېوه

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ناوړه سر ایښی و. دا چې ددې جګړې ګټوره پایله د افغانستان پرځای هندوستان ته ورسېده، نو دا سترد جګړه د احمدشاه له خورا بې ګټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپایانو راتلونکې ګواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنسټیزو چارو د نه ترسره کولو له امله ګرم نه ګڼل کېږي. (۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال وخوځېد، دا ځل په پنجاب

---

(۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ۱۴۹۸=۹۰۴هـ زېږدې کال د «واسکو دیګاما» په نامه یوه پرتګالي ګرځندوی د «دماغه امید» له لارې د هندوستان لوری وپېژاند او لومړی ځل دده د ملت ګام دهندستان پر خاوره کېښوول شو، وروسته په هند کې د پرتګال اقتصادي ځانګې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) دغارکیانو، پرانسویانو او انګرېزانو هم د پرتګالیانو لارونیو خو پرانسویان په هند کې ترخپلو سیالانو مخکې شول. انګرېزان د ملکي الیزابت پر مهال یوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې یې د ختیز هند د انګرېزي شرکتونو په نامه سوداګرې ټولنې پرانیستې. جهانګیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱هـ) د احمدآباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.

اورنګزېب (۱۰۶۷-۱۱۱۸) د سورت و احمدآباد تر نیولو او د بمبیي تر ښار بندۍ وروسته کمپنۍ په کورنیو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.

د افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ ترخپل اغېز لاندې سیمې پر درېیو برخو: کلکته، مدراس و بمبیي وویشلې او په هره یوه کې یې له یوې سلاکارې ډلې سره یو مشر وټاکه. د کلکتې مشر «لارډ کلایو» د هند له نوابانو او راجاګانو څخه څومره چې کېده د سوداګرۍ او ګمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنیو چارو کې ورو، ورور د کمپنۍ لاس غځېده.

په پانیپټ کې د احمدشاه ترجګړې پېنځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنګال نواب د خپل مشر تابه واک د یوې ټاکلې کالنۍ تنخا پرځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندې هم د کالنۍ درې نیم مېلیوني تنخا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوریسه» پرېښوول؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټ پرېوتنه (۱۱۸۶) د اودې نواب شجاع الدوله چې د احمدشاه له خوا د هند پر صدارت ټاکل شوی و د لارډ کلایو له ځای ناستې «وارن هیسټینګس» څخه یې د کترا افغاني ولایتونه په یوولس نیم مېلیونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځایونه یې د پوځي چلند له لارې تر وژلو او ړنګولو وروسته ونیول. پر ۱۷۸۹ کال د بریتانیا او پرانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پرانسې د لاسوهنې مخه ونیوه، تر دې وروسته بریتانیا د هندوستان د لویو او ودانو سیمو، لکه: بنګال، بنارس، بهار، مدراس و بمبیي څښتنه شوه.

پر (۱۲۱۴) هـ کال کمپنۍ د «ټیپو» ترمړینې وروسته د میسور خاونده او نورې برخې یې پر ۱۲۳۳ کال وړپورې ونښلولې او له ۱۲۵۴ تر ۱۲۶۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سیمې هم د کمپنۍ په شتمنیو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷۴ وروسته کمپنۍ د بریتانیا پارلمان له خوا ړنګه او د ملکې ویکتوریا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د بریتانیا د تاج و پلازیوه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتریس بلنوم غوره کړ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

کې د احمدشاه له وېرې هېڅ ونه ننګېږل شو د چې سیکان په تېره بلواګر به په دې سېمه کې پاتې وي، ځکه چې تولو ناخوښیو وداني پرې اېښې او په کونجونو کې پټ شوي وو، احمدشاه ددوي د چارو سمون ګاندې ته پرېښوو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت یې «زین خان مومند» ته چې پوه سړی او جګړه لیدلی افسر و؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتګ وروسته پلازمېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷٤ کال په پای کې یې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو او پر همدغه کال یې شاهزی تیور د هرات ولایت د نایب الحکومه په توګه وټاکه او ولېږه.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

څلورديرشم څپرکی

نهم یون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې

په پنجاب کې د سیکانو گوابښل (د شنې پاڼې جگړه)

کشمیر ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سیکان د بر لانجه مار وو او د مرهټیانو له ماتې یې پند وانه خیست، ځکه همدا چې احمدشاه یې له سره تېر شو، بیا زاټول شول او بلوایې پیل کړه. داځل یې د آدینه بېگ پرځای آرسیک «جیساسنگ» د مشر په توگه وټاکه، دا سړی د سرهند د یوه مشر «الاجیت» له خوا چې له افغانانو سره یې ژوره دښمني لرله پیاوړی کېده، وروستی یاد شوی هماغه سړی دی چې د پانیپټ په جگړه کې یې له مرهټیانو سره د خواړو اووابښو ارزښتناکه مرسته کوله.

سیک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سیکي دولت جوړ او پرېښوودروي، د «رنجیت ظفرنامې» لیکوال «امرنات» د خپل ستایلي په غوړمالی کې هڅه کوي چې د رنجیت د نیکه «چهرت سنگ» نوم په ناوړه توگه د دغه پاڅون د مشرانو په لیکه کې د تاریخ د اتل په توگه وښیي. (۱)

سیکان د بلوا پر تلپاتې منځي «امرتسر» سربېره، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

---

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پر ډګرونو هم راټول شوي وو چې وینا وو یې د کشمیر پرهم مذهبانو هم اغېز وښیند. سیک وسله والو پرګنو چې له افغاني ساتونکیو نه لاهور ونیو او نایب الحکومه زین خان یې په «کوټ» باندې کې کلابند کړی و، د کشمیر سیکانو ناپلوي وګړي هم په خپلو موخو کې ګډ او پر سهمه پز حکومت یې برغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمیر ټول لوی منځي د بلواګرو لاس ته ورغلي وو.

د سیکانو ګواښل له پخوا رهیسي د احمدشاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غږیې واورېد، د تیارسې لارښوونه یې وکړه.

هاغه مهال چې احمدشاه لاهور ته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړی نیمایي پای ته نږدې و، دا مهال د سیکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک یې په «چنډاله» او «کوب» کې له افغاني افسرانو سره پرد بوالي جګړه بوخت و. احمدشاه پرېکړه وکړه چې د سیکانو پرمنځي ناڅاپي کلک برغل وکړي، نو ددې له پاره چې دده د برغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېریو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختی یې له سیکانو سره توپیر کېده» نو د ځانګړي منځوي په لاس یې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې ددوی وګړي او هندي سرتېري دې په خولی او پګړی کې یوه، یوه شنه پاڼه وتومبي چې برغلیز ځواکونه یې له بلواګرو سره توپیر کړای شي، په دې توګه احمدشاه ناڅاپ پر سیکانو تینګ برغل ورور او کلک تاوان یې وروست، تښتېدلیو هڅه وکړه چې سرهند ته پرشا شي، خو احمدشاه پرېکړه کړې وه چې کار یې یو مخیز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سرهند ته وړاندې شو و په ۴۸ ګېنټو کې یې ۱۳۵ میله لار ووهله. سیکان د یوې ډلې په توګه د ورستی جواری له پاره چمتو شول، احمدشاه لار ورنه کړه او درجب پر یوولسمه یې برید پرې وکړ، د سیکانو اویا زریز پلي او سپاره لښکر پېنځه ویشت زره مړي ورکړل او پاتې وتښتېدل. تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا سیکانو د بلوا ځواک ومتره و نه مونده او دې ستغې جګړې ته یې «راګلوګارا - بې شمېره وژنه» ویل.

احمدشاه د هندوستان سپاه سالار نجیب الدوله راوغوښت او ددې سهمې د سمون ساتلو له پاره یې لارښوونه ورته وکړه او بشپړ واک یې ورکړ، همدا راز یې د پتیالې او سرهند حکومت یوه ځان پلوي سیک ته ورکړ او ویې غوښتل چې د دغه سیاست له لارې

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

دبلواگرو ځواکونو ترمنځ ډډون راولي او د نوروسیکانو د زړونو په لاس ته راوړ نه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور وغوره شوی سیک هماغه «امیرسنګ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، ترهغې چې نوموړی ژوندی و له رېښتینولی یې لاس وانه خیست ان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترڅ کې خپل نوم «امیرسنګ بامیزی» «د شاه ولي د تیره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمدشاه له سرهنده لاهور ته راستون شو؛ د پنجاب چارو بنسټیز سمون ته ځیرشو او هغه پوځي لښکر چې مخکې د نورالدین خان ترمشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لېږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بېرته له بلواګرو نه ونیو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمدشاه د (۱۱۷٦) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې د دغه سترولایت د چارو پر سمون او د سیکانو پر ګواښلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهیره ډاډمن شو، د نوموړي ولایت حکومت یې هماغه زین خان ته ورکړ او په خپله پر (۱۱۷۷) کال کندهار ته راوګرځېد. تر دې وروسته بیا احمدشاه پنجاب ونه لید او دا په ختیزو ولایتو کې د ده وروستی یون ګڼل کېږي.

ځینو مؤرخینو د مرهټیانو ترجګړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلې پنجاب ته د احمدشاه تګ پرګوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې د دغه یانه د یوځل تاکلو په اړه د غلام حسین خبره رېښتینې ګڼل کېږي[1] ځکه چې نوموړی مورخ د احمدشاه همهالی او د پانیپټ ترجګړې وړاندې په ډېلي کې و.

احمدشاه کندهار ته د راستنېدو په بهیر کې د یانه کرښه له ملتانه اسماعیل خان دېرې ته وټاکله، له هغه ځایه ګومل درې ته راغی او غزني ته ننووت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې داني راوختې، یو شمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخې له امله مړه شول، سره له دې هم احمدشاه کندهار ته راورسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

---

(۱) «سیرالمتاخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، درېیم ټوک، ۹۲۰ مخ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

پېنځه دېرشم څپرکی

د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې

د شمالي ولایتونو سمون، د افغانستان و بخارا برید ټاکنه

له څه مودې راهیسې د باختر و تخارستان «مزار و کتغن» ولایتونو ځینې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزیز په نامه بلوا ته هڅول کېدې. نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنیدیه کورنۍ) وروستی غړی و چې د یوې خپلچارې او ځان خوښې دلې له لاسه یې ماتې خوړلې وه. دا سړی د نوغي مغولو د «مانغیت» له ځانګې څخه وو چې د «کبچاک» له بېدیا څخه د بخارا جنیدي پاچاهانو ته راغلي او وزارت یې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لویه چې له «شیبانیانو» سره یې بایللې وه له «جنیدیانو» سره یې هم بایلله. عبدالعزیز د بخارا تش په نامه پاچاه و او د افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغیتیانو له خوا د عبدالعزیز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولایتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزیر شاه ولیخان له شپږو زرو سپرو سره ولېږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سیمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې یې وکتې، د بخارایانو پرجګړه یز چمتووالي وپوهېد او له افغاني بریدونو نه د بخارا لوري ته تېر شو، سره له دې چې بخارایانو په «کرشي» کې د جګړې چمتووالی نېولی و، خو د سولې له لارې یې روغې جوړې ته غاړه کېښووه. د افغانستان دولت چې د افغاني سیمو له سمون پرته یې له آمونه اخوا لاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزیر هغه ترون چې د دواړو هېوادو ترمنځ یې آمو سیند برید ټاکه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داځل شاه ولیخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلې خرقه هم د بدخشانه فیض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او د دغه ښار د مانیزو برکتونو د لامل په توګه ګڼل کېږي.(۱) «ذیارلسم انځور کتلی شئ»

(۱) حضرت محمد «ص» ته ددې سپېڅلې خرقې اړوند والی بېله څېړنه غواړي.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

شپږ دېرشم څپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې د خپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و، نصرالله د پلار له رونډوالي څخه ناوړه ګټه واخیسته؛ یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زند د کریم خان دربار ته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځي ځواک د جوړلو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تبس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی و احمدشاه د دغو خپلسریو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وخوځېد او له هرات ښاره د جام و لنګر پر لارد ولایت منځي «مشهد» ته وړاندې شو، نصرالله په «کوچان» کې له کوردانو نه د لښکر پر جوړولو لګیا شو او غوښتل یې چې د موخې د بشپړاوې له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي.

خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېرېدو خبر واورېد په بیړه مشهد ته راستون شو، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته ګران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستی له کبله لاره، مشهد پرېښودو ته اړ شو، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه څو ورځې د خپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي، خو د تون و تبس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي،

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

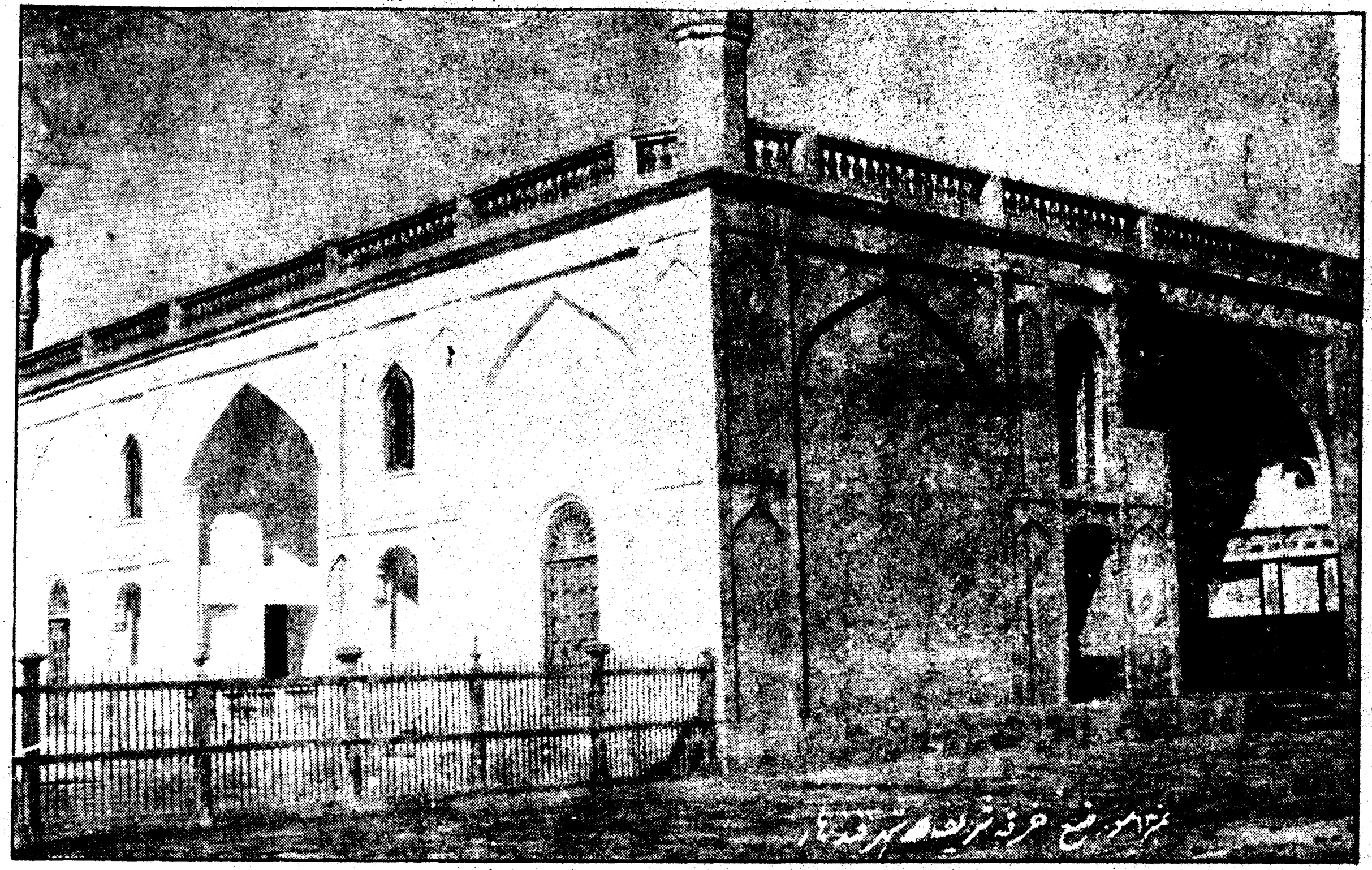

نمبر ۳ موضع حضرت شریف شہر قندھار

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

علیمردان هیله لرله چې میرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوښی کړي.

احمدشاه چې مشهد ته ورنېژدې شو او د جلوالي سبحه یې چې پر ۱۱٦۷ کال یې لښکر مېشت کړې وه بیا چاونې کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښې پرته د خپل پاچاه هرکلی او درناوی پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد ورونه وتړل او ځان یې کلابند کړ. احمدشاه د یوالي جګړه پیل کړه، نصرالله د برژر پوه شو چې د پرګنو او پلار له خوښې پرته د یوه لوی پاچاه پر وړاندې سپین سترګې نه شي کړای، نوژر ځانسپارنې ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله ښښنه یې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله ښښنه وړاندې کړه او خپله لوره «گوهرشاد» یې شاهزي تیمور ته ورکړه. میرزا نصرالله خپل نومیالی او بیساري سور رنګی آس چې «غریب» نومېده او پېنځلس زره روپۍ بیه یې وه احمدشاه ته ډالۍ کړ. د شاهزي تیمور دواده دود د احمدشاه په اوردو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

دا مهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتوزرو سرتېریو او د بلوچستان نایب الحکومه سردار نصیرخان چې له شپږزرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تبس د سیمو د سمون او د هغه ځای د حاکم علیمردان د غوږ تاوونې له پاره لېږل شوي وو د تون و تبس، گلستانه، سلطان آباد او نورو ترسمونې او په کاخک کې د علیمردان او اتوسوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لویې چاونې ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولایت ترسمون وروسته، د خپل پخواني چلند له مخې، یوځل بیا شاه رخ د خوراسان ولایت نایب الحکومه وټاکه[1] او د هغه بل زوی یزدان بخش یې د یرغمل په توګه له ځان سره روان کړاو په خپله چې د پارس هېوادونو د نیولو هیله یې نه لرله د (۱۱۸٤) د صفر پر (۸) یې کندهار ته د ستنېدو پرېکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لارې ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دویم یانه (۱۱٦۷) نورمحمد خان پښتون د شاه رخ نایب وټاکه خو څه موده وروسته یې راوغوښت او پرځای یې امیرخان ولېږه. بیا شاه رخ فریدون گرجی په دغه نامه ومانه. میرزا نصرالله چې رالوی شو فریدون یې وواژه او په خپله یې د هغه چارې واخیستې. نصرالله خان زرور خو ځان خوښی زلمی و، ځکه یې پلار د برژر ترې وځوربد او خپل دویم زوی میرزا نادر یې د هغه پرځای وټاکه، څه موده د دوو ورونو ترمنځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تیمور شاه مهال پر لوریو پرته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال یې له حسن علیخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بریالی نه شو، بیا په شیراز کې د پارس پاچاه کریم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شیراز ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له ورور سره یې جګړه وکړه د اخل یې تر یوه کاله د پلارنیابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته یې بیا څرک نه لګېږي خو میرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر دریم یانه او له نصرالله نه د پلار تر څوربدو وروسته، څه موده د شاه رخ نایب و، خو چې له ورور ------>

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا چېرته نه لاړ، ځکه چې جوکه یې تیتېده او د تګ له پاره یې غوره لامل هم نه و.

------>> سره یې په جګړه کې ماتې وخوړه، تېښ ته لاړ او په زور یې د هغه ځای د حاکم د علیمردان د زوی میرمحمد عرب خور واده کړه. نصرالله چې خبوشان ته لاړ نادر بېرته مشهد ته راغی او د پلار نایب شو. میرمحمد دخور د غچ اخیستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو یې د نادر په غونډه کې ځان ځای کړ او همدا چې مهال ګوتو ته ورغی دخپلو ځو سوو ملګریو په مرسته یې نادر له ځلورو خویندو او ورونو سره ونیو او تېښ ته یې وتېښتاوه. تیمور شاه د دې پېښې له اوریدو سره سم میرمحمد ته کلک فرمان ورولیږه او وروسته یې د مددخان په مشرۍ یوه وسله واله ډله د میرمحمد دځپلو له پاره واستوله. مددخان په مشهد کې میرمحمد کلابند کړ خو د میرمحمد له خوا د بېنې تر غوښتلو او د ډېرو پیسو تر ورکولو وروسته یې لاس تري واخیست. او میرزا نادر یې راخوشی او هرات ته یې راوست. په هرات کې نادر د هغه ځای د نایب الحکومه او د تیمور شاه د زوی شاهزې محمود په چوپړ کې و، خو څه موده وروسته چې نصرالله مشهد ته راغی، دی هم بېرته لاړ او له ورور سره تر جګړې وروسته توس ته ورسېد، همدا چې ورور یې له مشهده ورک شو، بېرته ښار ته رانووت او د پلار د نیابت دنده یې پرمخ بېوله.

د زمانشاه ابدالي د پاچاهۍ پرمهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولایت ته ننووت، شاه رخ یې د هغه له کهاله سره ونیو او مازندران ته یې واستاوه، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو. میرزا نادر چې افغان کارکوونکی و هرات ته ورسېد. زمانشاه د دې پېښې په اوریدو پرغز واخیست، آقامحمد خان یې د یوه استازي «کدوخان بارکزي» په ورلیږلو و ګواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لګیا شو. آقا محمد خان پارس ته د زمانشاه د لښکر غځونې انګازې وبوږناوه او محمد حسین «کراګوزلویې» د سفیر په توګه د بېنې غوښتلو له پاره د زمانشاه دربار ته واستاوه او په خپله یې مشهد و نېشاپور ولایتونه خوشې کړل. زمانشاه نوموړی سفیر د یوه پوځي لاریون لیدو ته راوغوښت او بېرته یې ولیږه، میرزا نادر له خپل ورور میرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د مختار الدوله شیرمحمد خان تر څنګ مشهد ته ولیږل شو او د نوموړي ولایت نایب الحکومه توب یې په لاس کې ونیو.

د آقا محمد تر مړینې وروسته (۱۲۱۲) چې فتح علیخان د هغه پرځای کېناست ده هم یوځل د خپل مخکېنې آزمېښت تر سره کړ؛ تر نېشاپوره وراندې لاړ او ښار بند یې کړ. بیا زمانشاه طره باز خان د سفیر په توګه ورولیږه او له آقامحمد خان سره د پخواني ترون یادونه یې وکړه او څرګنده یې کړه چې افغانستان د پارس نیولو هیله نه لري، نو پارس ته هم بویه چې پر مشهد و نېشاپور کارونه لري، که نه نو د دواړو خواوو ترمنځ به د جګړې اور بل شي. فتح علي خان له نېشاپوره تېرېدو ته اړ شو. دا هغه مهال و چې د لویدیځ سیاست ګام پر ګام له ختیځ و شماله په منځنۍ آسیا کې پرمختګ کاوه او په زور یې د نوموړیو هېوادونو په سیاسي ژوندانه کې اغېز ښېنده.

د ناپلیون تګلارې، په لویدیځ کې د لومړي الیکساندر د پلار امپراتور پاول لرلید او په ختیځ کې د شاه زمان پوځي چارو هند تر ګواښ لاندې راوستی و، د ناپلیون استازي کابل و تهران ته لیږل کېدل او سارجن ملکم هم پارس ته راغی، د پارس فتح علي شاه ومنله چې د افغانستان پر لویدیځ برغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي. دا مهال د زمانشاه مشر ورور محمود چې په هرات کې نایب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هیله یې لرله، ځان یې د پارس د سیاست غېږې ته راچاوه؛ پایله څرګنده وه، د کورنۍ جګړې اور بل او زمانشاه روند کړای شو او پرځای یې محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښوو. دوه کاله وروروسته فتح علي خان مشهد ولایت ته لښکر ولیږه او د لښکر کوماندان محمد حسین د مشهد تر څلور میاشتنۍ کلابندۍ وروسته د (۱۲۱۸) کال دوږي پر یوولسمه د ولایت منځې ونیو؛ افغاني نایب الحکومه میرزا نادر زنځیر تړلی تهران ته ولیږل شو او هماغلته توتې توتې، توتې کړای شو؛ دوه زامن یې عباس و ابراهیم ووژل شول؛ درې زامن طهماسب، خالق ویردی او محب علي پرانده یې او بل زوی مصطفی یې بندي کړی شو «د دې کورنۍ د ژوند پېښې د لوستلو له پاره په ایران چاپي مجمل التواریخ کې د مدرس رضوي او زین العابدین لمنلیکونه کتلی شئ»

په همدغه تیاره پېړۍ کې مرو ولایت هم له لاسه ووت خو پارسیانو و نه ساتلی شو او د بخارا امیر ته یې ورکړ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اووه دبرشم څپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارو د ګڼ شمېر کړاوونو او پوځي ژوندانه له امله چې ده لاره؛ ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوخې کلکوالي ناروغي وردېره کړه او پرمخ یې ګڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راورسېد خورا بې جوکې او کمزوری شوي و، نور یې د زلمیتابه هغه څواک وجوکه چې دده د یو څلوېښت کلن منګ وړ وه؛ نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تر دې وروسته نېژدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانی روغتیا یې بیا و نه مونده، سربېره پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال یو ځل بیا د هېواد د ننه مشهد ولایت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمې شو، خو بختور و چې اوس یې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کار کوونکي یې رېښتیني او غښتلي وو او ده کړای شول چې په پلازمېنه کې په هوساینه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانیزو چارو کې تېر شول، دده له ښکلیو ودانیو څخه یوه دده زیارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸٦ د احمدشاه ځان څواک نور هم راټیټ شو، مخکښی ناروغي یې بیا راوګرځېده او د ډېرو افغاني مؤرخینو د څرګندونو له مخې «آکله» پرې ولګېده. د

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

کندهار د طبیبانو دارو درمل ګټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس ومینځه او په هغه جرګه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په ګډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلو کې پاچاهي یې خپله خوښه څرګنده کړه، جرګې د احمدشاه وړاندیز ومانه او له تیمور سره یې د پټ ساتلو لوړه وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنۍ سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ٤٥ میلی کې سهیل ختیزې سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرګ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوږنوونکې شیبې ته ورنېژدې کاوه. دا مهال تیمور له هرات نه د پلارلیدو ته راروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بېرته هرات ته ستون کړ، وایې چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لمسانه وشو، ځکه چې د ده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستی سلګی وې، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پېښې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هرڅه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل ترتله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر تغره کیناوه.

ده خپل نیمایی ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلوېښتو مېلیونو وګړیو، شتمنو زېرمو او پیاوړیو سر تېریو یو لوي هېواد ترشا پرې ایښی و. د دغه ستر پاچاه مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له ګومې ودرداوه.

د احمدشاه ځنازه له توبه غر نه کندهار ښار ته خواجه سرایا قوت راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارګ کې و او د لمبونې او کفن چارې یې لوی وزیر شاه ولي خان وشاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پرتمینې او ښکلې مانۍ په لاندېنۍ پوړ کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلې خرقې د ځای پر ځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو، خو د احمدشاه ترمړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخواني ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اته دېرشم څپرکی

داحمدشاه ځای ناستی

احمدشاه تر خپلې کلکې او وروستی ناروغی پورې ځای ناستی ونه ټاکه ، سره له دې یې هم خپل مشر زوی شاهزی تیمور د دولت په ارزښتمنو چارو کې ورګډاوه او روږدی کاوه، ځکه احمدشاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی ګڼي؛ ناپلی پرېږدی، که څه هم چې دغه ځای ناستی ترځان غوره او وړ، خو کشر ورور ولري.

احمدشاه چې د بیا روغېدو هیله له لاسه ورکړه د تېرمهال د ساتلو له پاره یې په غیابي دول جرګې ته تیمور د ځای ناستي په توګه ورو پېژاند او لکه مخکې چې وویل شول، هماغلته د غونډې له خوا ومنل شو.

دا مهال شاهزای تیمور د هرات نایب الحکومه و او د مروې او مشهد ولایت چارې یې څارلې. پرځای یې د احمدشاه دویم زوي شاهزی سلیمان په کندهار پلازمېنه کې و او د پلار تر مړینې وروسته د خپل خسر وزیر شاه ولیخان په مرسته د افغانستان پرپاچاهی کېناست. د وزیر پلویان وایي چې شاه ولیخان په دې اړه د سملاسي سمون له ساتلو پرته بله موخه نه لرله او همدا چې تیمور پاچاهي ته راپورته شو؛ وروسپارل شوه، خو دا یوه استدلالي څرګندونه ده، چې لاسوند کېدای نه شي. په هر ډول ، نوموړي وزیر سلیمان د هېواد د پاچاهی ورګانه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وینو وساتي، ځکه همدا چې سلیمان وپوهېد چې تیمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمدشاه مشر

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

زوی غواړي، په خورا سړه سینه له دې غوښتنې څخه پرشا شو او د کورنی لانجې د اورد مخنیوي له پاره یې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تیمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور د غه پتمن چلند یې هېر نه کړ، خو په خواشینی سره ښایي وویل شي چې د شاه ولیخان« هاغه بیساري افغاني وزیر » په اړه یې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه یې له خپلې رېښتینې کورنی سره د « انکو » او « اسلامي » نومیو په لاسونو چې د وژونکیو دنده یې اخیستې وه؛ وواژه.

تیمور شاه د دغه وزیر پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس یې و، سپاه سالار سردار جانخان هم چې د احمدشاه بل لاس ګڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تیمور شاه نېژدې (۳۲) کلن و چې په کندهار کې یې د پاچاهی لوی تاج پر سر کېښوو او د غه اوچت مقام یې دوه ویشت کاله وساته. د تیمور شاه مهال تاریخي سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښایي یوازې همدومره وویل شي چې تیور شاه عیاش و هوساغوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهی په ترڅ کې داسې تېروتنې ترې وشوې چې پر افغانستان باندې یې د هغه د زامنو په پېرکې توري وربځې راوستې. هېره دې نه وي چې تیمور شاه د خپلې دوه ویشت کلنې پاچاهی په لړ کې زیار ویوست هغه هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. تر هغې چې تیمورشاه ژوندی و پرې یې نه ښووه چې افغانستان درون تاوان وګالي، په دې لار کې یې د بخارا د اوزبکو، د پنجاب د سیکانو او د کشمیر و ملتان ه بلواګرو پروراندې ګڼ شمېر جګړې وکړې او په ټولو کې همدی بریالي هم و.

تیمورشاه چې پلازمېنه یې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړینې وروسته هماغلته د کابل د چارباغ په نومیالی ودانی کې ښخ شو. « خوارلسم انځور کتلی شئ »

پای

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

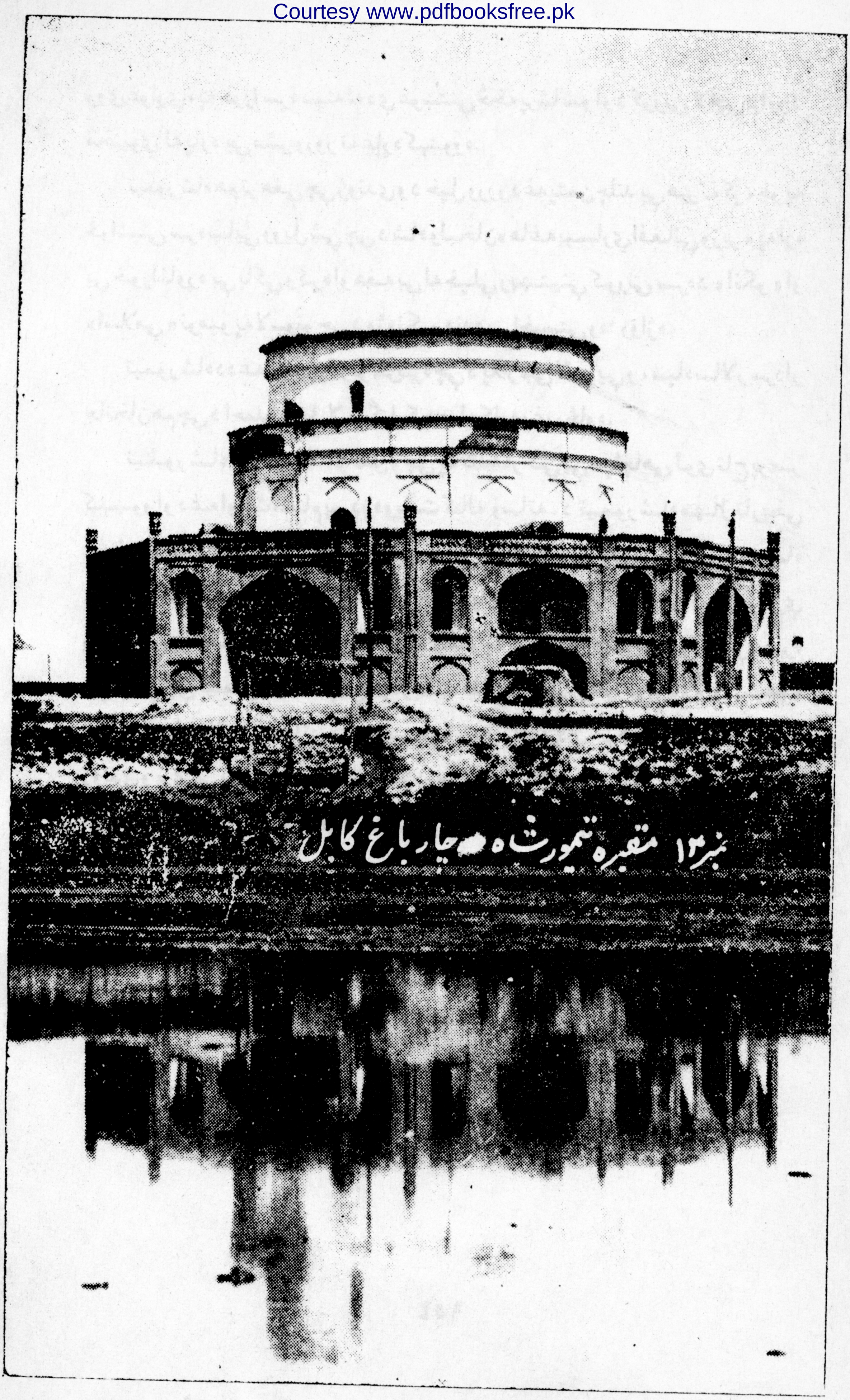

نمبر ۱۲ مقبرہ تیمور شاہ ۔ چار باغ کابل

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

اخـــذ

۱- محمد حیات خان، «حیات افغاني» دلاهور چاپ ۱۸٦٥ زکال.
۲- شیرمحمد خان گنډاپوری« خورشید جهان» د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زکال.
۳- « تذکرة الملوک».
٤- نواب حافظ محبت خان « ریاض المحبته».
٥- سلطان محمد خان خالص« تاریخ سلطاني» د بمبيي چاپ ۱۲۹۸ هـ.
٦- محمد سعادت خان« خصایل السعاده» د لکهنو چاپ ۱۸٥٥ زکال.
۷- محمد قاسم فرشته« تاریخ فرشته».
۸- بایزید روښان« حالنامه».
۹- اخون درویزه ننگرهاری« تذکرة الابرار و الاشرار» د پېښور چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱۰- مؤید شاه زرتشتي« دبستان مذاهب» د بمبیی او کانپور چاپ ۱۲۹۲ هـ ۱۹۰٤ زکال.
۱۱- میرزا عباس خان اقبال« تاریخ عمومي» دویم چاپ تهران ۱۳۰٥ ل.
۱۲- ابن محمد امین ابوالحسن گلستانه « مجمل التواریخ بعد نادریه» د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال. او د مدرس رضوي او زین العابدین له لنلیکونو سره د تهران چاپ ۱۳۲۰ ل.
۱۳- میرزا محمد مهدي استرآبادی« جهانگشای نادری» د بمبيي چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱٤- محمد حسن « مرأت الاشباه» د اودي چاپ.
۱٥- منشي عبدالکریم علوی« تاریخ احمدي».
۱٦- سید جمال الدین افغان« تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د مصر چاپ ۱۹۰۱ زکال.
۱۷- سارجن ملکم« تاریخ ایران» د هند چاپ ۱۹٦۸ ز.
۱۸- «کابل کالنی » ۱۳۱٥ ل کال د کابل چاپ.
۱۹- محمد حسن آزاد « نگارستان فارس» د لاهور چاپ ۱۹۲۲ ز.
۲۰- سرپرسي سایکس« تاریخ مختصر ایران» د اصفهان چاپ.
۲۱- امیرعبدالرحمن خان« تاج التواریخ» د بمبيي چاپ ۱۳۲۲ هـ.
۲۲- « د کابل مجلې دویمه ټولگه» د کابل چاپ ۱۳۱۱ ل (افغان درهندوستان« غبار»)
۲۳- میرزا حسین فروغی« تاریخ ایران» د پارس چاپ ۱۳۱۸ س.
۲٤- منشي غلام حسین« سیر المتأخرین» د لکهنو چاپ.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

۲۵- «د کابل مجلې لومړی ټولګه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس لیکنې).
۲۶- «لومړنی کابل کالنی» ۱۳۱۱ ل (تاریخچهء افغانستان «غبار»).
۲۷- «مکتوبات شاه فقیرالله علوی» د لاهور چاپ.
۲۸- «د کابل مجلې ټولګه» ۱۳۱۷ ل.
۲۹- ابوالفضل «تاریخ بیهقی» د کلکتې چاپ ۱۹۶۲ ز.
۳۰- میرزا فیض محمد خان «سراج التواریخ» د کابل چاپ.
۳۱- مرتضی حسین بلګرامی «حدیقة الاقالیم» د لکهنو چاپ ۱۲۹۶ هـ.
۳۲- جرجي زیدان «تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.
۳۳- «تاریخ سیستان» د تهران چاپ ۱۳۱٤ ل.
۳٤- «شمس النهار» د افغانستان لومړنی ورځپانه ۱۲۹۲ س.
۳۵- احمد علي خان کهزاد «رسالهء مسکوکات افغانستان درعصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.
۳٦- امرنات «ظفرنامهء رنجیت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ ز.
۳۷- قاسم علي «محاربهء کابل و کندهار» د اګرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.
۳۸- سیدالطاف علي «حیات حافظ رحمت خان» دهواني چاپ ۱۹۳۳ ز.
۳۹- سید ابوظفر ندوي «تاریخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳٤ ز.
٤۰- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د نولکشور چاپ.
٤۱- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.
٤۲- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.
٤۳- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.
٤٤- The Encyclopaedia of islam London - 1927.
٤۵- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

د انځورونو نیولیک

۱- داحمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
۲- افغان احمدشاه بابا.
۳- داحمدشاه بابا امسا، جګړه یزه خولی او مټ بند.
٤- رنګ شوی پخوانی کندهار ښار.
٥- د شیرسرخ زیارت، پر پاچاهی باندې د احمدشاه د ټاکل کېدو ځای.
٦- د احمدشاه پریګړی غنم وړی تومبل کېږي.
۷- د کندهار په کوکران کې د میرویس نیکه زیارت.
۸- د احمدشاه مهال دودیزې وسلې.
۹- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
۱۰- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
۱۱- په کندهار ښار کې د احمدشاه، بابا زیارت.
۱۲- د احمدشاه مهال د لرګین کاري یوه بېلګه.
۱۳- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلې خرقې ودانی.
١٤- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستې «تیمور شاه» قبر.

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

وېې پانګه

آر- اصل ، رېښه ، بېخ، قاعده
آزموينه- امتحان، آزمون.
اتل- قهرمان، پهلوان.
اند - فکر، نظر
اډه- چاونۍ، پوځي قراګاه، ګارنېزيون.
اروا- روح
اړنګ- شک
اړيکی- رابطه، تماس
اغوستن- کالی ،جامی، لباس
اغېز- تاثير
الواک- نظر، فکر، ايډيا
اټکل- پيش بيني، لرليد
اوتا- وضع، حالت،شرايط
اوسار- څرګند، ښکاره
اوډل- پيل، ترتيب
اورنی- آتشين
اوم- خام، کچه
بډ- سيال، مخالف
بدرګه- معيت، مؤکب
برسيره- ښکاره، مکشوف
برید- حد، پيل ، حمله ، هجوم
بڼه- قيافه، شکل ، څېره
بلنوم- لقب
بولنه- لارښونه، کومنده
بوختيا- مشغوليت
بېلګه- مثال، نمونه، ماډل، سمبل
تم- ولاړ
تاړاک- يرغل، حمله ،
پانګه- پيسې، سرمايه، کاپيتال
پايله- نتيجه، نچوړ
پرغز- قهر، غصه، غضب
پرګنې- تودې، خلک، بشري ډلې
پڼه- اوبول، خړوبول
پلاز- تخت
پلازمېنه- پای تخت
پلارناستی- جلوس
پڼه- خړوبول، ابياری
جوړښت- تشکيل
جوکه- انرژي، قبوه، کارمايه.
جوګه- وړ، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
ختيځ- شرق
ختېز- شرقي
خونديينه- خزانه، ميانی، کيسه، سيف
ځای ناستی- ولی عهد، جانشين
ځان سپارله- تسليمېدل
ځری- جاسوس ، مخبر
ځنې- له،از
ځينې- بعضی
ځواک- قوت، قدرت
چارواکی- لوی مامور
چوپړ- خادم، نوکر
چاونۍ- ګارنېزيون، اډه، قرارګاه
څارن- مراقبت، ناظر
څرک- نښه، علامه، درک ، پته
دروه- خيانت، ټګی، دوکه، غوولو
دريځ- منبر، ستېج، محراب
دمنی- تفريحی
ډال- سپر، مانع
رمپی- جنډه، بيرغ
روږدی- آوخته، عادي
ريونده- مايل، سرشيب، نيمه راست
زياب- ثابت، متنه

PROPERTY OF ACKU 8249

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

زوکړه- تولد، زېږېدل
زېرمه- ذخیره، ډیپو، تحویلخانه، ستوک.
ژمن- متعهد
ژمنه- تعهد، قل، پیمان،
ساری- مثال، بېلګه، نمونه، ماډل
ستونزه- مشکل، تنګځه
سربرید- سرحد
سربېره- علاوه
سکالو- موضوع
سمون- نظم، تنظیم، تامین
سنګیا- یو ډول زهر
سیال- رقیب
شاهزی- شاهزاده
شاهزی- شاهزادګی
شولت- ذوق، سلیقه
ښکیلاک- سیطره، نفوذ، استعمار
ښیندل- غورځول، شنل، اچول
ګواښ- خطر، آسیب، ضرر
لاریون- مارش
لامل- علت، سبب
لرلید- دورنما
لویدیځ- غرب
لویدیز- غربي
لېږدونې- انتقالات
متره- غیرت، قدرت، توانایی، وسه
منځ- قرارګاه، زړه، مرکز
منځوی- میانجي ریبار، متوسط، رابط
منځی- مرکز، زړه، قرارګاه، نقطه، ثقل
منګ- عمر
موخه- هدف
نغتی- پټ، ناڅرګند.
ننګیرل- احساس
نیاو- عدل
واټن- فاصله

وړتیا، قابلیت، توانایی
وړ- قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
وېر- ماتم- غم
وړاندیځ- پیشنهاد
وړاندیز- پیشنهادي
وګړي- پرګنې، خلک، تودې، انساني ډلې
همهالی- همعصر، همزولی
هینښ- هک، حیران، تعجب
هینښنده- عجیب، بې ساري، شګفت
یرغل- حمله، هجوم.
یرغمل- اسیر، بندي
یون- سفر، حرکت، تګ

Courtesy www.pdfbooksfree.pk

ستاد عشوله و نیودك شوه ځکرونه
ستاپه لاره کښې بایلې ځلمې سرونه
که هر څومې د دنیا ملکونه درپرشې
زما څخه هېر نشې داستانې کلې باغونه
درقیب د ژوند متاع به تاریه تار کړم
چه په تورو پښتانه کا کذارونه
تاته راسمه زړګی زما فارغ شې
بې له تامې اند پښتنې دزړه مارونه
د دهلی تخت هېر ومه چه رایاد کړم
زما د پښتو نخواد غروسرونه
که تمامه دنیا یو خواته بل خوایې
زما خو خوښ دی ستاتش دګرونه
"احمد شاه" به دغه ستا قدر هېر نکا
که ونیسې د تمام جهان ملکونه

لیکونکی، عزیزالدین وکیلی پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی
قصه خوانی - پشاور تیلفون: 2564513